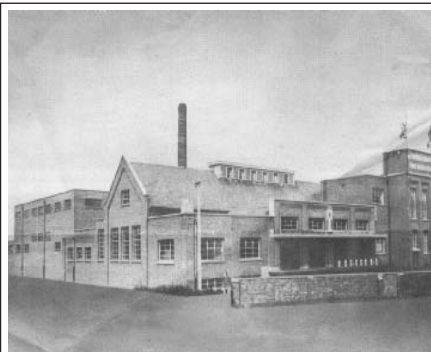
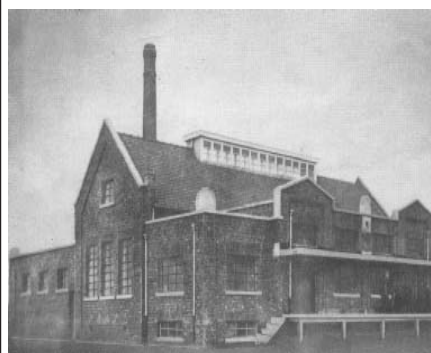

HET LAND VAN NEVELE

Driemaandelijks tijdschrift van de heemkundige kring

**St.-Maritiusmelkerij
Nevele
1930-1950**

HET LAND VAN NEVELE

Heemkundig tijdschrift voor
Bachte-Maria-Leerne, Hansbeke, Landegem, Lotenhulle, Meigem,
Merendree, Nevele, Poesele, Poeke, Sint-Martens-Leerne, Vinkt, Vosselare
en Zeveren

Het Land van Nevele is een uitgave van de heemkundige kring
"Het Land van Nevele" v.z.w.

Abonnementen en lidgeld 2004

Abonnementen op *Het Land van Nevele* lopen over een jaargang van vier nummers. Bij nieuwe abonnementen in de loop van het werkjaar worden de vorige nummers, indien nog voorradig, nagestuurd. Oudere nummers vanaf 1970 zijn nog in beperkte hoeveelheid beschikbaar.

Lidgeld 2004

18 EUR (+ 3 EUR buitenland) over te schrijven op rekening 290-7431460-20
van "Het Land van Nevele" v.z.w.,
Dammeers 35, 9880 Aalter.

Steunend lid 2004

Vanaf 25 EUR

Redactieadres

J. Luyssaert, Veldestraat 26, 9850 Merendree

Tijdschriftadministratie

L. De Ruyck, Heiste 45, 9850 Landegem

Administratie dagelijkse werking

A. Bollaert, Beentjesstraat 24, 9850 Poesele

Opmaak

C. De Groote, Landegem

Druk

Beschutte Werkplaats "Nevelland", Nevele

De auteurs, en niet de uitgever, zijn verantwoordelijk voor hun bijdragen en illustraties.

HET LAND VAN NEVELE

december 2004

jaargang XXXV

aflevering 4

Verantwoordelijke uitgever: J. LUYSSAERT, Veldestraat 26, 9850 Merendree

INHOUD

Land van Nevele

Koen VEREEKEN, Sociaal-economische aspecten van de St.-Mauritiusmelkerij te Nevele van 1930 tot 1950	337
Hilde LANGERAERT, Revolutionair Vlaanderen?! Hansbeke in de jaren 1790-1820	382

Mensen van Toen

Jacques VAN GELE, Lotenhulle 24 mei 1940. Beschiëting in de Aalterstraat	427
Zoekertje	439

SOCIAAL-ECONOMISCHE ASPECTEN VAN DE ST.-MAURITIUSMELKERIJ TE NEVELE VAN 1930 TOT 1950

Inleiding

In het kader van het onderzoek naar de zuivelindustrie in Vlaanderen tijdens de 20ste eeuw, kregen wij als onderwerp¹ de coöperatieve zuivelmelkerij van Nevele.

In ons onderzoek naar de geschiedenis van de Sint-Mauritiusmelkerij van Nevele tussen 1930 en 1950 zullen we de volgende thema's behandelen:

Een korte algemene geschiedenis van de melkerij;

Technische evolutie van de infrastructuur tussen 1930 en 1950;

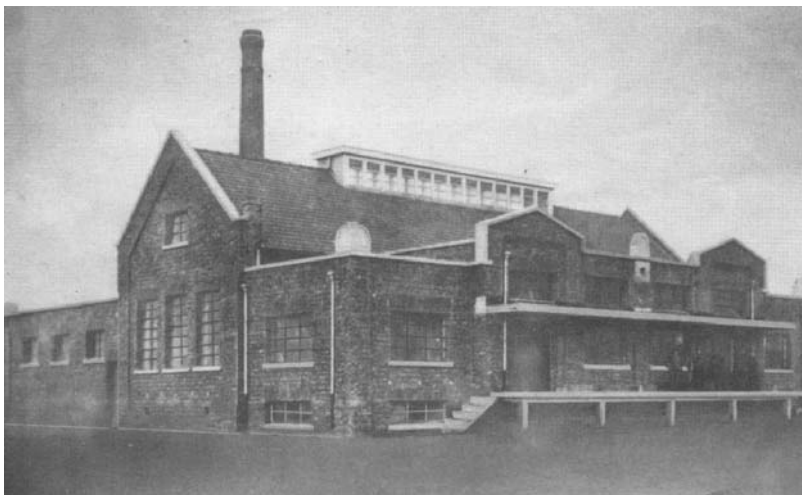
Economische evolutie van de melkerij;

Sociale aspecten van de melkerij.

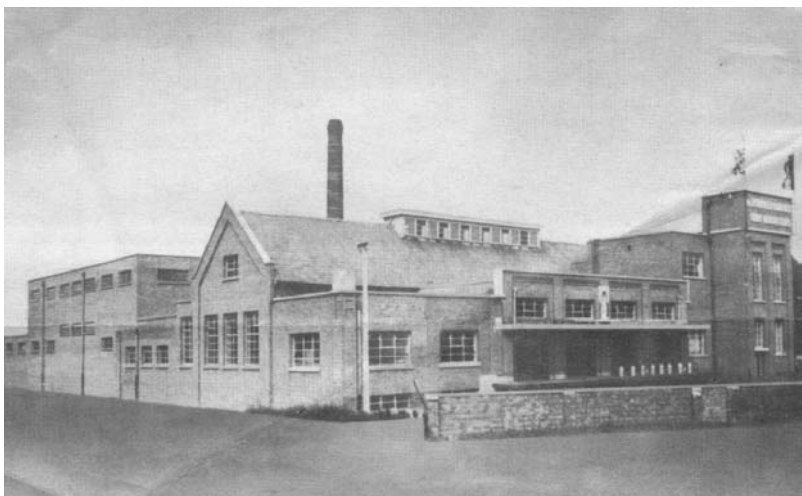
Bij de behandeling van deze thema's zal telkens de nadruk worden gelegd op de rol van de algemeen bestuurder van de coöperatieve melkerij: neemt hij autonome beslissingen of is hij afhankelijk van de bestuursraad? Met wie moet hij allemaal rekening houden? Heeft de Belgische Boerenbond grote invloed op de bestuurder; neemt zij beslissingen in zijn plaats? Wat is zijn rol binnen de dorpsgemeenschap? Is zijn politieke kleur van belang bij het leiden van de zuivelfabriek?

Vooraf willen we nog onze dank betuigen aan de vele personen die ons op de een of andere manier hebben geholpen tijdens het onderzoek: de heer Wim Lefebvre, die ons het hele jaar bijgestaan heeft en ons door de materie heeft geleid; professor L. Van Molle voor de goede raad die hij ons gaf tijdens zijn seminaries Heuristiek van de Nieuwste Tijd; het personeel van het KADOC voor de gastvrijheid en voor de hulp tijdens ons archiefwerk; mijn medestudenten die mij behulpzaam waren wanneer het werk minder goed vlotte en tenslotte richten we ook een woord van dank aan mevrouw Y. De Vos en de heer J. Luysaert, bestuursleden van de heemkundige kring "Het Land van Nevele", voor hun vele informatie en moeite.

¹ Dit artikel werd in 2003 ingediend als historische oefening aan de Universiteit Leuven.

Zicht op de melkerij in 1928
(Fotoarchief "Het Land van Nevele")

Zicht op het gebouwencomplex van de melkerij in 1953
(Fotoarchief "Het Land van Nevele")

Geschiedenis

Geschiedenis

Vanaf 1880 werd de dierlijke productie de belangrijkste bron van inkomsten op de Belgische boerderijen. De omvang van de veestapel groeide tijdens de daarop volgende jaren aanzienlijk. Belangrijker in dit verband was echter de nog grotere stijging van de melkproductie per koe.

Op het einde van de 19^e eeuw namen op Europees gebied de Scandinavische landen, met Denemarken voorop, het voortouw in de evolutie van de zuivelindustrie.

De eerste melkerij in Vlaanderen dateert van 1883.² De idee bleek aan te slaan, want op het einde van de 19^e eeuw telde Vlaanderen reeds 327 melkerijen, waarvan 251 coöperatieve.³

Naast coöperatieve melkerijen had men in Vlaanderen ook nog coöperatief-industriële en privaat-industriële melkerijen.

Wel moet er gewezen worden op het feit dat in 1910 nog maar 22%⁴ van de geproduceerde melk industrieel verwerkt werd.

Vooraf door de eerste Wereldoorlog werd de verdere groei van de zuivelindustrie sterk afgeremd. Tijdens die oorlog ging een derde van de runderen verloren en de epidemie van mond- en klauwzeer van 1916 maakte de situatie nog erger. Ook het ontbreken van behoorlijk voedsel tijdens en vooral na de oorlog, en de technische verliezen, zorgden voor een duidelijke achteruitgang van de zuivelproductie.

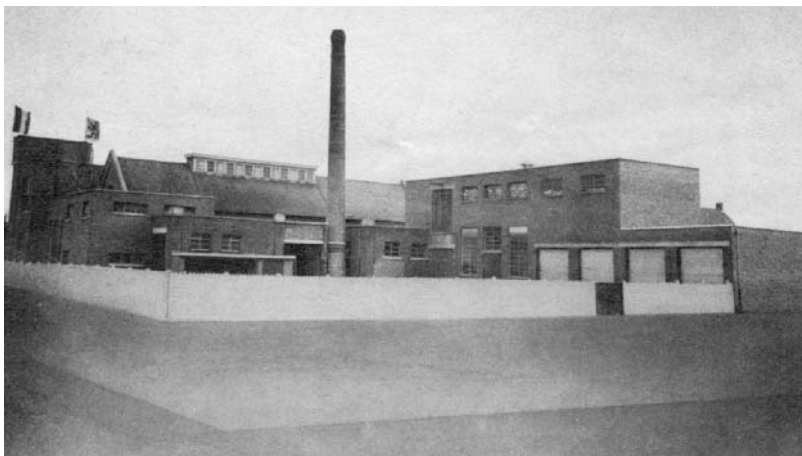
De Belgische overheid en organisaties zoals de Belgische Boerenbond probeerden met diverse maatregelen de landbouwers tegemoet te komen, zo bijvoorbeeld met het verbod op het slachten van kalveren tussen 1919-1921.

In het midden van de jaren twintig zorgden landbouwverenigingen voor een nieuwe impuls voor de (her)oprichting van de melkerijen. Dit gebeurde eveneens voor de melkerij van Nevele.

² NIESTEN, E., RAYMAEKERS, J. en SEGERS, Y. *De Belgische zuivel in de voorbije twee eeuwen*, Leuven, 2002.

³ VANDEN DAEL, P. *Zuiveleconomie. De ontwikkeling van de zuivelnijverheid in België*, s.l., 1947.

⁴ NIESTEN, E. RAYMAEKERS, J. en SEGERS, Y. *De Belgische zuivel in de voorbije twee eeuwen*, Leuven, 2002.

Algemeen zicht op de achterzijde van het complex in 1953
(Fotoarchief "Het Land van Nevele")

De sv Zuivelfabriek Sint Mauritius in feeststemming in 1953
(Fotoarchief "Het Land van Nevele")

Door de samenwerking van enkele boeren van Nevele en Bachte-Maria-Leerne onstond in Nevele in 1904 een melkerij.

In 1908 werd er in Nevele een tweede melkerij opgericht. Beide melkerijen kwamen nog voor het uitbreken van de oorlog in de handen van twee personen van Bachte-Maria-Leerne zodat er voor 1914 geen sprake meer was van een melkerij in Nevele.

Vanaf 1915 werd er echter een verplichte melkerij opgericht, namelijk “De Samenwerkende Melkerij H. Mauritius Nevele” met als bestuurder de heer Felix Beaufort. Elke landbouwer werd gedurende de oorlogsjaren verplicht vier liter melk per dag en per koe te leveren.

De verplichte melkerij bleef bestaan tot 1918, nadien werd het huis verkocht. De reden van het einde is niet bekend.

In 1927 kwam er een nieuw initiatief van enkele vooruitziende landbouwers en Felix Beaufort om een melkerij op te richten. Er was immers een crisis in de nijverheid uitgebroken waardoor er een overvloed kwam aan zuivelproducten. In 1928 werd dan de “Coöperatieve Melkerij Sint-Mauritius” opgericht.

De volgende decennia zal de fabriek zich bijna uitsluitend toeleggen op het produceren van boter. In Vlaanderen ging voor de Tweede Wereldoorlog 60% van de totale melkproductie naar boterfabricatie⁵, in Nevele was dit dus nagenoeg 100%.

Statuten

De zuivelfabriek Sint-Mauritius te Nevele is opgericht bij akte op 27 maart 1928.⁶ De effectieve werking van de zuivelfabriek dateert van 25 maart 1929.

De duur van de vennootschap werd verlengd op 17 maart 1958.⁷

Het voorstel tot de fusie met de zuivelfabriek Sint-Antonius te Nazareth werd met de benoeming van de gevolmachtigde vereffenaars goedgekeurd op 7 januari 1971.⁸

⁵ MERCELIS, J. De afzet van de zuivelproducten, in *De coöperatieve zuivelfabriek*, II(1947), 53-56.

⁶ *Bijlagen van het Belgisch Staatsblad*. nr. 4539, 13 april 1928.

⁷ *Bijlagen van het Belgisch Staatsblad*. nr. 5984, 2 april 1958.

De ontvangsburelen van de fabriek.
(Fotoarchief "Het Land van Nevele")

De zuivelfabriek Sint-Antonius, voorheen de stoomzuivelfabriek Sint-Antonius genoemd, gelegen te Nazareth werd bij akte opgericht op 19 december 1928.⁹ Ze was in het handelsregister van Gent ingeschreven onder het nummer 8208.

Uit het onderzoek blijkt verder dat de statuten van de zuivelfabriek zijn gewijzigd op 8 april 1947.¹⁰ De duur van de vernieuwde statuten werd bij akte verlengd op 9 november 1959.¹¹ De wijziging van de benaming van de zuivelfabriek werd bij beslissing van de algemene vergadering goedgekeurd op 28 september 1966.¹² De sluiting van de vereffening werd, bij vergadering met alle vennoten van de stoommelkerij Sint-Mauritius te Nevele, ondertekend op maandag 14 mei 1973. De vennoten kregen na de fusie vier aandelen, elk ter waarde van 1500 BEF in plaats van drie aandelen, elk ter waarde van 2000 BEF. De inbreng gebeurde op basis van de balans van 31 oktober 1970.¹³

De zuivelfabriek Sint-Mauritius, opgeslorpt door de zuivelfabriek Sint-Antonius, bezat één stoommelkerij met aanhorigheden en de aanliggende weilanden en gronden, gelegen te Nevele op de Kerrebroek 36a.

De totale oppervlakte bedroeg 1 hectare en 37 are en de aanhorigheden bestonden uit al de draaiende en staande werktuigen, gereedschap, machines, de dieren tot uitbating van de fabriek, en al het overige onroerend goed, evenals de voorraden, bedrijfsbenodigdheden, waardepapieren, schuldverderingen en het vermogen.

De ingebrachte roerende en onroerende goederen werden op 23 december 1971 geschat op 14.799.405 BEF. Het aantal onderschreven aandelen van de zuivelfabriek Sint-Mauritius bedroeg 6015 stuks.¹⁴

De laatste hypothecaire inschrijving bij de Raiffeisenkas van Nevele dateert volgens het onderzoek van 12 april 1967; het gaat om 9 miljoen BEF, een intrest van 3 jaar en bijhorigheden voor een bedrag van 900.000 BEF.

⁸ *Bijlagen van het Belgisch Staatsblad*. nr. 1291-2, 15 mei 1971.

⁹ *Bijlagen van het Belgisch Staatsblad*. nr.16, 1 januari 1930.

¹⁰ *Bijlagen van het Belgisch Staatsblad*. nr.11581, 7 juni 1948.

¹¹ *Bijlagen van het Belgisch Staatsblad*. nr.30267, 4 december 1959.

¹² *Bijlagen van het Belgisch Staatsblad*. nr.32369, 21 oktober 1966.

¹³ KADOC. Archief coöperatieve melkerij Sint Mauritius Nevele: statuten.

¹⁴ KADOC. Archief coöperatieve melkerij Sint Mauritius Nevele: interne jaarrekeningen.

De sociale afdeling van de fabriek.
(Fotoarchief "Het Land van Nevele")

Kleedkamers en refter.
(Fotoarchief "Het Land van Nevele")

In 1970 was het verschil op de balansrekening 561.887 BEF, evenwel negatief. Het aantal aandeelhouders zakte de laatste jaren voor de fusie langzaam. Zo zijn er in 1969 nog maar 550 aandeelhouders, dit zijn er slechts 17 minder dan het jaar voordien, maar in de kapitaalrekening is het verschil duidelijk te merken. In 1969 is er 366.000 BEF minder te noteren. Een daling van 3,5% ten opzichte van 1968. Als we het aantal aandeelhouders vergelijken met 1958 is er een duidelijk verschil waar te nemen. In 1958 telt de zuivelfabriek namelijk nog 899 leden. Wel is het aantal aandelen op die 10 jaar gestegen van 4419 in 1958 naar 5348 aandelen in 1968.

Bij de oprichting van de zuivelfabriek Sint-Mauritius in 1928 telde zij elf leden. Volgens de bedrijfsregels mochten de leden de eerste vijf jaar niet uittreden en kwam het aantal aandelen overeen met het aantal koeien dat de leden hadden, zo blijkt althans uit het artikel 5¹⁵: “Ieder lid moet evenveel aandelen onderschrijven als hij gewoonlijk koeien houdt...”

Het bestuur van de zuivelfabriek bestond zoals gewoonlijk uit een beheersraad, een toezichtsraad en de algemene vergadering waarvan alle vennoten deel uitmaken.

De beheersraad bestond uit tenminste drie leden en ten hoogste zeven leden. De toezichtsraad bestond dan weer uit tenminste zes leden en ten hoogste zeven leden.

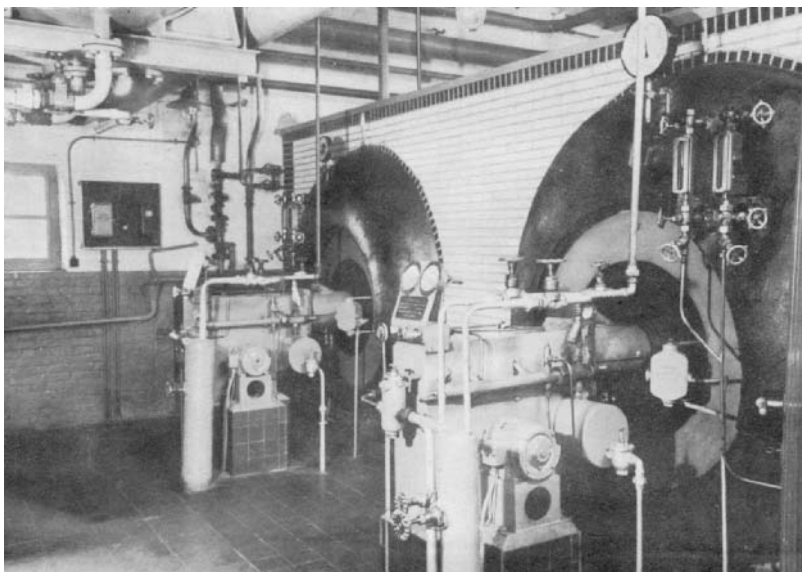
Technische aspecten

In het archief van de melkerij van Nevele hebben we tijdens de onderzochte periode 1930-1950 slechts vier technische verslagen gevonden. Drie daarvan dateren dan nog van het einde van de jaren 1940. Om de technische evolutie te bespreken, hebben we ons dan ook geconcentreerd op de eventuele briefwisseling over het technische aspect van de melkerij.

Het eerste technische verslag¹⁶, opgesteld door de heer J. Van Esbroeck van de Belgische Boerenbond, dateert van 6 april 1933. Dit verslag is dus opgemaakt vijf jaar na de oprichting van de melkerij. Er waren toen reeds meer negatieve dan positieve opmerkingen genoteerd. Het gebouw van de melkerij was in goede staat en bleek ook goed onderhouden. Ook de machi-

¹⁵ KADOC. Archief coöperatieve melkerij Sint Mauritius Nevele: statuten.

¹⁶ KADOC. Archief coöperatieve melkerij Sint Mauritius Nevele: technische verslagen.

Stookinstallaties met mazoutbranders, 100 m² verwarmingsoppervlakte.
(Fotoarchief "Het Land van Nevele")

nes en hun onderhoud kregen een zeer positieve beoordeling. De inrichting was gebaseerd op een capaciteit van minimaal 5.000 liter per dag tot maximaal 15.000 liter per dag. Met een aanvoer van gemiddeld 8.400 liter per dag was dit zeker in orde.

Daartegenover bleek er overal in het gebouw te weinig verluchting te zijn en was de watertemperatuur niet onder controle te houden, zodat die tijdens de zomermaanden kon oplopen tot 30° celsius. Ook de koelslang en de koelkamer, evenals de roomlokalen waren niet in orde en verwaarloosd. Zo moest de koelkamer nog geverfd worden met roestwerende verf. De melkpomp vertoonde reeds sleet en de afromers waren besmeurd met olie.

Ook het aanwezige gereedschap voor de werktuigkundigen van de fabriek bleek onvoldoende.

Het laatste negatieve punt, maar daarom zeker niet minder belangrijk, ging erover dat de melkerij tijdens de zomermaanden zure melk aannam. Tijdens de eerste jaren van de melkerij werd er amper gelet op de kwaliteit van de opgehaalde melk en dus helemaal niet op de zuurtegraad.

Tijdens de eerste tien jaar is er in de briefwisseling nauwelijks iets terug te vinden over problemen met of uitbreiding en vernieuwing van de accommodatie van de melkerij. Verder lezen we in de briefwisseling van de eerste tien jaar dat de bestuurders vooral de bedoeling hadden zoveel mogelijk winst te maken met zo weinig mogelijk investeringen, en dat er gedurende die jaren geen echte technische innovaties gebeurden.

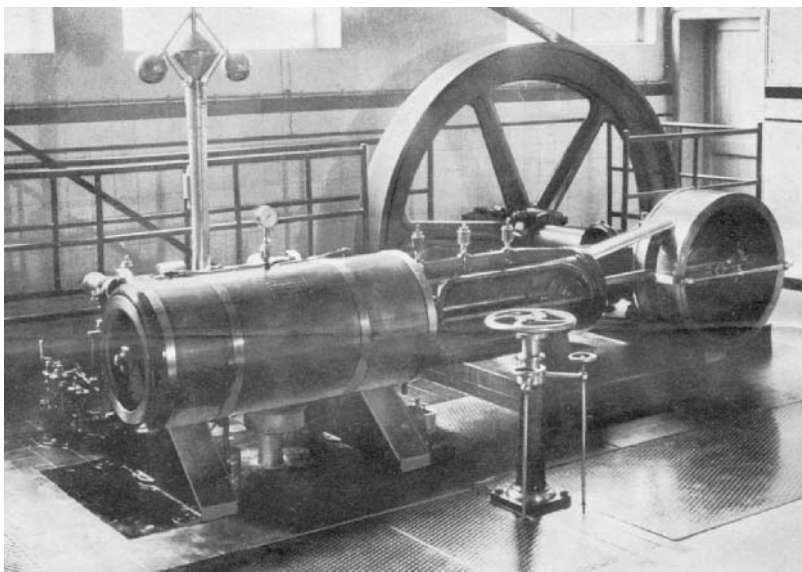
Het volgende technische verslag dateert van 28 mei 1946, dertien jaar na het eerste, en één jaar na het einde van de Tweede Wereldoorlog.

In dat verslag kunnen we lezen dat er zeker nog nazichten zijn gedaan tussen 1933 en 1946¹⁷, zo bijvoorbeeld op 19 juni 1935, maar daarover hebben we helaas niets teruggevonden.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog vonden er amper of geen veranderingen of vernieuwingen plaats, integendeel zelfs.

Uit de briefwisseling blijkt wel dat de melkerij tijdens de oorlogsjaren weinig of geen schade heeft opgelopen. Bij vele andere melkerijen in Vlaanderen was dat wel zo.

¹⁷ KADOC. Archief coöperatieve melkerij Sint Mauritius Nevele: technische verslagen.

Moderne stoommachine, aandrijving 100 pk.
(Fotoarchief "Het Land van Nevele")

De melkerij produceerde gedurende die vijf jaar bijna uitsluitend voor de Duitsers en het Duitse leger. Zij hadden toen ongeveer alle macht over het doen en laten van de melkerij.¹⁸

Het apparaat voor het afwegen van de ontvangen melk werd vervangen door een Berkel-basculé, zodat de ontvangst nauwkeuriger en veel sneller gebeurde. Wel werd het Geenens-apparaat nog gebruikt bij het afwegen van de zure melk.

Er was sprake van een nieuw bestelde pasteur, maar daarvan vinden we in het verslag niets terug. Wel werd vermeld dat de bestaande pasteur, evenals de voorwarmer versleten waren en dat de zozegged nieuw bestelde dringend nodig was.

De open afromers waren vervangen door gesloten, maar de snelheid van deze nieuwe machines bleek ruim onvoldoende. Met de bestelling van de nieuwe pasteur in het achterhoofd zou het volgens de consulent van de Boerenbond veel interessanter geweest zijn de twee apparaten te vervangen door één nieuw in plaats van door twee nieuwe apparaten. Dat ene apparaat zou dan wel moeten aangepast worden aan de uurcapaciteit, maar het zou verse stoom en drijfkracht besparen. Kortom het zou rendabeler geweest zijn voor de melkerij.

Naast de gewone pasteur was ook de zuurselpasteur versleten. Bovendien was de bottermelkpomp te klein en duurde het wegpompen van de bottermelk veel te lang.

Uit dit verslag blijkt dat de technische installatie van de melkerij totaal verouderd was en dringend aan vernieuwing toe was. Uit de briefwisseling¹⁹ konden we echter afleiden dat de melkerij tijdens de oorlogsjaren andere prioriteiten had dan de accommodatie en dergelijke (zie verder in dit artikel). Eén jaar later waren er wel verscheidene vernieuwingen in het bedrijf doorgevoerd. In het verslag van 19 februari 1947²⁰ kunnen we lezen dat de stoommachine vervangen was door een nieuwere en sterkere machine. De capaciteit werd opgetrokken van 40 pk naar 74 pk. Deze wijziging was

¹⁸ Zie verder: Sociale Aspecten.

¹⁹ KADOC. Archief coöperatieve melkerij Sint Mauritius Nevele: briefwisseling.

²⁰ KADOC. Archief coöperatieve melkerij Sint Mauritius Nevele: technisch verslagen.

Ontvangstlokaal met weegbascules voor ontvangst en teruggave van de melk.
(Fotoarchief "Het Land van Nevele")

noodzakelijk aangezien de melkerij zich instelde op een uurcapaciteit van 10.000 liter. Met het vooruitzicht op deze uurcapaciteit werd er ook een koelmachine van 60.000 frigorie per uur bijgeplaatst. De werking van deze nieuwe machines was perfect.

Wel moest de toen bestaande ketel, die een verwarmingsoppervlakte had van 45m², op zijn uiterste grens werken. Uit bovenvermelde voorwaarden blijkt immers dat om de nieuwe machine te voeden, ongeveer 18 kilogram stoom per m² verwarmingsoppervlakte moest voortgebracht worden. Deze hoeveelheid is een uiterste maximum voor een liggende ketel.

Er werd toen voorgesteld om een grotere ketel van ongeveer 100 m² te plaatsen, maar onmiddellijke reactie bleef uit.

Door de verhoging van de uurcapaciteit tot 10.000 liter per uur was het ook noodzakelijk zich in te stellen op een dubbele ontvangst. De controleur van de Boerenbond gaf daarom aan dat de melkbakken uit de ontvangst moesten verdwijnen. Ook meende hij dat door de evolutie van de fabriek er nood was aan andere en meer burelen. Daarvoor was er nog plaats rechts van de melkerij.

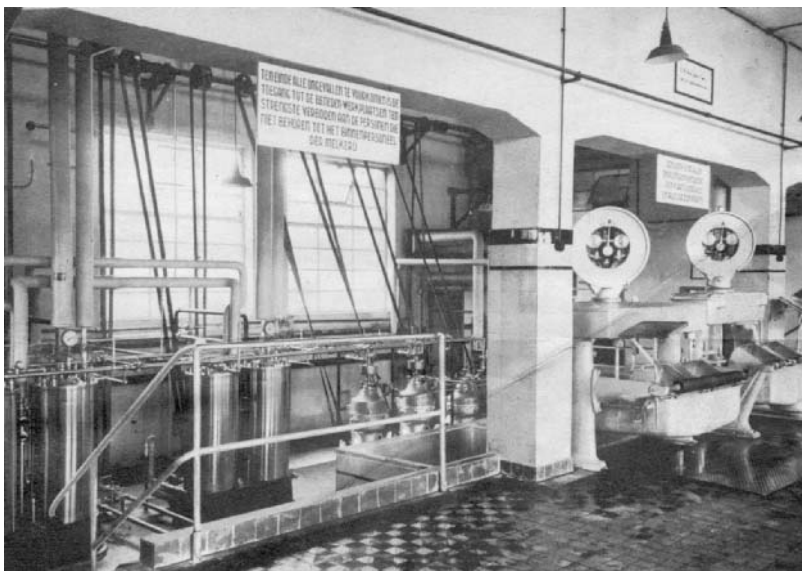
In het verslag van 1946²¹ konden we lezen dat de pasteurisatietoestellen versleten waren, en dat er dus dringend nood was aan nieuwe toestellen. Eén jaar later bleken ze nog meer versleten te zijn en was er van een eventuele bestelling van nieuwe toestellen helemaal geen sprake meer.

Naast dit probleem had de melkerij ook problemen met het water. In het verslag kunnen we lezen dat alle mogelijkheden om de waterproblemen op te lossen aangesproken waren en dat die kwestie dus tamelijk in orde was. Uit de briefwisseling echter van enkele maanden later blijkt dat er zich nog altijd problemen voordeden, maar echt concreet waren ze niet.

Verder lezen we dat er problemen waren omtrent aanzienlijke vetverliezen. Allerlei opsporingen en ontledingingen aan de bron brachten geen oplossing. In september 1947²² werd het oude versleten materiaal, zoals de regeneratieve voorwarmer, de volle melkpasteur, de koeler, de pompen, enz. opgeruimd en door een dubbele spirala-opstelling vervangen. Op die manier werden de ongecontroleerde vetverliezen gestopt. De voorgestelde renovatie werd eveneens op die wijze doorgevoerd.

²¹ KADOC. Archief coöperatieve melkerij Sint Mauritius Nevele: technisch verslagen.

²² KADOC. Archief coöperatieve melkerij Sint Mauritius Nevele: briefwisseling.

Algemeen zicht op het bewerkingslokaal van de melk.
(Fotoarchief "Het Land van Nevele")

Het laatste technische verslag waarover we konden beschikken, dateert van 1 oktober 1948.²³ Deze controle werd dus gedaan één jaar na de grote vernieuwingen binnen de melkerij. Sedert het nazicht van 1947 werden om zo te zeggen alle machines vernieuwd en werd de voorgenomen uurcapaciteit van 10.000 liter ook daadwerkelijk gehaald.²⁴

Zoals ook in het vorige verslag te lezen stond, werkte de bestaande stoomketel aan zijn grens.

Het koelvermogen dat voordien 30.000 frigorie per uur bedroeg, werd opgevoerd tot 90.000 frigorie per uur. Met daarbij de nieuwe stoommachine en een nieuwe kleppenmachine van 74 pk die in 1947 werd geplaatst, was de melkerij op het gebied van drijfkracht ruimschoots voorzien. De werking van de machines was zeer goed.

De twee nieuwe spirala-koelers, met elk een capaciteit van 5.000 liter per uur, werkten eveneens zeer goed. Alleen moest de by-pass van de roompasteur nog volledig in roestvrij staal gemaakt worden om scheikundige reiniging mogelijk te maken.

De roomrijping, de boterverwerking, de boterbewaring, de melkopslagplaats en de administratie waren in volle aanpassing en vernieuwing.

Na deze laatste veranderingen behoorde de melkerij van Nevele tot de meest moderne zuivelfabrieken van het land.²⁵

Vanaf 1947 vonden grondige veranderingen plaats in de melkerij, zowel op technisch als op financieel vlak. Voor die vernieuwingen werden nieuwe leningen aangegaan en in 1947 werden eveneens de statuten van de melkerij gewijzigd.²⁶ Ook het aantal aandelen steeg enorm tussen 1945 en 1948²⁷, zodat we kunnen zeggen dat ook de gewone mensen en landbouwers meer vertrouwen kregen in de melkerij.

De jaren voor de oorlog teerde de melkerij op haar infrastructuur die eind jaren 1920 modern was maar naar het einde van de jaren 1930 de nieuwe

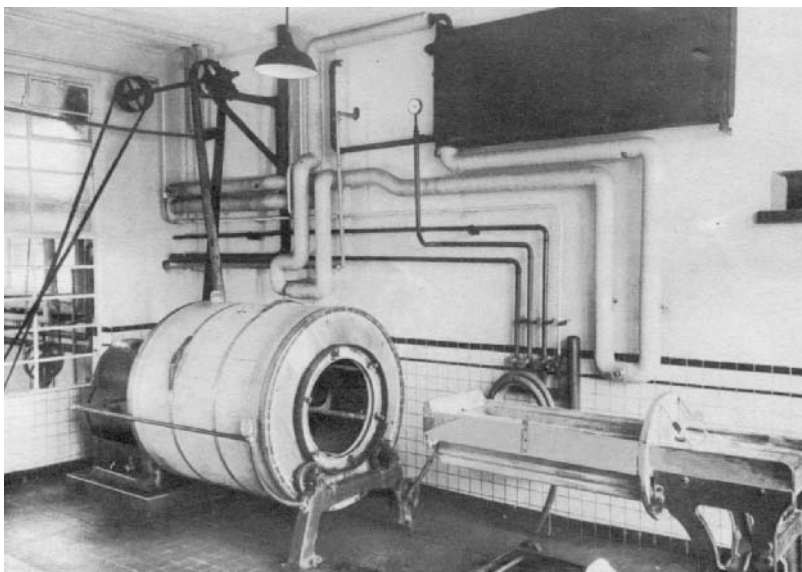
²³ KADOC. Archief coöperatieve melkerij Sint Mauritius Nevele: technisch verslagen.

²⁴ KADOC. Archief coöperatieve melkerij Sint Mauritius Nevele: technisch verslagen.

²⁵ JANSSENS, A., Stoommelkerij Sint-Mauritius te Nevele, in *Driemaandelijks tijdschrift van de heemkundige kring Het Land van Nevele*, jg. 20 (1989), 91-126.

²⁶ Zie: Statuten, p.2.

²⁷ Zie aandeelgrafiek.

Karnkneder met een inhoud van 3.600 liter.
(Fotoarchief "Het Land van Nevele")

normen niet meer haalde. De veranderingen na de oorlog waren dan ook nodig om het bedrijf draaiend en rendabel te houden.

Wat is nu de rol van de algemeen bestuurder in al deze technische vernieuwingen?

Als algemeen bestuurder en hoofd van de bestuursraad neemt hij de beslissingen over al dan niet moderniseren of uitgebreiden van de melkerij. Hij zal er dus moeten op toezien dat er tijdig wordt ingegrepen en dat er vooral juist wordt ingegrepen.

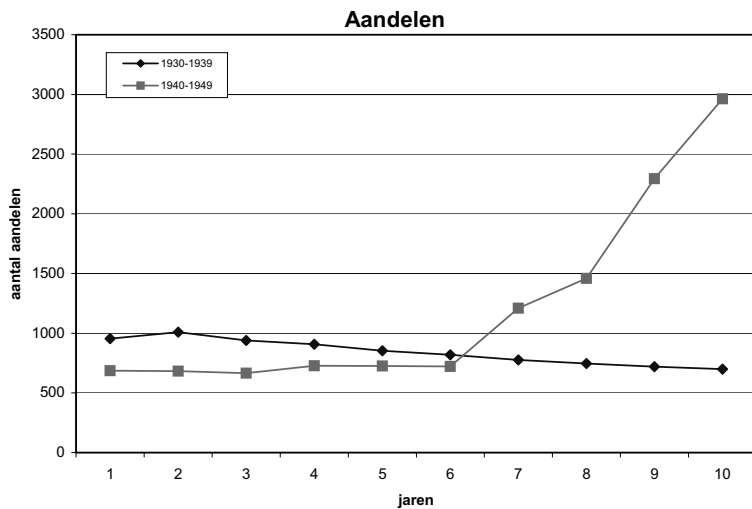
Een voorbeeld hiervan is de vernieuwing van de afromers en de pasteurisatiemachines. Volgens de consulent van de Boerenbond zou het voordeliger zijn, beide machines te vervangen door slechts één nieuwe machine. Foncke ging echter niet in op dit voorstel. Ook het aanhouden van de uiterste grens van de ketelcapaciteit werd beslist door hem. Op technisch vlak liet Foncke zich niet zomaar opzij zetten door een consulent van de Boerenbond, maar we zullen verder zien dat er tussen Foncke en de Belgische Boerenbond over het algemeen een goede verstandhouding bestond.

Bij het nemen van allerlei beslissingen kon hij wel steunen op mensen die hem raad gaven en bijstonden, maar als algemeen bestuurder had hij de volle verantwoordelijkheid wanneer er iets misliep. Bovendien was hij één van de weinigen in het bestuur die gestudeerd had aan de zuivelschool en daarom genoot hij een groot vertrouwen bij zijn bestuur. Zijn woorden waren dan ook doorslaggevend wanneer er op technisch vlak beslissingen moesten genomen worden. Toch was Foncke geen alleenheerser²⁸, hij hield ook rekening met de voorstellen van de bestuursleden.

De tweede belangrijkste man naast Foncke was de pastoor, die een grote invloed had op de beheersraad. Op het technische vlak was zijn invloed echter zeer gering.

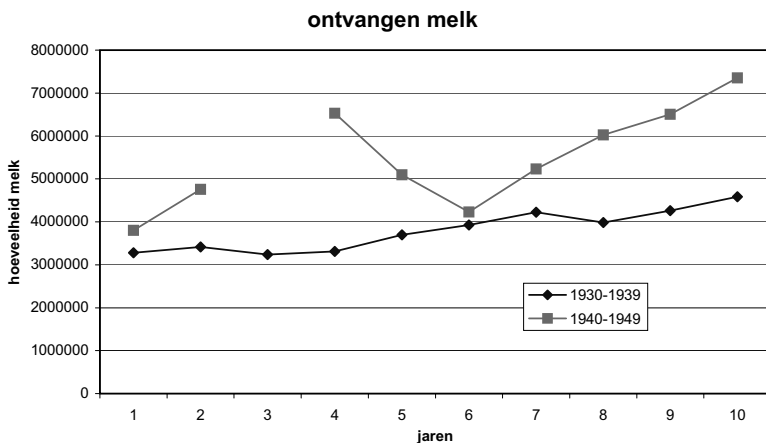
Als besluit i.v.m. de technische aspecten kunnen we zeggen dat Foncke zijn taak goed uitoefende. Ongelukken, zware technische problemen of klachten zijn er tussen 1930 en 1950 nooit geweest. Bovendien was de Sint-Mauritiusmelkerij eind 1948 één van de modernste zuivelfabrieken van België, hetgeen aantoont dat Foncke en zijn medewerkers verstand hadden van de zaken.

²⁸ Telefonisch gesprek met Yvonne De Vos (Deinze), 23 maart 2003.

Bron: Leuven. KADOC.

Archief coöperatieve melkerij Sint Mauritius Nevele: interne jaarrekeningen.

Bron: Leuven. KADOC.

Archief coöperatieve melkerij Sint Mauritius Nevele: interne jaarrekeningen.

Financieel-economische aspecten

Zoals we in de statuten kunnen lezen, telde de melkerij bij de oprichting elf leden.

Het aantal leden zal evenals het aantal aandelen de eerste jaren stijgen. Het aantal aandelen kende in 1932 een hoogtepunt dat pas opnieuw geëvenaard werd in 1946. Uit de briefwisseling van 1933 kunnen we echter wel opmaken dat het ledenaantal blijft stijgen. Vanaf 1932²⁹ zakt het aantal aandelen geleidelijk aan tot het in 1942 een dieptepunt bereikt.

Waarom zijn die aandelen nu zo belangrijk? Ten eerste hangt het onderschreven kapitaal van de melkerij vast aan het aantal aandelen. Verder betekende elk aandeel de vertegenwoordiging van één melkkoe. Dat wil dus zeggen dat ook het aantal koeien kan berekend worden aan de hand van het aantal aandelen. Om uit te maken hoe goed de melkerij draait, is het aantal aandelen dus een eerste belangrijke meter.

Maar doorheen de jaren stijgt de melkproductie per koe evenals de kwaliteit van de melk. Zo was de gemiddelde melkproductie vóór de Eerste Wereldoorlog 1.900 liter per koe. In 1929 was dat reeds 2.500 liter en vlak voor de Tweede Wereldoorlog bedroeg het 3.200 liter per koe.³⁰

Winst en verlies zullen we op een andere manier moeten bekijken.

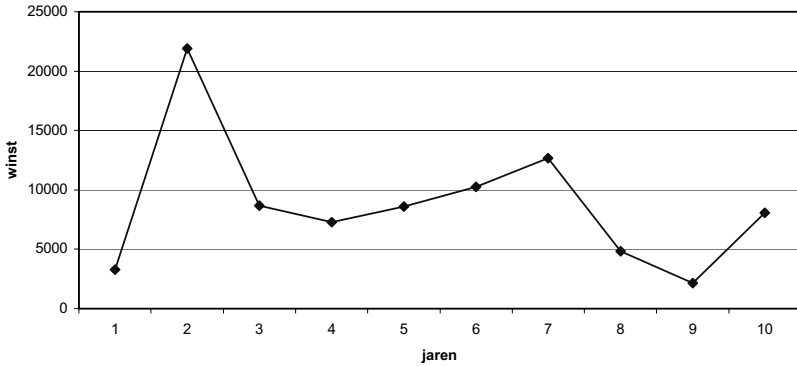
De winst van de melkerij van Nevele verschilde opvallend van jaar tot jaar, zonder dat hierin een tendens waar te nemen valt.³¹ Alleen tussen 1934 en 1937 zien we jaarlijks een lichte toename van de opbrengst. In 1940 is die toename bijna niets, slechts 3.394 BEF. Deze trend houdt aan gedurende de oorlogsjaren. Dit kunnen we verklaren doordat het grootste deel van de productie bestemd was voor het Duitse leger, zodat de melkerij amper of geen inkomsten had. In 1942 zien we wel winst, dit kan te danken zijn aan het feit dat de melkerij van Nevele geen kolen moest indoen, want ze kreeg door tussenkomst van de Boerenbond van de failliet-gegane melkerij van Hansbeke 35 ton kolen. De jaren daarop zien we een constante aangroei. In 1947 boekt de melkerij van Nevele voor het eerst in haar geschiedenis een verlies. Het grote verlies, bijna 500.000 BEF, is voornamelijk te wijten aan de grote vervangings- en verbeteringskosten. Deze investeringen heb-

²⁹ Zie aandeelrafiek.

³⁰ DE BAERE, J. *Een eeuw Belgische zuivelgeschiedenis*, Leuven, z.d.

³¹ Zie grafieken.

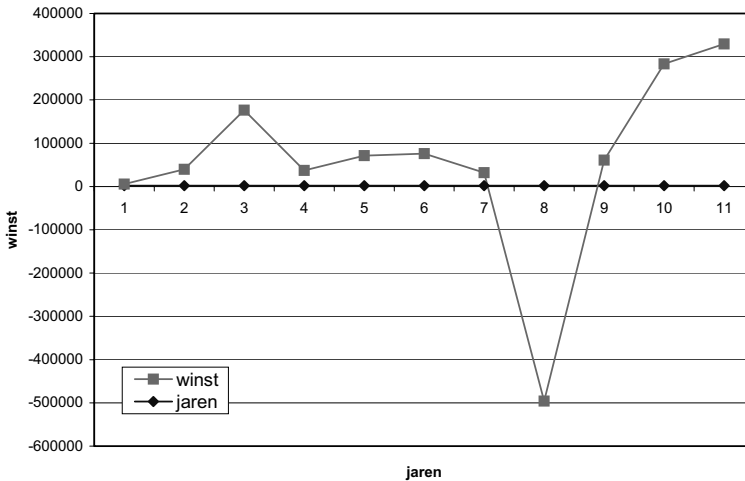
Winst 1930-1939

Bron: Leuven. KADOC.

Archief coöperatieve melkerij Sint Mauritius Nevele: interne jaarrekeningen.

winst 1940-1950²

Bron: Leuven. KADOC.

Archief coöperatieve melkerij Sint Mauritius Nevele : interne jaarrekeningen.

ben hun doel niet gemist, want in 1949 zien we een recordwinst, die in 1950 nog eens verbeterd wordt.

Naast de winst willen we ook eens kijken welke bedrijfskosten de melkerij de eerste tien jaar had. In tegenstelling tot de winst zien we hier wel een tamelijk goede constante, namelijk tussen de 520.000 en 620.000 BEF per jaar.

De prijs per liter melk kan soms ook een economische indicatie zijn. Sommige jaren is er minder melkproductie of meer zure melk door abnormale temperaturen, zodat ook daar schommelingen waar te nemen zijn. We hebben echter alleen de prijs van melk per liter voor de eerste tien jaar kunnen terugvinden. De hoogste prijs wordt betaald in 1930³²: meer dan 26 frank per liter. Dit bedrag loopt gedurende de eerstvolgende jaren terug en schommelt tussen 17,5 BEF en 19 BEF per liter. In 1938 en 1939 bedraagt de prijs dan weer ca. 22,5 BEF per liter, om in 1940 terug naar het peil van midden de jaren 1930 te zakken: 17 à 19 BEF per liter.

Zoals eerder vermeld, is de hoeveelheid ontvangen melk niet in verband te brengen met het aantal koeien. Door de verdere specialisatie, betere omstandigheden en betere accommodatie stijgt de melkproductie per koe.³³ Gedurende de jaren 1930 stijgt de ontvangen melk jaarlijks, hetgeen ook in de laatste vijf jaar van de jaren 1940 waar te nemen is.

Door deze stijging van de ontvangen melk stijgt ook de productie van boter voor de melkerij van Nevele, aangezien dit haar hoofdproduct is. Toch is er ondanks de stijging in de boterproductie geen evenredige stijging in de netto-opbrengst van de boter vast te stellen. Meer nog, sommige jaren is er zelfs een duidelijke daling waar te nemen.

Door de briefwisseling van de melkerij krijgen we naast het economische aspect ook een idee van de financiële toestand van de melkerij van Nevele.

Vanaf 1934 was het bestuur vooral geïnteresseerd in afschrijvingen binnen de melkerij. Verscheidene brieven met allerlei fiscale vragen werden naar de fiscus gestuurd.

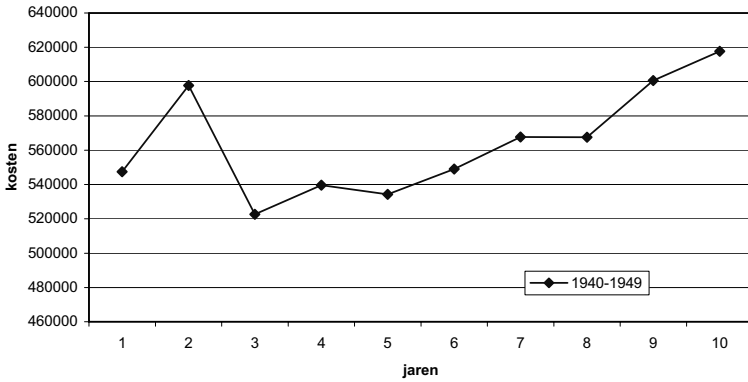
Begin januari 1934³⁴ kreeg de melkerij verheugend nieuws: ze mocht 2%

³² KADOC. Archief coöperatieve melkerij Sint Mauritius Nevele: interne jaarekeningen.

³³ DE BAERE, J. *Een eeuw Belgische zuivelgeschiedenis*, Leuven, z.d.

³⁴ KADOC. Archief coöperatieve melkerij Sint Mauritius Nevele: briefwisseling.

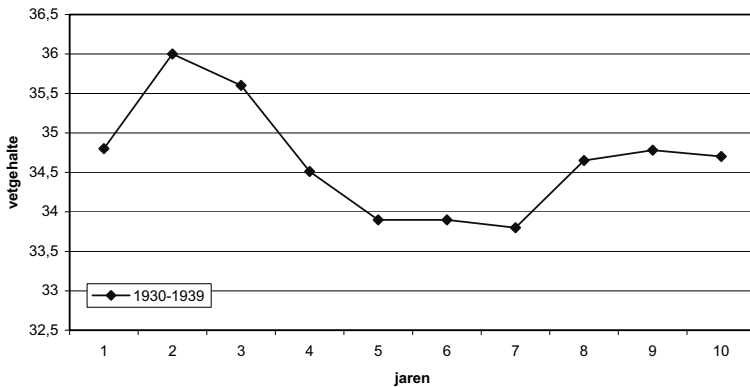
bedrijfskosten

Bron: Leuven. KADOC.

Archief coöperatieve melkerij Sint Mauritius Nevele : interne jaarrekeningen.

vetgehalte 1930-1939

Bron: Leuven. KADOC.

Archief coöperatieve melkerij Sint Mauritius Nevele : interne jaarrekeningen.

inbrengen voor gebouwen, 10% voor de machines, 15% voor het gereedschap en de meubelen en 25% voor de voertuigen.

Langs de andere kant kreeg de melkerij vanaf 1934 meermaals verwittigingen voor achterstallige betalingen. Zo bijvoorbeeld de vaste bijdrage per kwartaal en facturen aan de heer Meyfroidt ter waarde van 9.946,5 BEF. Ook in 1935 zijn er nog achterstallige facturen aan de heer Meyfroidt te betalen.

In de briefwisseling van 1937 krijgen we voor het eerst een zicht op de grote leningen die de melkerij had aangegaan. Zo was er een lening bij de Raiffeisenkas van Nevele ter waarde van 800.000 BEF en een vraag voor een nieuwe kredietopening van 480.000 BEF.³⁵

In een brief aan de bestuurder van de melkerij van Nevele van 1939 kunnen we lezen dat de melkerij nog een bedrag ter waarde van 27.930,85 BEF verschuldigd was aan de Raiffeisenkas van Nevele. Dit bedrag omvatte de verschuldigde intresten voor de ontleende som.

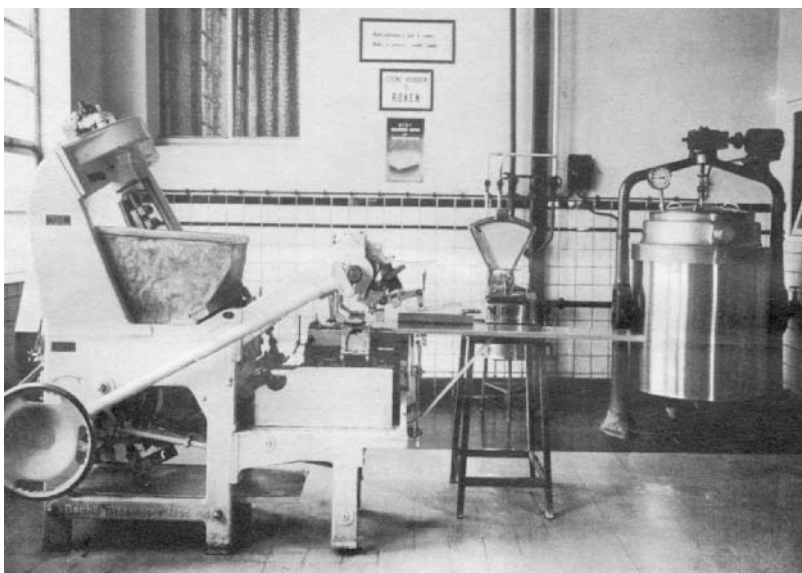
In 1942 werd er vergaderd over een eventuele uitbreiding. Mits een kredietverhoging van 260.000 BEF naar 500.000 BEF zou er grond kunnen aangekocht worden.

De goedkeuring van een nieuwe kredietopening kwam er pas in maart 1945, drie jaar na de indiening van de vraag. De bestuurders kregen een bijkomende kredietopening van 500.000 BEF voor onbepaalde duur. In 1947 werd de kredietopening verhoogd tot 1.250.000 BEF. Deze verhoging moest de mogelijkheid bieden de melkerij te vernieuwen, wat ook gebeurde. Ook werd deze verhoging doorgevoerd opdat de melkerij haar verplichtingen tegenover de melkcentrale Inco zou kunnen nakomen. Maandelijks moest de melkerij een vast bedrag betalen aan de melkcentrale die zorgde voor de verhandeling van de geproduceerde boter en de overname van de overschotten.

Enkele maanden later werd er nogmaals een kredietverhoging van 750.000 BEF toegestaan.

Uit deze briefwisseling kunnen we opmaken dat de melkerij van Nevele het na de oorlog financieel erg moeilijk had. Uit de winstcijfers kunnen we echter opmaken dat de 'crisis' niet lang heeft geduurd. Het bestuur heeft na de

³⁵ KADOC. Archief coöperatieve melkerij Sint Mauritius Nevele: briefwisseling.

Zicht op het karnlokaal: automatische botervormmachine.
Vormen, wegen en inpakken met een capaciteit van 1.200 kg per uur.
(Fotoarchief "Het Land van Nevele")

oorlog onmiddellijk geïnvesteerd en met resultaat. Na enkele jaren bleek de melkerij opnieuw een gezond bedrijf, hoewel de concurrentie in de streek zeer groot was. Dit zullen we echter verder³⁶ uitvoeriger bespreken.

Uit de kredietverhogingen kunnen we opmaken dat Raiffeisenkas van Nevele een groot vertrouwen had in het bestuur, meer bepaald in de heer Foncke. Vanaf 1937, ongeveer de periode wanneer Foncke algemeen bestuurder werd, werden er verscheidene kredieten geopend.

Met de belastingen zijn er nooit problemen geweest, buiten het af en toe laattijdig indienen van de formulieren. Beschuldigingen van één of andere fiscale wandaad konden we niet vaststellen, evenmin als klachten van klanten die niet betaald werden. Financiële onrusten binnen het bedrijf zijn er in de periode 1930 en 1950 niet voorgekomen.

Uit deze bevindingen kunnen we alleen maar besluiten dat de Sint-Mauritiusmelkerij van Nevele op financieel en economisch vlak een gezonde en goedge draaiende onderneming was tussen 1930 en 1950.

Ook hier is de rol van de algemene bestuurder niet te onderschatten. Hij moet, weliswaar in samenspraak met de bestuursraad, de financiële beslissingen nemen. Hij moet naar de banken stappen om leningen aan te gaan. Hij moet de banken overtuigen dat het nuttig is en dat er geen gevaar bestaat dat ze hun geld niet meer weerzien.

Naast deze financiële zaken moet hij er ook voor zorgen dat zijn werknemers zich niet tegen hem kanten. Hij moet ervoor zorgen dat ze tevreden zijn met hun loon en dat ze juist betaald worden.

Ook de juiste investeringen aanwenden ligt in de handen van de bestuurder. Het nemen van zulke beslissingen is een lange termijndenken. Een financiële beslissing zoals die van 1947 was er bijvoorbeeld zo één. Ze zorgde voor een nieuwe impuls binnen de melkerij. Vanaf 1948 zien we dat de winst van jaar tot jaar steeg.³⁷

Ook het aantrekken van leden die de onderneming moeten laten groeien, is van groot belang. De bestuurder moet dus kwaliteit en zekerheid uitstralen en kunnen bieden.

We kunnen alleen maar stellen dat Foncke op financieel en economisch vlak een geschikte bestuurder was voor de melkerij van Nevele.

³⁶ Zie Sociale aspecten.

³⁷ Zie winstgrafiek.

Het laboratorium van de fabriek.
(Fotoarchief "Het Land van Nevele")

Aangezien Foncke zich vanaf het begin op de voorgrond wist te plaatsen binnen de dorpsgemeensschap van Nevele, was het voor hem geen probleem dit vertrouwen te genieten. Zowat overal had hij wel zijn contacten.³⁸ Vóór de Tweede Wereldoorlog was het relatief gemakkelijk om aan geld te geraken, zeker via de plaatselijke Raiffeisenkas, maar we zien dat Foncke ook tijdens en na de oorlog nog even gemakkelijk aan geld geraakt. Ook zijn politieke connecties hebben hem enige garantie gegeven, zeker vlak na de Tweede Wereldoorlog.³⁹

Het aantrekken van leden en hen overtuigen, was voor een politicus als Foncke ook geen probleem. Dit zien we bijvoorbeeld duidelijk in 1942 en de volgende jaren. Het aantal leden⁴⁰ bleef maar stijgen en langzaam vergrootte de melkerij haar winningsgebieden.

Sociale aspecten

Zoals gezegd, telde de melkerij bij haar oprichting in 1928 elf leden. Het bestuur bestond uit een beheersraad, een bestuursraad en een toezichtsraad. De bestuursraad werd voorgezeten door de algemeen bestuurder. In het begin was dat de heer Felix Beaufort, die in 1938⁴¹ werd opgevolgd door de heer Aimé Foncke.

In het dagelijks bestuur had de algemeen bestuurder de leiding, maar toch mogen we de invloed van de andere bestuursleden en van de aandeelhouders niet onderschatten. Grote beslissingen werden bijna altijd genomen met unanimitéit van stemmen binnen de bestuursraad.

Over Beaufort⁴² hebben we bijna niets teruggevonden, over Foncke⁴³ des te meer.

In 1933 vroeg Beaufort aan de bestuursraad Foncke als zijn opvolger aan te duiden, deze vraag werd echter per algemene stemming verworpen.

³⁸ Zie Sociaal aspect.

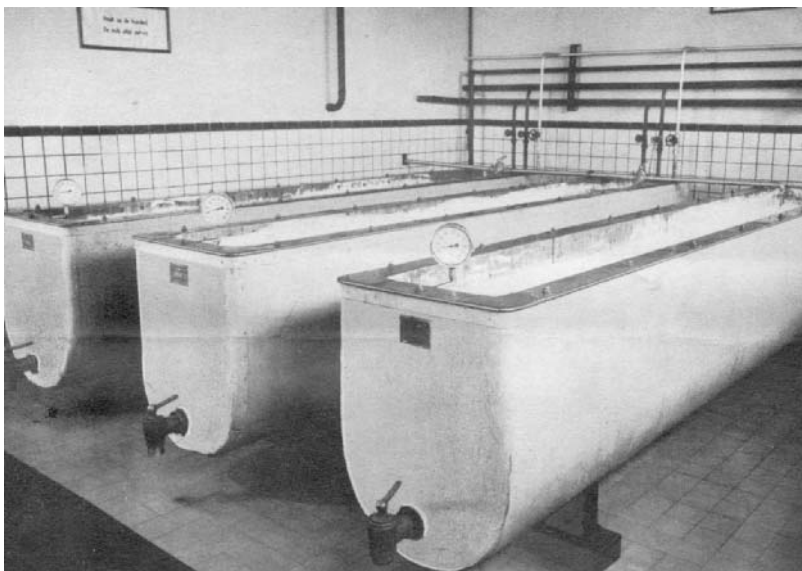
³⁹ Zie verder.

⁴⁰ KADOC. Archief coöperatieve melkerij Sint Mauritius Nevele: interne jaarrekeningen.

⁴¹ JANSSENS, A., Stoommelkerij Sint-Mauritius te Nevele, in *Driemaandelijks tijdschrift van de heemkundige kring Het Land van Nevele*, jg. 20 (1989), 91-126.

⁴² Zie korte biografie.

⁴³ Zie korte biografie.

Roomrijpers met een totale inhoud van 5.000 liter.
(Fotoarchief "Het Land van Nevele")

Op 14 maart 1934 werd er beslist jaarlijks een algemene vergadering te houden om de evolutie per jaar grondig te bekijken. Zo bijvoorbeeld waren er in 1934 opnieuw dertig leden toegetreden. Voordien werd er maandelijks een kleine vergadering gehouden, die zou behouden blijven.

Het eerste sociale feit zien we in 1936⁴⁴, toen opende de melkerij ook haar deuren voor leerlingen van de melkcursus. Ze krijgen er een uitgebreide rondleiding en uitleg over de werking van de verschillende machines.

De eerste leerlingen kwamen van Drongen (Baarle). De rondleiding gebeurde in verschillende groepen van telkens maximaal 15 leerlingen.

Ook andere zuivelfabrieken kwamen naar Nevele om de werking van de melkerij te bestuderen.

Dit wijst erop dat de melkerij van Nevele toch een vrij hoge plaats kreeg binnen de hiërarchie van de melkerijen.

In 1937⁴⁵ werd een vraag tot onderzoek ingediend naar Foncke omtrent eventuele belangenvermenging met een kleinhandel in Kortrijk, waarvan zijn broer eigenaar was.

Aimé Foncke werd ervan verdacht melk te leveren aan de kleinhandel van zijn broer, zodat die kon blijven concurreren met de melkerij van Heule, bij Kortrijk. De klacht werd door de Boerenbond echter verworpen.

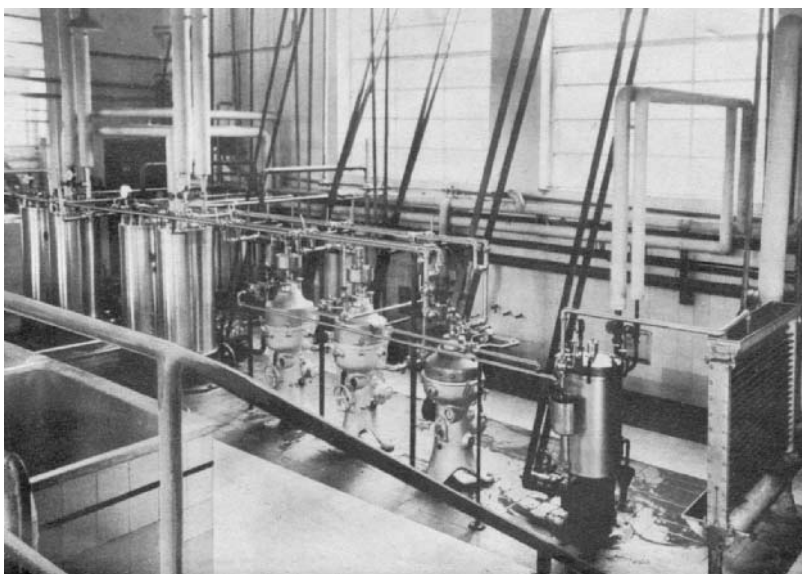
Begin 1940 werd er een vereniging ter bestrijding van tuberculose bij runderen opgericht. In 1939 werd er een grondig onderzoek gedaan in de verschillende runderstallen en werd bijna alles zuiver verklaard. In 1940 echter waren er verscheidene kalveren besmet na het eten van melkerijmelk. De vraag was dan ook of de melk genoeg gepasteuriseerd werd, want er heerste mond- en klauwzeer in de omgeving van de melkerijen. Een hogere pasteurisatie kon echter niet bevolen worden. Vandaar de oprichting van de vereniging.

Midden 1944 werd Aimé Foncke opnieuw verdacht van wanpraktijken. Nu werd hij beschuldigd door Graaf de Bousies, gewezen uitbater en eigenaar van de melkerij van Hansbeke. Die melkerij werd gesloten eind 1942.⁴⁶ De beschuldigingen waren gericht tegen Foncke en niet tegen zijn melkerij zelf. Volgens graaf de Bousies, tevens burgemeester van Hansbeke, had

⁴⁴ KADOC. Archief coöperatieve melkerij Sint Mauritius Nevele: briefwisseling.

⁴⁵ KADOC. Archief coöperatieve melkerij Sint Mauritius Nevele: briefwisseling.

⁴⁶ KADOC. Archief coöperatieve melkerij Sint Mauritius Nevele: briefwisseling.

Ontromingsafdeling met pasteurisatietoestellen en koelapparaten.
Verwerking: 10.000 liter melk per uur.
(Fotoarchief "Het Land van Nevele")

Foncke in het begin vele boeren aangemoedigd om lid te worden van de melkerij van Nevele. Hij zou ze aangemoedigd hebben met de belofte dat ze 100 BEF per koe zouden ontvangen bij de eerste storting. Verder verweet hij Foncke met de Duitsers te hebben meegeheuld, niettegenstaande hij zich uitgaf als anglofiel. Bewijzen kon de graaf hiervoor echter niet geven. Ook zou Foncke tijdens de oorlog verscheidene eigendommen hebben aangekocht, wat met zijn loon normaal niet zou kunnen. Als laatste stelt de Bousies dat Foncke zeer ongunstig stond aangeschreven bij de landbouwers en dat hij absoluut hun vertrouwen niet genoot. Graaf de Bousies vroeg bij de Boerenbond dan ook het ontslag van Foncke.

Het antwoord van de Boerenbond was zeer duidelijk. De zuivelfabriek van Hansbeke werd gesloten wegens grove wantoestanden en misbruiken waarin de graaf persoonlijk, alsook zijn bestuurder, waren betrokken. De zuivelfabriek van Nevele daarentegen zou volgens de Boerenbond één van de meest bloeiende melkerijen zijn van vóór de oorlog en kreeg tijdens de bezetting een winningsgebied toegewezen van 13 gemeenten. Dit winningsgebied hield onder andere 1200 melkleveraars en 3700 aangesloten koeien in.

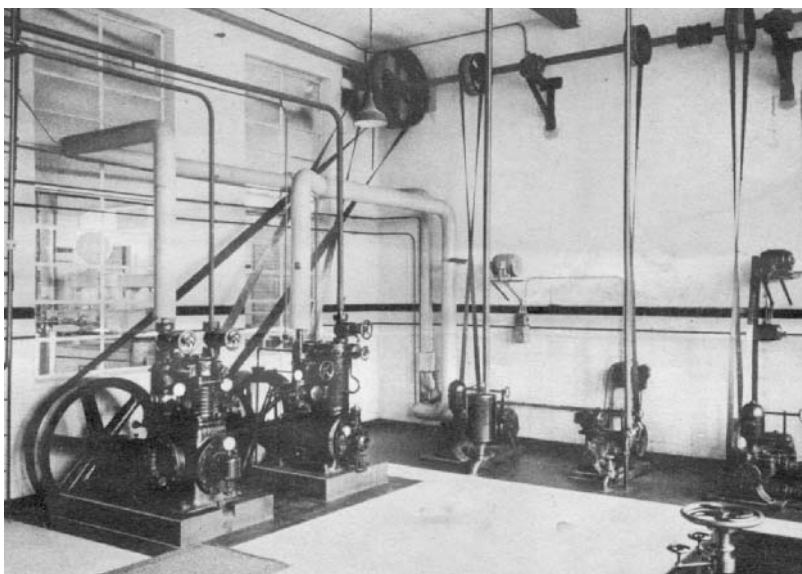
De klacht van graaf de Bousies werd vals en onrechtvaardig verklaard en zou overstromen van persoonlijke kwesties.

Eind 1944⁴⁷ trok graaf de Bousies zijn woorden in en zei dat hij enkel wou melden dat de landbouwers van Hansbeke terug aan de melkerij van Hansbeke wilden leveren. Met deze uitspraak werd de zaak tussen Foncke en graaf de Bousies gesloten.

Het meningsverschil tussen beide heren was vooral gebaseerd op de hevige concurrentiestrijd. Tijdens de oorlogsjaren kreeg de melkerij van Nevele er verscheidene winningsgebieden bij, onder andere het gebied van de melkerij van Hansbeke. Ook andere melkerijen in de buurt verloren gebieden ten koste van de Sint-Mauritiusmelkerij. Dit kan verklaard worden doordat Foncke zowel politiek als sociaal een groot figuur was in de streek. Zo was hij voorzitter van de plaatselijke CVP⁴⁸, van het ACV en van verschillende andere culturele en sociale verenigingen. Ook zijn verstandhouding met de Boerenbond was op dat moment optimaal.

⁴⁷ KADOC. Archief coöperatieve melkerij Sint Mauritius Nevele: briefwisseling.

⁴⁸ LEHOUCQ, N. en VALCKE, T. *De Fonteynen van de Oranjeberg. Politiek-institutionele geschiedenis van de provincie Oost-Vlaanderen van 1830 tot nu*, Deel II, Gent, 1997.

Machinekamer: ijsmachines met toebehoren voor de ijsfabricatie en diepkoeling van melk en room
(Fotoarchief "Het Land van Nevele")

Na de oorlog werd politiek voor Foncke steeds belangrijker. De Nevelse oorlogsburgemeester, dokter Jan Wannyn, werd beschuldigd van collaboratie en verloor voor enkele jaren zijn burgerrechten. Wannyn was de rechtstreekse politieke concurrent van Foncke en de volgende jaren zou het enkele keren tot grote verbale schermutselingen komen. Foncke zou evenwel nooit burgemeester of schepen van Nevele worden, hoewel hij meermaals de meeste stemmen kreeg.

Binnen de gemeente waren de meningen over Foncke duidelijk verdeeld. Zijn aanhangers konden geen slecht woord over hem uitspreken. Bij hen was hij gekend als een zeer goed mens die begaan was met zijn werknemers. Vele inwoners van Nevele heeft hij aan werk geholpen, zo bijvoorbeeld de familie Planckaert⁴⁹. Toen die familie in nood zat na het overlijden van de vader, stelde Foncke de gebroeders Willy en Walter te werk in zijn melkerij, weliswaar als zwartwerkers.

Uit zijn lidmaatschap van verschillende verenigingen blijkt ook dat Foncke een zeer sociaal man was.

Zijn achterban⁵⁰ zei dan ook dat hij overal graag gezien was. Ze meenden echter dat zijn goedheid hem ten onder heeft gebracht.

Zijn tegenstanders daarentegen kregen geen enkel goed woord over hem over hun lippen. Ze noemden hem grof, onbeleefd, onbetrouwbaar, leugenachtig en valsspeland.⁵¹

Vanaf 1948 besliste Foncke de melkerij naast een economische gestalte ook een sociaal aanzien te geven. Op 8 augustus 1948⁵², werd in het kasteel De Kluize te Nevele een zuivelkermis gehouden; de opkomst was fenomenaal.

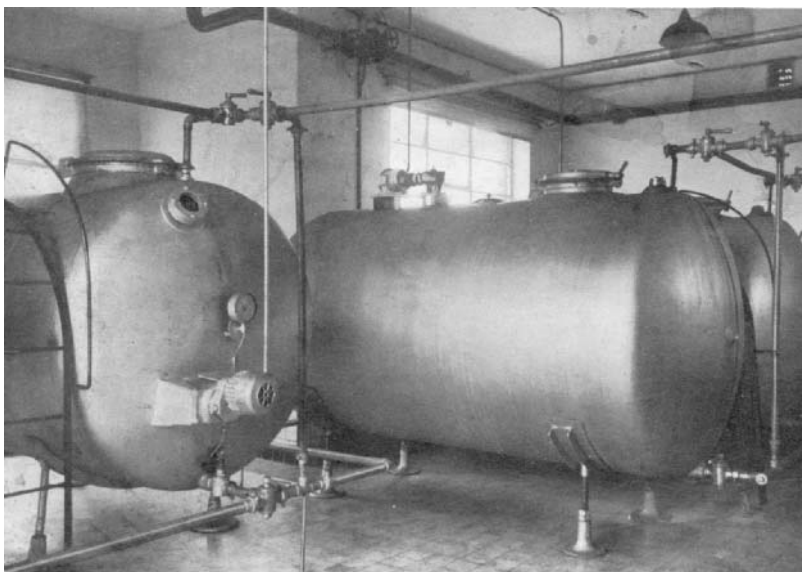
Op 19 juni 1949 vond in de melkerij een eerste maal een opendeurdag plaats. Men kon er gratis in en uit en alles bezichtigen. Zulke sociale gebeurtenissen kwamen steeds meer voor en de gasten werden steeds

⁴⁹ Telefonisch gesprek met mevr. Yvonne De Vos, 23 maart 2003.

⁵⁰ Telefonisch gesprek met mevr. Yvonne De Vos, 23 maart 2003.

⁵¹ NEVELE, Gemeentearchief. Verkiezingen 1959: verkiezingspropaganda.

⁵² JANSSENS, A., *Stoommelkerij Sint-Mauritius te Nevele*, in *Driemaandelijks tijdschrift van de heemkundige kring Het Land van Nevele*, jg. 20 (1989), p. 113.

Tankenlokaal. Geïsoleerde tanks met een totale inhoud van 20.000 liter.
(Fotoarchief "Het Land van Nevele")

belangrijker. Zo was er in 1956⁵³ hoog internationaal bezoek. Het bestuur van de nationale zuiveldienst bracht samen met 16 personen uit Belgisch-Congo, waaronder Patrice Lumumba, een bezoek aan de zogeheten modelinrichting van het Vlaamse land.

Uit al deze feiten kunnen we besluiten dat Foncke een uitstekend bestuurder was en dat hij de mensen rondom zich daarvan probleemloos kon overtuigen. Ook heeft hij samen met zijn bestuur ervoor gezorgd dat de rust in de melkerij altijd bewaard bleef, ook tijdens de woelige jaren toen zijn vertrouwen ter discussie stond.

Hij heeft zijn stempel gedrukt tijdens de jaren veertig op de melkerij van Nevele ondanks de grote concurrentie in de streek.

Besluit

De melkerij van Nevele had in 1928, het jaar van haar oprichting, een korte voorgeschiedenis.

Belangrijke statutaire wijzigingen zijn er tot de fusie in 1971 niet te noteren. Doorheen haar geschiedenis had de melkerij slechts twee bestuurders, van wie Aimé Foncke 32 jaar voor zijn rekening nam.

Het eerste decennium werden er weinig of geen technische innovaties doorgevoerd. De grote vernieuwing kwam er in 1947. De zuivelindustrie had in de jaren na de oorlog een crisis doorgemaakt, maar de Sint-Mauritiusmelkerij kwam onmiddellijk met de oplossing. Na de vernieuwingen was de melkerij één van de modernste melkerijen van het land en gold ze in Vlaanderen als modelfabriek.⁵⁴

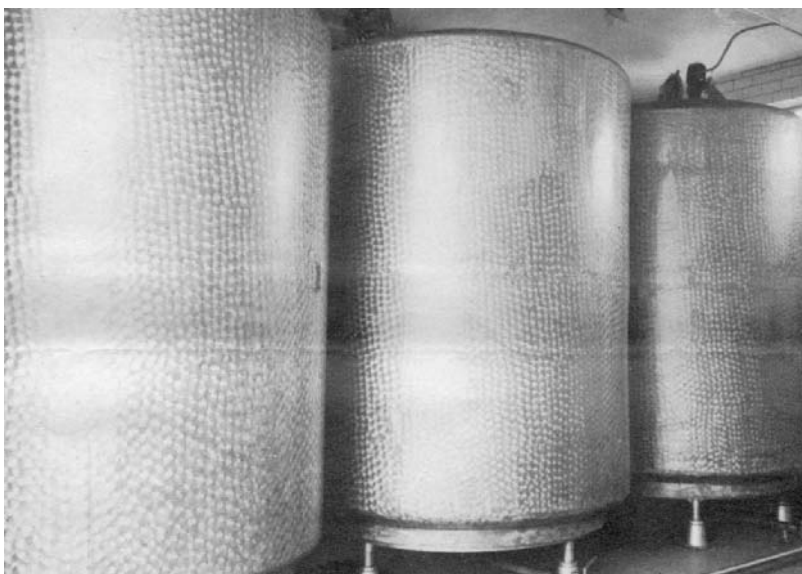
De melkverwerking en de boterproductie lagen veel hoger dan in de gemiddelde Vlaamse melkerij.⁵⁵ De inspectieverslagen van de Belgische Boerenbond waren vóór de Tweede Wereldoorlog niet altijd positief, maar echt grote problemen werden niet gesignaleerd.

Financieel en economisch gezien heeft de melkerij nooit problemen gehad.

⁵³ JANSSENS, A., *Stoommelkerij Sint-Mauritius te Nevele*, in *Driemaandelijks tijdschrift van de heemkundige kring Het Land van Nevele*, jg. 20 (1989), p. 113-114.

⁵⁴ KADOC. Archief coöperatieve melkerij Sint Mauritius Nevele: briefwisseling.

⁵⁵ MERCELIS, J., *De afzet van de zuivelproducten*, in *De coöperatieve zuivelfabriek*, II(1947).

Zicht op de melkpoederfabriek: tankinstallatie met
een inhoud van 22.500 liter.
(Fotoarchief "Het Land van Nevele")

De eerste jaren waren de winstsaldo's klein, maar dat was ook zo bij de meeste melkerijen in Vlaanderen.⁵⁶ Na de innovatie van 1947 zien we dat de winst echter elk jaar toeneemt. Gedurende de onderzochte jaren was er slechts éénmaal een verlies te noteren nl. in 1947.⁵⁷

Op sociaal vlak had de melkerij in en rond Nevele een grote betekenis. Het aantal leden groeide alsmaar en tijdens de oorlog werden er vele winningsgebieden bijgewonnen, onder meer door de sluiting van concurrerende melkerijen zoals die van Hansbeke. Door deze permanente groei ontstonden er enkele conflicten, maar die werden telkens zonder problemen opgelost. Dit onder meer met de hulp van de Belgische Boerenbond, die de zuivelfabriek van Nevele nooit in de steek heeft gelaten. De goede verstandhouding met de Boerenbond kwam tot stand door de goede diplomatische en bestuurlijke kwaliteiten van de algemeen bestuurder Aimé Foncke. Hij was, onder meer door zijn opleiding, een zeer geschikt bestuurder. Hij heeft de melkerij in de jaren veertig een goede reputatie bezorgd.

Naast de melkerij was ook de politiek belangrijk in zijn leven. Ook dat fenomeen, de combinatie van melkerijbestuurder en politicus, zien we bij vele melkerijen in Vlaanderen.

Korte Biografie

Felix Beaufort

Felix Beaufort⁵⁸ werd geboren te Nevele op 27 augustus 1873 en overleed in Nevele op 5 september 1951. Hij leidde de verplichte melkerij van 1915 tot 1918 en was in 1928 medestichter van de Sint-Mauritiusmelkerij. Ook was hij gedurende enkele jaren schepen van Nevele en schatbewaarder van de plaatselijke kerkfabriek.

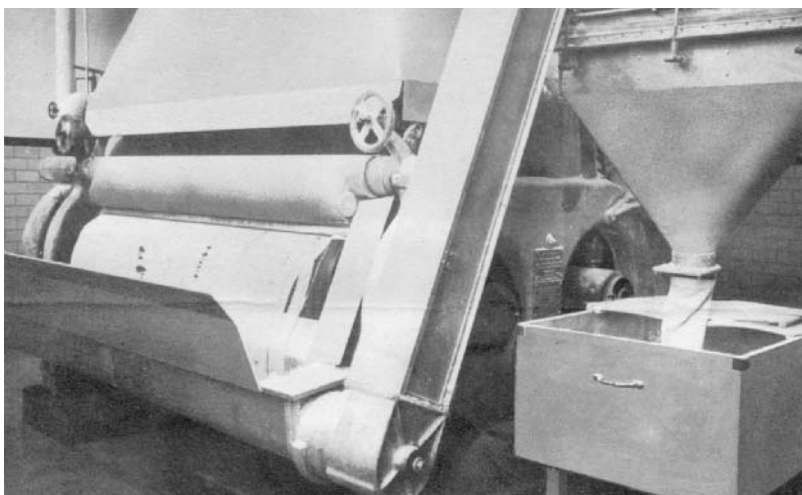
⁵⁶ Vergelijking met melkerijen zoals Kinrooi, Wachtebeke, Sint-Truiden en Langemark.

⁵⁷ KADOC. Archief coöperatieve melkerij Sint Mauritius Nevele: interne jaarrekeningen.

⁵⁸ JANSSENS, A., *Stoommelkerij Sint-Mauritius te Nevele*, in *Driemaandelijks tijdschrift van de heemkundige kring Het Land van Nevele*, jg. 20 (1989), p. 91-126.

Melkpoedermachine "American", 2.000 liter per uur.
Op de achtergrond de voorindampinstallatie.
(Fotoarchief "Het Land van Nevele")

Melkpoedermachine met maalderij in volle werking, gebouw in roestvrij staal.
(Fotoarchief "Het Land van Nevele")

Aimé Foncke

Aimé Foncke⁵⁹ werd geboren te Landegem op 3 november 1911 en overleed te Gent op 15 februari 1981. Foncke volgde zuivelonderwijs aan de zuivelschool te Melle en liep stage in de melkerij van Hansbeke. Na zijn huwelijk in 1933 vestigde hij zich in Nevele, waar hij onmiddellijk in dienst trad van de melkerij. Daar doorliep hij alle rangen tot hij in 1938 door de bestuursraad aangeduid werd als algemeen bestuurder. Dit bleef hij tot 1971, het jaar van de fusie met de melkerij van Nazareth.

Buiten de melkerij was hij ook heel actief in het sociale leven van Nevele. Naast de politiek, waarin hij gemeenteraadslid (vanaf 1959), senator (1961-1965) en volksvertegenwoordiger (1965-1969) was voor de CVP, was hij ook voorzitter of bestuurder van ruim zestien culturele of sportieve verenigingen. In 1946 was Foncke ook medestichter van SV Inco Gent.

Koen VEREEKEN, Oudenaken

Bibliografie

Literatuur

DE BAERE, J. *Een eeuw Belgische zuivelgeschiedenis*. Leuven, z.d.
DEKKER, J. *Zuivelcoöperaties op de zandgronden in Noord-Brabant en Limburg, 1892-1950. Overleven door samenwerking en modernisering. Een mentaliteitsstudie*. Middelburg, 1996.

DE WINTER, A. en TAMBUYSER, C. "De evolutie van de coöperatieve zuivelindustrie in België". *Landbouwtijdschrift*, IX (1956), 410-439.

DIRICKX, J. "Administratie en boekhouding. Over de noodzakelijkheid van een doelmatige boekhouding (II)". *De coöperatieve zuivelfabriek*, III(1948), 107-110.

DIRICKX, J. *Leidraad voor de bestuurs- en toezichtsraden van de samenwerkende vennootschappen bestemd voor de coöperatieve zuivelfabrieken*. Leuven, 1943.

HENRIKSEN, I. "Avoiding Lock-in: Cooperative Creameries in Denmark, 1882-1903". *European Review of Economic History* III (1999), 57-78.

⁵⁹ JANSSENS, A., Stoommelkerij Sint-Mauritius te Nevele...p. 91- 126

Aimé Foncke,
zaakvoerder van de Coöperatieve Zuivelfabriek St.-Mauritius te Nevele
(Fotoarchief "Het Land van Nevele")

JANSSENS, A. “Stoommelkerij Sint-Mauritius te Nevele”. *Driemaandelijks tijdschrift van de heemkundige kring Het Land van Nevele*, XX (1989), 91-126.

JANSSENS, A. “Nog de stoommelkerij Sint-Mauritius te Nevele”. *Driemaandelijks tijdschrift van de heemkundige kring Het Land van Nevele*, XX (1989), 234-235.

LEHOUCQ, N. en VALCKE, T. *De Fonteynen van de Oranjeberg. Politiek-institutionele geschiedenis van de provincie Oost-Vlaanderen van 1830 tot nu. Deel 2: Biografisch Repertorium*. Gent, 1997.

MERCELIS, J. “De afzet van de zuivelproducten”. *De coöperatieve zuivelfabriek*, II (1947), 53-56.

NIESTEN, E., RAYMAEKERS, J. en SEGERS, Y. *Vrijwaar U van namaaksels! De Belgische zuivel in de voorbije twee eeuwen*. Leuven, 2001.

VANDENDAEL, P. “Zuiveleconomie. De ontwikkeling van de zuivelnijverheid in België (1880-1914)”. *De coöperatieve zuivelfabriek*, II (1949), 49-58.

Bronnen

LEUVEN. KADOC. Archief coöperatieve melkerij Sint Mauritius Nevele: verslagen 1930-1950.

NEVELE. Gemeentearchief. Verkiezingen 1959: verkiezingspropaganda.

Mondelinge Informatie

Gesprek met Jan Luyssaert, 15 maart 2003.

Telefonisch gesprek met Yvonne De Vos, 23 maart 2003.

Geloofd zij Jezus-Christus !

Herinnering aan het leven van

DE HEER

AMAAT FONCKE

echtgenoot van *Mevrouw*
EDITH BLOMME

Oud-Senator en -Volksvertegenwoordiger
Gewezen Directeur van de Zuivelfabriek St.-Mauritius
Lid en bezieler van talrijke lokale verenigingen
Vereerd met verscheidene eretekens.

Hij werd geboren te Landegem op 3 november 1911
en overleed in de kliniek Maria Middelaers
te Gent op 15 februari 1981, gesterkt door de
H. Sacramenten der zieken
en de Pauselijke zegen.

In de betreunde overledene is ons een groot mensenvriend ontvallen ! Door zijn warme menselijkheid en attentievolle vriendschap, wist hij veel harten te winnen. In zijn doelgericht streven waren gediensigheid en oprechtheid, eenvoud en directe toegankelijkheid opvallend. Hij heeft er zich in verheugd „welgemoed” langs de mensen, de Heer te kunnen dienen.

Dierbare echtgenote, beste kinderen en kleinkinderen, familieleden en vrienden, ik dank U voor uw genegenheid en vriendschap. Ik deed voor U al wat ik kon; het moge U heilzaam zijn. We waren één in onze betrachtingen, we blijven één over de dood heen, door God de Heer.

Jezus, barmhartigheid.

Zijn glimlach en zijn zorgen zijn voorbij : zijn lieve aandacht voor de aardse dingen die door zijn hoofd en door zijn vingers gingen ; en alles wat hij was voor u en mij.

Wij kunnen vragen stellen, maar één vraag en zelfa geen antwoord doet de pijn vergeten die wij tesamen om zijn heengaan leden en die zal blijven schrijven nu vandaag.

Wat doen we zonder hem in het gezin dat hij met trots en tederheid vereerde ?
Wat doen wij zonder hem, die van hem leerden ?
Wij gaan een tijd van lange koude in.

Maar in zijn dapper rechtgetrokken spoor naar Gods oneindig land mogen wij lopen hem achterna, die hoopte wat wij hopen ; hij is niet meer dan enkele stappen vóór.

En tot zolang ; vertroost elkander dan met wat hij was en blijft, voor nu en later ; groothartig echtgenoot, beminde vader, vriend zonder weerga en rechtvaardig man.

Anton Van Wilderode.

Mevrouw Edith BLOMME, zijn echtgenote ;
Hervé FONCKE en dochter Annick,

Luc en Liliane FONCKE-VERHAERT en kinderen Filip en Frederik,

Dirk en Hilde FONCKE-VERHELST en kinderen Bruno en Sofie,

Jos en Martine DESPRIET-FONCKE en dochter Charlotte, zijn kinderen en kleinkinderen ;

De families FONCKE, BLOMME,
DOBBELAERE, CORNELIS,

danken U om de steun van uw gebed
en om de troost van uw deelneming.

de neve, nevela

Begr. p.v.b.a. Claeys - Van Parijs en Zoon,
Ossekouter 9c, 9850 Nevele - Tel. (091) 71 50 50

Bidprentje van Aimé Foncke
(Documentatiecentrum "Het Land van Nevele")

Bijlage 1 - Voorbeeld van een aankondiging van een algemene vergadering:

Achtbaar Medelid,

Op maandag 2 mei 1938 houdt de melkerij voor haar leden de Jaarlijkse algemene vergadering

Dagorde :

Te 9 uur PLECHTIGE MIS met offer, voor het tijdelijk en geestelijk welzijn der leden

Onmiddellijk daarna om 9 3/4 uur in de zaal van het klooster VERGADE-RING

Inleidend woord

VOORDRACHT

Wat het bezoek bij onze leden ons leerde, door Aimé Foncke, Nevele Den Heer J. Mercelis, zuivelconsulent te Leuven, geeft :

een woord over den huidige zuiveltoestand

verslag over de belangrijke beslissingen genomen op de bestuursvergadering van 12/04 j.l.

vervolgens bespreking van de slotrekening 1937, de balansrekening en winstverdeling

Slotwoord door den Eerw. Heer Proost

REVOLUTIONAIR VLAANDEREN?!

HANSBEKE IN DE JAREN 1790-1820

INLEIDING

Het jaar van de Franse Revolutie, 1789, zal slechts bij weinigen onbekend in de oren klinken. Dit jaar en ook de jaren die erop volgden vormen duidelijk een cesuur in de Europese geschiedenis. In Frankrijk zelf volgden onder invloed van het revolutionaire gebeuren de veranderingen elkaar in sneltempo op. Maar de revolutie bleef niet binnen de grenzen van het land waar ze uitbrak. Tussen januari 1791 en november 1792 werd in toenemende mate duidelijk dat de Zuidelijke Nederlanden in het revolutionaire gebeuren betrokken zouden worden. Het uitdragen van de revolutionaire idealen, het streven naar natuurlijke grenzen en het verbergen van de interne problemen waren voor Parijs voldoende redenen om vanaf het voorjaar van 1792 duidelijke interesse voor de Zuidelijke Nederlanden te betonen¹. Natuurlijk was Wenen ook sterk betrokken bij het politieke gebeuren in de Zuidelijke Nederlanden. Beide mogendheden probeerden binnen het land bondgenoten te vinden. De volksmassa speelde in die fase een zeer kleine rol. Het moment dat de Fransen ons land voor de eerste maal binnenvielen, november 1792, betekende het begin van een woelige periode waarin op korte tijd veel regimewisselingen zouden plaatsvinden. In juni 1794 trokken de Fransen opnieuw binnen en in 1795 werden de Zuidelijke Nederlanden uiteindelijk administratief geannexeerd bij de Franse republiek². De periode van het Directoire duurde tot 1799. Op dat moment doet Napoleon Bonaparte een staatsgreep en worden achtereenvolgens het Consulaat en het Keizerrijk ingesteld. Vanaf 1815 zouden onze contreien uiteindelijk bij de Noordelijke Nederlanden gevoegd worden.

De periode 1790-1820, die hierboven in zeer grote lijnen werd geschetst, was dus een periode waarin er op korte tijd zeer veel veranderingen plaatsvonden. Deze veranderingen waren niet alleen van politieke, maar ook van sociale, economische en demografische aard. Zo moeten we zeker en vast

¹ FRANCOIS (L.), 'Politieke geschiedenis van de Franse Tijd en van de periode van het Verenigd Koninkrijk', in: ART (J.), *Hoe schrijf ik de geschiedenis van mijn gemeente?*, deel I, 19de en 20ste eeuw, Gent, 1993, p.163.

² *ibid.*, p. 177.

de zware economische crisis in de jaren 1794-1795 aanduiden.

De opzet van dit onderzoek bestaat erin de veranderingen en crisissen van de bewogen jaren 1790-1820 op microniveau te onderzoeken. Het is de bedoeling na te gaan hoe men de verschillende regimewisselingen en crisissen op regionaal of lokaal vlak aanvoelde en beleefde. Zijn er sporen van verzet? Hoe reageerde het bestuur op de vele administratieve en gerechtelijke wijzigingen? Was er sprake van chaos in de gemeente? Hadden de verschillende veranderingen een weerslag op het demografische patroon? Hoe reageerde de clerus op het gebeuren? Hebben de economische crisissen zwaar doorgewogen op de bevolking? Deze en nog enkele andere vragen zal ik trachten te beantwoorden.

Na een korte selectieprocedure koos ik de gemeente Hansbeke als onderzoeksterrein³. In een eerste hoofdstuk komt een algemene identificatie van de gemeente aan bod. Het tweede hoofdstuk behandelt de archiefbronnen die ik voor dit onderzoek geraadpleegd heb. Vervolgens bekijken we de gevolgen op demografisch vlak, meer bepaald de repercussies op de nataliteit, mortaliteit en nuptialiteit. Tenslotte volgt een persoonlijke beschouwing over de toenmalige situatie in Hansbeke.

³ Er bleken namelijk voldoende archiefbronnen voorhanden over deze gemeente in de periode 1790-1820.

HOOFDSTUK 1. IDENTIFICATIE VAN DE GEMEENTE

1.1. Geografische situering en infrastructuur

Geografisch kan men de gemeente Hansbeke situeren op ongeveer dertien kilometer ten westen van de provinciehoofdstad Gent. Hansbeke paalt ten westen aan Lotenhulle en Bellem, ten noorden aan Zomergem, ten oosten aan Merendree en Landegem en ten zuiden aan de gemeente Nevele⁴.

Doorheen de gemeente stromen verschillende waterlopen. De belangrijkste is ongetwijfeld de Brugse vaart, gegraven tussen 1613 en 1623. In de zeventiende eeuw werd de vaart druk bevaren, met als gevolg dat het belang van de *Brugschen Heirewegh*, die eveneens Brugge en Gent met elkaar verbond, enigszins verloren ging.

Wanneer we de bodemgesteldheid beschouwen kunnen we vaststellen dat Hansbeke deels behoort tot het associatiegebied van de (Vlaamse) zandstreek, deels tot het associatiegebied van de lichte-zandleemstreek⁵.

De aanleg van de spoorweg Gent-Brugge (1838) en van de aanliggende parallelwegen, de aanleg van de autosnelweg Brussel-Oostende, de oprichting van nieuwe woonwijken en de afschaffing van veld- en kerkwegels hebben het stratenbeeld van het oude Hansbeke in vrij belangrijke mate gewijzigd.

Tussen 1790 en 1820, de periode die in dit onderzoek centraal zal staan, waren de voornaamste gebouwen in Hansbeke de kerk, de pastorie en het gemeentehuis. Het gemeentehuis was een gerenoveerde herberg waarin vanaf 1775 de schepenbank van de heerlijkheid zetelde⁶. In 1975 smolt

⁴ F. DE POTTER en J. BROECKAERT, *Geschiedenis van de gemeenten der provincie Oost-Vlaanderen, VI. Hansbeke, Landegem, Meigem, Nevele, Poesele, Vosselare*, Gent, C-Annoot- Braeckman, 1867, p. 2.

⁵ R. TAVERNIER en H. VANDENHOUDT, *Verklarende tekst bij de bodemkaart van België* (kaartblad Nevele 54E), Gent, 1967.

⁶ A. MARTENS, *Merkwaardige gebouwen in de dorpsstraat van Hansbeke*, Hansbeke, Oud-Hansbeke, 2000.

Hansbeke samen met de gemeenten Merendree, Landegem, Vosselare, Nevele en Poesele. De gemeenteadministratie van Hansbeke werd toen overgebracht naar de centrale administratie van de fusiegemeente Nevele.

1.2. Administratieve en gerechtelijke indeling

Op administratief gebied wordt/werd de gemeente Hansbeke ondergebracht bij het arrondissement Gent (1800-1963), het departement van de Schelde (1796-1815) en de provincie Oost-Vlaanderen (1815-1963).

In gerechtelijke context werd Hansbeke ingedeeld onder het municipaal kanton Nevele (1796-1800), het gerechtelijk kanton Nevele (1801-1963) en het gerechtelijk arrondissement Gent (1796-1963). Tot 1815 behoorde de gemeente tot het gerechtelijke arrondissement van de Schelde, daarna zou ze onder de - gerechtelijke - provincie Oost-Vlaanderen vallen⁶⁶.

1.3. Bevolking en oppervlakte

Aan de hand van de werken van Vrielinck⁸ en Debbaut⁹ kunnen we het bevolkingsverloop schetsen van de 18de en het begin van de 19de eeuw¹⁰.

⁷ S. VRIELINCK, *De territoriale indeling van België. 1795-1963. II en III*, Universitaire Pers Leuven, 2000, p. 1164 en p. 1458.

⁸ *ibid.*, p. 1705.

⁹ R. DEBBAUT, "Volkstelling in Hansbeke in 1709" in *Mensen van toen*, III, 1993, pp. 58-74 en VII, 1997, p. 12.

¹⁰ Aangezien we slechts over één bevolkingscijfer voor de achttiende eeuw beschikken, is het echter onmogelijk om een volledig en relevant bevolkingsverloop te schetsen.

jaar	bevolkingsaantal
1709	1282
1799	2150
1806	2440
1816	2350
1818	2551
1820	2583

In 1834 bedroeg de oppervlakte van Hansbeke 984 ha; in 1961 was de gemeente 983 ha groot¹¹.

1.4. Overzicht van de archiefbronnen

1.4.1. Het gemeentearchief

Het ‘oud’ gemeentearchief (GA) van Hansbeke is ondergebracht in het Rijksarchief te Gent (RAG). De inventaris met het nr. 87 (‘Schepengriffie’) toont ons de inhoud van het oud GA. Ik vermeld alle documenten uit de periode 1790-1820, de periode die in dit onderzoek centraal zal staan.

¹¹ S. VRIELINCK, *loc.cit.*

Administratief gedeelte:

- Briefwisseling en ordonnanties, 1774-1794.
- Resoluties, 1665-1795.
- Briefwisseling, 18de eeuw.
- Parochierekeningen.

Gerechtelijk gedeelte:

- Staten van goed, liquidaties, enz. 1787-1789 en 1790-1795.
- Wettelijke passeringen, 1790-1792.
- Wettelijke passeringen, 1794-1814.
- Condiën, 1790-1796.
- Enkwesten, 1780-1795.
- Ferieboeken, 1706-1795.
- Processtukken, 17de-18de eeuw.
- Resolutieboek van Hansbeke, 1697 en 1794.
- Straatschouwingen, 1789 en 1791.

Het 'modern' GA (vanaf 1794) is deels ondergebracht in het GA van Nevele, deels in het Rijksarchief te Gent. De archiefbronnen die momenteel nog in het GA van Nevele bewaard worden zijn, op enkele uitzonderingen na, stukken uit de 20ste eeuw. De archiefbronnen die in het kader van dit onderzoek zullen moeten geraadpleegd worden, kan men allemaal terugvinden in het RAG. In de inventaris van het 'Modern Gemeentearchief' kan men volgende archiefbronnen terugvinden:

- Beraadslagingen van de gemeenteraad (1808-1823)
- Repertorium van de ingekomen brieven van de burgemeester (1808-1814)
- Registers van de uitgaande briefwisseling
 - * jaar XIII - 1807
 - * 1809 - 1812
 - * 1814 - 1816
 - * 1816 - 1818
 - * 1818 - 1823
- Briefwisseling, jaar XI-1829
- Repertoria van de secretaris, 1815-1831
- Bestuur: verkiezingen, benoemingen, eedafleggingen, met bijhorende briefwisseling, 1807-1890.
- Straatschouwingen en bijhorende stukken, 1799-1820

1.4.2. Het provinciaal archief

Inventaris van het Scheldepartement

- Inventaris M (Weldadigheid): Hansbeke niet opgenomen
- Inventaris J (Onderwijs): Hansbeke niet opgenomen
- Inventaris L (Eredienst):
 - * Rekeningen en begrotingen van kerkfabrieken, 1808 en 1809.
 - * Staten van de goederen en de renten waarvan de kerkfabrieken in het arrondissement Gent in het bezit zijn, 1808.
- Inventaris G (Militie)
 - * Stukken, staten, nominatieve lijsten, tabellen naargelang de klassen van de conscriptie, lijsten van afwezige burgers, lijsten van vrijwilligers en bijhorende correspondentie betreffende de conscriptie, voor de jaren VII, VIII, XI, XII...

In de inventaris van het ‘Hollands Fonds’ (1815-1830) vinden we enkel bronnen terug uit de periode ná 1820. Deze archiefbronnen zijn bijgevolg niet bruikbaar voor dit onderzoek.

De Registers van Burgerlijke Stand (vanaf 1796) kan men terugvinden in het GA te Nevele én in het Rijksarchief te Beveren-Waas (op microfilm). In het Rijksarchief te Beveren (RAB) worden ook de oude Hansbeekse parochieregisters (tot 1796) op microfilm bewaard.

De lokale heemkundige kring, *Het Land van Nevele*, bezit eveneens een archief dat toegankelijk is.

Het privé-archief van graaf Boudewijn de Bousies-Borluut blijkt ontoegankelijk te zijn.

Praktische informatie:

- RAB, Kruibekesteenweg 39/1, 9120 Beveren.
E-mail: Rijksarchief.Beveren@arch.be. Tel : 03/750.29.77.
Contactpersoon: W. Rombauts. Openingsuren: di-vr. van 08.30-16.30 en za. van 8.30-12.00 en 13.00-16.00.
- Het archief van *Het Land van Nevele* is ondergebracht in een ruimte boven de gemeentesaal te Hansbeke. Het archief kan iedere eerste zondag van de maand tussen 10.00 en 12.00u geraadpleegd worden of na telefonische afspraak met Dhr. Jan Luysaert (09/371.60.53).
- RAG, Geraard de Duivelstraat 1, 9000 Gent.

E-mail: Rijksarchief.Gent@arch.be. Tel : 09/225.13.38.

Contactpersoon: W. Buntinx. Openingsuren: di-vr. van 08.30-16.30 en za. van 8.30-12.00 en 13.00-16.00.

- GA Nevele, Cyriel Buyssestraat 15, 9850 Nevele. Tel: 09/321.92.00. Contactpersoon: Mevr. Lydia van Hoorebeke. Openingsuren: ma-vr. van 09.00-11.45; di. ook van 14.00-20.00.

1.5. Lokale geschiedkundige kring en/of historicus

‘*Het Land van Nevele*’ is de naam van de geschiedkundige kring die in de streek actief is. De kring geeft driemaandelijks een tijdschrift uit en bezit ook een eigen bibliotheek (cfr. supra) waarin voornamelijk plaatselijke tijdschriften en publicaties over de streek ondergebracht zijn.

1.6. Relevante literatuur

1.6.1. Bibliografieën en repertoria

Om literatuur m.b.t. dit onderzoek op te zoeken maakte ik gebruik van volgende instrumenten:

- DE RUYCK (L.) en DE GROOTE (K.), *Bibliografie van het Land van Nevele*, Nevele, 1990, 173 p.

In deze bibliografie zijn alle werken opgenomen die handelen over de geschiedenis van Nevele en omstreken. Ze is uitgegeven door de heemkundige kring ‘Het Land van Nevele’ en zou exhaustief zijn hoewel het natuurlijk raadzaam is om ook andere plaatsen na te kijken.

- ART (J.) (red.), *Hoe schrijf ik de geschiedenis van mijn gemeente? Deel I: 19de en 20ste eeuw*, Gent, 1993.

Hét basiswerk voor iedere geschiedkundige die een kritisch onderzoek over zijn gemeente wenst uit te voeren.

Vervolgens zocht ik ook in de trefwoorden- en in de Alephcatalogus van de Universiteitsbibliotheek Gent, maar deze instrumenten leverden geen ‘nieuwe’ referenties op. Om te achterhalen of er eventueel reeds scripties geschreven werden over het onderwerp, raadpleegde ik de volgende werken:

- FRANCOIS (L.), *De vele gezichten van de nieuwste geschiedenis, I*, Gent, 1992.

- FRANCOIS (L.), *De vele gezichten van de nieuwste geschiedenis, II*, Gent, 1995.
- HENDRICKX (J.P.), *Repertoire des mémoires de license et de thèses de doctorat présentés dans les départements d'histoire contemporaine des universités belges, 1945-1975*, Brussel, 1986.

1.6.2. Literatuur

- *Bouwen door de eeuwen heen. 12n1. Provincie Oost- Vlaanderen. Arrondissement Gent. Kanton Nevele*, Turnhout, Brepols, 1989.
- DE POTTER (F.) en BROECKAERT (J.), *Geschiedenis van de gemeenten van de provincie Oost-Vlaanderen. VI. Hansbeke, Landegem, Meigem, Nevele, Poesele, Vosselare*, Gent, C.Annoot- Braeckman, 1867.
- FAIPOULT (M.), *Mémoire statistique du Département de l' Escaut*, Maatschappij voor geschiedenis en oudheidkunde te Gent, Gent, 1960.
- LEENKNECHT (R.), Lijst van de gesneuvelde Hansbekenaars in het leger van Napoleon, in *Het Land van Nevele* (Nevele), V, s.d., 4, pp. 158-160.
- MARTENS (A.), *Mengelingen uit de oude parochieregisters van Hansbeke. 1624-1796*, Hansbeke, Oud-Hansbeke, 2002, 96 p.
- MARTENS (A.), *Hansbeke in 1700*, Hansbeke, Oud-Hansbeke, s.d., 77p.
- MARTENS (A.), *Merkwaardige gebouwen in de dorpsstraat van Hansbeke*, Hansbeke, Oud-Hansbeke, 2000.
- MARTENS (A.), Peilingen naar het analfabetisme omstreeks het einde van de 18de eeuw aan de hand van de parochiale huwelijksakten van Hansbeke 1779- 1796, in *Het Land van Nevele* (Nevele), III, s.d., 4, pp. 181- 204.
- MARTENS (A.), De municipale raad van Hansbeke tijdens de Franse Overheersing (1795-1814), in *Vlakaf*, Hansbeke, VI, 2000, 5, pp. 14-16.

HOOFDSTUK 2. ONTSLUITING VAN HET GEMEENTEARCHIEF

2.1. Inleiding

Bij een eerste kennismaking bleek het gemeentearchief van Hansbeke een groot aantal bronnen betreffende de periode 1790-1820 te bevatten. Rekening houdend met de tijdsspanne waarin dit onderzoek moest gebeuren bleek een selectie dus onvermijdelijk. Het selecteren in de overvloed aan bronnen gebeurde allerminst willekeurig.

Van bij het begin kwamen rekeningen en andere financiële documenten niet in aanmerking als bron. De methode om deze bronnen in een wetenschappelijk onderzoek te integreren is mij immers onbekend. Het onder de knie krijgen van deze methode zou echter teveel tijd in beslag genomen hebben. Bronnen van politie en gerecht en militaire bronnen stonden niet vermeld in de inventarissen van het gemeentearchief. Ook statistische gegevens uit de periode 1790-1820 ontbraken. Zodoende koos ik de gemeenteraadsverslagen en de briefwisseling als basisbronnen voor dit onderzoek. Aangezien een volledige ontsluiting van deze bronnen onmogelijk was, diende ik een selectie te maken. Een eerste bron die ik selecteerde was de briefwisseling uit de periode van 1790 tot 1794¹². Deze bron leek me interessant om na te gaan hoe de gemeente deze woelige periode, waarin op korte tijd veel regimewisselingen plaatsvonden, beleefd had. Achteraf bekeken heeft deze bron misschien wel de meest boeiende gegevens opgeleverd. In de brieven vinden we talrijke gegevens terug over opeisingen, pioniers, enz. Ook door het feit dat het gemeentebestuur lijsten diende op te maken van zeer uiteenlopende zaken (aantal weefgetouwen, belastingplichtigen,...), beschikken we over veel bruikbare informatie. Het decennia ná 1794 komt om onbekende redenen nauwelijks aan bod in de gemeentearchieven. Om deze 'blanke periode' zo beperkt mogelijk te houden nam ik ook de briefwisseling van het jaar XI (1802) tot 1823¹³ op. Dit register bevat slechts een kleine hoeveelheid brieven. Toch vond ik enkele brieven uit de jaren 1802 en 1803 die interessant gebleken zijn. Vervolgens onderzocht ik ook bronnen

¹² RAG, Hansbeke. Schepengriffie, nr. 1, Briefwisseling en ordonnanties, 1774 - 1794 (1 bundel).

¹³ RAG, Hansbeke Modern Gemeentearchief, nr. 19, Briefwisseling, jaar XI-1829 (1 pak).

uit de periode tussen 1810 en 1820. De gemeenteraadsverslagen uit de periode 1808-1823¹⁴ vertoonden echter grote hiaten. Zo vond ik geen enkel verslag terug uit de periode tussen 1812 en 1817. Omdat hierdoor de overgang van de Franse naar de Hollandse tijd onbelicht zou blijven, nam ik de registers van uitgaande briefwisseling (1804-1845) ter hand. Bij nader inzien bleek deze bron toch niet erg bruikbaar. Vooral het ontbreken van de inkomende brieven had deze onbruikbaarheid tot gevolg. De uitgaande briefwisseling van 1804 tot 1807¹⁵ heb ik uiteindelijk wel opgenomen met de bedoeling iets meer gegevens te verzamelen over het eerste decennium van de 19de eeuw.

Ik koos er bewust voor om me niet toe te spitsen op één beperkt aantal jaren, maar om de volledige periode 1790-1820 te onderzoeken. Op die manier hoop ik ook evoluties op langere termijn te herkennen. Het ontbreken van bronnen zal dit laatste vermoedelijk een beetje in het gedrang brengen. Ook crisisjaren of anderzijds jaren van uitzonderlijke bloei zullen misschien onbelicht blijven door dit gebrek aan bronnen. Concluderend kunnen we stellen dat we voor bepaalde jaren over een overvloed van bronnen beschikken, terwijl voor andere jaren het aantal bronnen eerder schaars is. Bij de selectie van de bronnen heb ik hierin een evenwicht proberen te vinden. Ook wil ik nog vermelden dat ik tijdens het ontsluiten geen problemen heb gehad met onleesbaarheid of beschadiging van documenten. Binnen de vier thema's (bestuur en beleid, economie, sociale aspecten en demografie) worden de gegevens nog eens chronologisch geordend.

2.2. Ontsluiting van de geselecteerde bronnen

2.2.1. Bestuur en beleid

9 juli 1792: deserteurs

Als antwoord op een brief waarin gevraagd werd naar het aantal Hansbeekse deserteurs, schrijft de baljuw van Hansbeke dat er zich in de parochie Hansbeke geen deserteurs bevinden. Indien men er toch nog zou vinden, zal men dit zeker en vast overbrengen.

¹⁴ RAG, Hansbeke, Modern Gemeentearchief, nr. 4, Beraadslagingen van de gemeenteraad, 1808-1823 (1 register).

¹⁵ RAG, Hansbeke, Modern Gemeentearchief, nr. 11, Registers van uitgaande briefwisseling, jaar XIII – 1807 (1 register).

24 juli 1793: leveringen aan Franse troepen

Het Oostenrijks bestuur vraagt een lijst op te maken van alle wagens en paarden die aan de Franse troepen geleverd werden. Ook wordt gevraagd te melden wanneer de troepen binnenvielen en op welke momenten ze - tot de datum van hun uitwijzing uit het land - opeisingen deden in Hansbeke.

7 augustus 1793: leveringen aan Franse troepen (antwoord)

De Franse troepen zijn volgens de baljuw op 18 december 1792 binnengevallen in Hansbeke. Hun logementen bij Hansbeekse families duurden minimum 2 en maximum 13 dagen. Bij de familie Herzeele bijvoorbeeld verbleven de troepen gedurende 9 dagen. Op 17 februari 1793 werden 8 wagens met elk 4 paarden geleverd aan de Fransen. De leveringen werden gedaan door verschillende families. Reeds na enkele dagen, op 20 februari, werden de paarden en wagens aan hen terugbezorgd.

30 augustus 1793: logementen van recruteurs

Aangezien er teveel overtredingen tegen de regelgeving van de logementen plaatsvonden, moeten er enkele maatregelen getroffen worden. Er worden echter 'logement biljetten' afgeperst en de herbergiers betalen logementen aan de militairen zonder dat deze laatste er effectief een logement genomen hebben. Daarom moet het volgende gebeuren:

- lijst opmaken met alle 'logement biljetten' die sinds 'de terugkomst van de keizerlijke troepen' aan de militairen verleend zijn
- vermelden op wiens verzoek deze verleend zijn
- laten weten of de militairen waaraan een logement verleend werd, ook werkelijk het logement genoten hebben.

ANTWOORD: er wordt een lijst overgemaakt waarop, per herberg, de namen van de militairen staan die een logement genoten hebben.

20 september 1793: onvolledige lijsten

De Oostenrijkse autoriteiten sturen naar de verschillende 'parochies' een brief waarin ze klagen over de onvolledige lijsten die aan hen overgemaakt worden. Men roept op om meer exacte lijsten door te geven want de parochies die wél eerlijk zijn worden onterecht te veel belast.

4 juli 1794: lijst pioniers

Er wordt gevraagd een lijst op te maken van alle pioniers die meegewerkt hebben aan de versterkingswerken in de stad Gent. Ook moeten de betalingen die aan hen gedaan werden duidelijk genoteerd worden.

4 juli 1794: opeising tarwegraan

Men dient vóór zondag zes zakken tarwegraan naar het magazijn in Gent te brengen.

20 juli 1794: staat van afwezige personen

De gemeente dient een exacte staat op te stellen van namen en eigendommen (in gronden of andere goederen) van de afwezige personen. Ook de staat van de oogst van hooi en rogge moet overgemaakt worden.

23 juli 1794: staat van afwezige personen (antwoord)

Er zijn geen afwezige personen dus men kan er ook geen staat van opmaken.

21 juli 1794 (4 Fructidor II): opmaken van namenlijst

Er wordt gevraagd een naamljst terug te zenden met alle edellieden, priesters, geprivilegieerden en grote eigenaars.

23 juli 1794 (6 Fructidor II): oproep voor 10 pioniers (Oostende)

24 juli 1794 (7 Fructidor II): oproep voor 10 pioniers (Nieuwpoort)

26 juli 1794 (9 Fructidor II): besluit omtrent de geldcontributie wordt meegedeeld.

26 juli 1794 (9 Fructidor II): oproep voor 9 pioniers (Cortryk)

27 juli 1794 (10 Fructidor II): oproep voor 10 pioniers (Duynderke)

29 juli 1794 (12 Fructidor II): oproepingen pioniers

De oproepen voor Hansbeekse pioniers worden volgens de Frans overheid niet voldoende beantwoord. Men wijst de gemeente op haar verantwoordelijkheid; in het belang van de *welstand van de Republiek* moet er voldaan worden aan de *requisitie*.

22 september 1794 (1 Vendimaire III): opeising van 20 wagens en 17 pioniers

24 september 1794 (3 Vendimaire III): oproep voor ? pioniers (Nieuwpoort)

2 november 1794 (12 Brumaire III): oproep voor 17 pioniers (*passages* repareren in de Polders)

13 november 1794 (22 Vendimaire II): oproep voor 7 pioniers (Duynkerke)

16 november 1794 (26 Brumaire III): oproep voor 6 pioniers (versterkingswerken in Duynkerke)

24 november 1794 (4 Frimaire III): oproep voor 8 pioniers (versterkingswerken in Ieper)

27 juni 1795: verliezen van wagens en/of paarden

Indien de Franse troepen paarden en/of wagens niet terugbezorgd hebben, dan kan dit gemeld worden op 28 juni 1794.

29 mei 1797 (10 Prairial V): assignaten

De administratie van het municipale kanton wenst te weten welke personen in de gemeente Hansbeke hun penningen gewisseld hebben voor assignaten. De namen van de personen moeten doorgegeven worden en ook de datum dat het wisselen gebeurd is, met als doel '*het bekomen de reinte gratien van de meeste pennyngen*'.

17 januari 1804: verkoop gemeentelijke goederen

Het ministerie van binnenlandse zaken van Napoleon geeft de toelating om enkele gemeentelijke gronden te verkopen. In totaal zouden er drie gronden met een totale oppervlakte van 9 ha en 89 a verloot worden. De opbrengst ervan zal 4509 fr. bedragen en zal gebruikt worden voor de herstellingen aan de kerk en de pastorie.

18 februari 1804: verkoop gemeentelijke goederen

In een brief aan de burgemeester legt de prefect uit hoe de verkoop van de gemeentelijke goederen moet geregeld worden. Na de verkoop mag er niets uitgegeven worden zonder een toestemming van de prefect. Er zal ook een proces verbaal moeten opgesteld worden zodat de prefect zicht krijgt op de kosten.

14 januari 1804: klacht van Jacques Claeys

De prefect heeft een klacht ontvangen van Jacques Claeys, die zegt dat de gemeente Hansbeke hem onterecht niet toegelaten heeft om te trouwen. Volgens Claeys werd hem dit geweigerd omdat hij reeds getrouwd zou zijn, maar Claeys zegt dat dit niet zo is. De prefect vraagt aan de burgemeester om te bewijzen dat de man reeds getrouwd is.

12 februari 1804: klacht van Jacques Claeys

De Procureur-Generaal schrijft in een brief aan de burgemeester van Hansbeke dat men in de gemeente Frépourt geen weet heeft van een deserteur gekend hetzij onder de naam Claeys, hetzij onder de naam van Jacques Lautel.

16 maart 1804: klacht van Jacques Claeys

De Procureur-Generaal heeft uiteindelijk dan toch het bewijs gevonden dat Jacques Claeys zich momenteel bevindt in de gemeente St.-Geosoner, en dat hij in deze gemeente getrouwd is in het jaar 1795 onder de naam Jacobus Lottens. De Procureur draagt de burgemeester op om de man aan te houden.

28 maart 1804: herstellingen kerk en pastorie

De gemeenteraad is samengekomen om de reparaties die moeten gebeuren aan de kerk en de pastorie te bespreken.

Een expert is echter ter plaatse gekomen om te kijken wat er precies moet gerestaureerd worden. Zo moet er ondermeer een kroonlijst boven het orgel geplaatst worden en moet de volledige kerk gewit worden.

7 december 1804: opeising trekpaarden

De prefect vraagt in een brief aan de burgemeester om tegen 19 december 10 trekpaarden ter beschikking te stellen. De paarden zullen gebruikt worden voor het transport van kanonnen. De paarden moeten tussen 17u. en 18u. afgeleverd worden aan de Dampoort in Gent. Na vijf dagen zullen de paarden teruggebracht worden. De burgemeester moet ook een lijst opmaken van alle personen die een paard zullen leveren.

9 december 1804: opeising trekpaarden

De prefect laat weten dat het toch niet nodig zal zijn om paarden te leveren aangezien het artilleriekonvooi een andere route zal nemen.

26 juni 1805: reparaties pastorie

De prefect geeft de toestemming aan de burgemeester om 519,50 fr. uit te trekken voor reparaties aan de pastorie.

19 december 1805: proces verbaal reparaties kerk en pastorie

De prefect heeft het proces verbaal geanalyseerd betreffende de kosten van de reparaties. Hij wijst erop dat een deel van de kosten ook gedekt zal moeten worden door fondsen van de kerkfabriek.

4 april 1807: weerspannige *conscrits*

Alle personen die zich alsnog vrijwillig aanbieden vóór 1 mei zullen *vrijlijke* naar het korps gestuurd worden en indien ze daar *getrouwelijk* dienen zal de gemeente zich inzetten om een herroeping te bekomen. Het vonnis tegen hun familie zal dan herroepen worden en de vervolging zal vernietigd worden.

16 april 1807: weerspannige *conscrits*

De prefect ziet dat slechts weinig weerspannige lotelingen gebruik maken van de kans om zich vóór 1 mei aan te bieden. Hij vraagt de burgemeester om zijn bevolking nog eens aan te manen zodat men zich toch nog zou haasten om zich aan te bieden.

12 mei 1808: benoeming

Prefect Faipoult benoemt Joos-Albert Seriacop, notaris te Nevele, tot burgemeester van Hansbeke. Seriacop legt de gebruikelijke eed af in handen van Emmanuel Papeleu, *commissaire spécial* en burgemeester van Nevele.

15 mei 1808: begroting 1809

De voltallige gemeenteraad is samengekomen om de begroting van het jaar 1809 te bespreken. De volgende zaken worden opgenomen:

- * administratiekosten: 600 fr.
- * huur van het gemeentehuis: 100 fr.
- * maken van de politiebél: 50 fr.
- * aan municipale ontvanger: ...fr.
- * aan veldwachter: 300 fr.
- * repareren van gemeentelijke bestrating (zijn in zeer slechte staat): 300fr.
- * aan bureau van weldadigheid (er is immers een groot aantal personen

- dat zal moeten gevoed worden): 100 fr.
- * aan chirurg en vroedvrouw: 100 fr.
 - * uitkering aan hoofdonderwijzer: 100 fr.
 - * reparaties (witten en verven) aan de pastorie: 100 fr.
 - * uitkering aan pastoor: 700 fr.
 - * uitkering aan vicaris: 450 fr.
 - * onvoorziene uitgaven: 200 fr.

6 juni 1808: wijziging contributies

Vanaf 15 juni 1808 zouden er enkele wijzigingen moeten optreden wat betreft de contributies. Personen die zich alsnog willen verzetten tegen deze contributies kunnen een brief schrijven naar de burgemeester.

12 juli 1808: uitkering veldwachter

De veldwachter is nog steeds niet betaald. De burgemeester moet hem dringend de som van 150 fr. overmaken.

13 juli 1808: uitkering vicaris

Er moet nog 112 fr. en 50 cents betaald worden aan de vicaris van de gemeente.

5 augustus 1808: opeising van drie mannen voor *Garde National*

De prefect heeft drie mannen nodig die vanaf 10 augustus in Oostburg in dienst zullen moeten treden. Daarom roept de burgemeester van Hansbeke alle mannen tussen 20 en 40 jaar op om zich op zondag om 15u. te melden bij de herberg over de kerk. Iedereen dient op dat moment aanwezig te zijn.

3 september 1808: bevolkingslijst

De prefect vraagt een lijst op te maken van alle personen tussen 20 en 40 jaar oud en tussen 40 en 60 jaar oud. De burgermeester roept alle bewoners tussen 40 en 60 jaar oud op om zich te melden bij de herberg van J.B. Vander Michelen. De namen van de afwezigen zullen doorgegeven worden aan de prefect.

4 april 1809: aanstelling veldwachter Van Maldegem

15 mei 1809: bespreking begroting 1810

- * administratiekosten: 700 fr.
- * huur van gemeentehuis: 100 fr.
- * reparaties: 407 fr.
- * aan bureau van weldadigheid: 100 fr.
- * onderhoud en reparaties aan pastorie: 100 fr.

15 mei 1810: bespreking begroting 1811

- * aan bureau van weldadigheid: 100 fr.
- * administratiekosten: 700 fr.
- * laten luiden van de klok: 100 fr.
- * aan bureau van weldadigheid: 150 fr.
- * onderhoud van pastorie: 50 fr.
- * openbare feesten: 50 fr.
- * aan pastoor: 200 fr.

31 maart 1811: administratiekosten

De som van 550 fl. moet vrijgemaakt worden voor administratiekosten.

1 mei 1811:

Er moet 100 fr. betaald worden voor de huur van het gemeentehuis gedurende het jaar 1810. Hetzelfde bedrag moet overgemaakt worden aan de dokter en de vroedvrouw.

14 september 1818: bespreking begroting 1819

- * gewone kosten: 1289 florins
- * aan secretaris: 150 fl.
- * aan gemeentelijke ontvanger: 51,56 fl.
- * luiden van de klok: 25 fl.
- * reparaties
- * aan dokter en vroedvrouw

30 december 1818: betalingen

De volgende zaken moeten nog betaald worden:

- * 141,75 fl. aan veldwachter
- * 118,12 fl. aan Dominique Tytgadt
- * 23,62 fl. aan hoofdonderwijzer
- * 94,50 fl. aan armendokter, dokters en vroedvrouwen

12 januari 1819: Milice nationale

Twee leden van de gemeenteraad worden aangeduid om samen met de burgemeester de attesten en certificaten van de militie soldaten te ondertekenen.

16 januari 1819: betaling

Charles Van Ooteghem dient nog 18,48 fl. te ontvangen voor de reparaties die hij deed aan de weg naar Lotenhulle. Ook de klokkenluider moet nog 25 fl. ontvangen. Tenslotte moet ook Pierre De Winter 50 fl. ontvangen voor de huur van het gemeentehuis.

22 februari 1819: belastingen

Er wordt een staat opgesteld van de belastingen die door de bewoners van de gemeente Hansbeke moeten gedragen en betaald worden. In totaal dienen 201 personen een belasting te betalen.

20 maart 1819:

De som van 29,25 fl. moet betaald worden aan dhr. Charpentier voor de reparaties die hij deed aan de ramen en de deur van de pastorie.

13 mei 1819:

Er worden 119,78 fl. uitgetrokken voor papier, pennen en andere noodzakelijke voorwerpen.

13 juni 1819: verkiezing nieuwe veldwachter

Aangezien J.B. Van Maldegem zijn taak als veldwachter niet naar behoren uitvoert, wordt er een nieuwe veldwachter gekozen. Van de vijf kandidaten wordt het uiteindelijk Louis Cocquyt uit de gemeente Aalter, die 10 jaar lang gediend heeft in het 7de regiment.

Blijkbaar trekt deze zich uiteindelijk toch terug want in een volgend verslag kunnen we lezen dat Van Maldegem toch zijn functie als veldwachter behoudt. Een reden hiervoor wordt niet opgegeven.

5 juli 1819: betalingen

De volgende betalingen moeten nog gedaan worden:

- * aan dokters en vroedvrouw
- * aan vicaris
- * aan armenbestuur: 70,87 fl.
- * aan veldwachter Van Maldegem

18 september 1819: leden gemeenteraad

Negen leden zijn bij de burgemeester en hebben bij hem getekend dat ze hun functie als gemeenteraadslid zullen verder zetten.

19 september 1819: aanstelling schepenen

Er worden zes schepenen en één secretaris aangesteld. De schepenen verdienen samen 75 fl. per jaar; de burgemeester ontvangt jaarlijks 200 fl. Ook de plichten en de rechten van de burgemeester en de schepenen worden vermeld. Zo moet de secretaris met de grootste zorg instaan voor de archieven van de gemeente.

→ Korte analyse van het bestuur in de periode 1790-1820

Voor de periode 1790-1795 springen voornamelijk de vele opeisingen in het oog. Ook diende het bestuur allerhande lijsten op te stellen. Blijkbaar was zowel de Franse als de Oostenrijkse overheid niet altijd tevreden over de nauwkeurigheid waarmee deze lijsten opgesteld werden. We merken dus op dat het lokale bestuur niet altijd gehoorzaam was tegenover de overheid. In de gemeenteraadsverslagen tussen 1808 en 1820 komen voornamelijk zaken als aanstellingen en begrotingen aan bod. De begrotingen zijn interessant om te zien waaraan het geld besteed werd.

2.2.2. Economie

28 augustus 1792: lijst van weefgetouwen

De gemeente dient een lijst op te maken met het aantal getouwen per huizegezin. De overheid wil hiermee de bloei van de fabricage en de handel van linnen bevorderen.

19 september 1792: lijst van weefgetouwen (antwoord)

Men heeft 274 getouwen geteld in de gemeente. De eigenaars ervan staan eveneens op de lijst vermeld; adressen ontbreken echter.

4 juli 1794 (16 Messidor II): opeising van hooi

De baljuw van Hansbeke krijgt de opdracht om 600 balen hooi, met elk afzonderlijk een gewicht van 10 'livres', te leveren. Het transport ervan naar de gemeente Aalter moet zelf geregeld worden.

7 juli 1794 (19 Messidor II): opeising wagens, karren en paarden

Er moet een lijst opgesteld worden waarin alle wagens, paarden en karren moeten opgenomen worden. Ook alle paarden die meer dan 2 jaar oud zijn moeten vermeld worden.

28 juli 1794 (9 Fructidor II): bekendmaking en opeising

Bekendmakingen van het maximum van de noodzakelijke eet- en drankwaren en van de verkoop van deze waren in de winkels.

Opeising van zakken gerst, tarwe, rogge en haver.

→ Korte analyse van de economie in de periode 1790-1820

Het economische aspect komt niet sterk aan bod in de bronnen. Wel kunnen we vaststellen dat de Fransen regelmatig opeisingen deden van paarden, karren, graan, etc. De lijst van weefgetouwen die doorgegeven werd aan de Oostenrijkse overheid toont ons dat de gemeente 274 getouwen telde. Dit wil natuurlijk niet zeggen dat er 274 wevers in de gemeente woonachtig waren; het was namelijk zo dat de huisgezinnen meestal zelf kledij weefden voor eigen gebruik.

2.2.3. Sociale aspecten

26 september 1792: uitgeweken priesters van Frankrijk

Er wordt gevraagd een exacte lijst op te maken van alle priesters die zich binnen de jurisdictie 'nedergezet' hebben; hun 'kwaliteit', de plaats van hun verblijf, hun diocese in Frankrijk en hun verblijf in het land moeten opgenomen worden in de lijst.

ANTWOORD: er wonen geen uitgeweken priesters in de parochie van Hansbeke

20 september 1793: herbergen

Het bestuur wordt belast met het opmaken van een lijst met het juiste getal van alle herbergen die in de gemeente gevestigd zijn.

ANTWOORD: opsomming van de verschillende herbergen en hun eigenaars:

- * het Wethuys (Constantinus Beens)
- * De Waepen van Vinderhaute (Pieter van Vijver)
- * De Paele (Augustinus Graveels)

- * St. Huybrechts (Pieter Langerart)
- * den koning van Spaigen (Pieter Francies Seiros)
- * Het Lindeken (Carel Verfehuene)

3 augustus 1794 (17 Fructidor II): deserteurs

Drie deserteurs worden opgeroepen om opnieuw het werk op te nemen. Alleen wanneer ze met Rode Loop of andere zware ziekten besmet zijn hoeven ze dit niet te doen.

15 december 1802: verkoop gemeentelijke gronden

De prefect heeft een brief gestuurd naar de minister van binnenlandse zaken met de vraag of deze een wet kan opstellen die een verkoop van de gemeentelijke goederen ten voordele van de armen mogelijk maakt. De prefect vraagt nu aan de burgemeester of er geen dringende restauraties of noodzakelijke verbouwingen nodig zijn in de gemeente. Indien dit zo is, dient de burgemeester dit door te geven aan de prefect.

...januari 1803: verkoop gemeentelijke gronden

De burgemeester laat in een antwoord op de brief van 15 december weten dat de kerk en de pastorie dringend aan restauratie toe zijn, maar dat anderzijds de noden van de armen zeer groot zijn. Verder geeft de burgemeester een gedetailleerde beschrijving van de gemeentelijke gronden door aan de prefect, met de doelstelling een goedkeuring voor de verkoop te krijgen.

11 maart 1803: verkoop gemeentelijke gronden

De prefect doet de volgende voorstellen betreffende de bestemming van het geld dat opgebracht zal worden met de verkoop van de gronden:

1. aflossen van de gemeentelijke schulden
2. restauraties aan de kerk en de pastorie
3. onderhoud van de armen, indien er na betaling van de eerste twee artikels nog geld overschiet.

Deze voorstellen moeten door de gemeenteraadsleden goedgekeurd worden.

11 april 1803: verkoop gemeentelijke gronden

De voltallige gemeenteraad heeft de voorstellen van de prefect (cfr. supra) goedgekeurd.

31 juli 1807: onwettige opening van kroeg

Pierre Arickx heeft zich in de *Veldstraete* gevestigd en heeft aldaar zonder toestemming een kroeg geopend. De woning is gesitueerd op een afgelegen plaats en beantwoordt niet aan het politiereglement (sluitingsuren,...). Bovendien is de kroeg een schuilplaats voor deserteurs en *gens faux*. Arickx zal bijgevolg voor het politietribunaal moeten verschijnen.

18 juni 1808: steun voor slachtoffers overstroming

Op vraag van de prefect roept de burgemeester van Hansbeke de bewoners op om de slachtoffers van de overstroming, die een groot deel van Vlaanderen teisterde, te steunen. Er zal een gesloten geldbeurs op het gemeentehuis geplaatst worden waarin ieder de som die hij verkiest kan deponeren. De burgemeester hoopt dat iedere inwoner zich zal inspannen om een bepaalde som te schenken.

25 juli 1808: hondsdoelheid

In de gemeente lopen een heleboel honden vrij los die vermoedelijk aangestast zijn door hondsdoelheid. Alle bezitters van een hond moeten deze opsluiten. Indien men dit niet doet, zal de hond gedood worden door de veldwachter en zal de eigenaar veroordeeld worden.

12 augustus 1808: *Fêtes publiques*

Op 15 augustus moeten tussen acht en tien uur alle huizen feestelijk verlicht worden. Op die dag worden er drie verschillende zaken gevierd:

- * feest van Napoleon
- * herstel van de godsdienst in Frankrijk
- * geboortedatum van de keizer

6 oktober 1818:

70,87 fl. zullen vrijgemaakt worden voor het bureau van weldadigheid.

10 december 1818: organisatie onderwijs

De Gedeputeerde Staten van de provincie vragen aan de gemeenteraad om de volgende zaken te bespreken:

- * omschrijving van de school
- * maatregelen voor het betalen van de onderwijzers

ANTWOORD

De gemeente laat weten dat de school, behorend tot de tweede klasse, goed georganiseerd wordt en dat één school voldoende is voor de gemeente. Vervolgens laat de gemeente weten dat, indien een vader zijn kinderen onderricht geeft, hijzelf de kosten voor dit onderricht moet dragen. Daarom meent de gemeenteraad dat het noodzakelijk is om geldmiddelen vrij te maken voor ieder kind dat nog geen onderwijs genoten heeft en dat noodgedwongen van zijn ouders les gekregen heeft.

De volgende maatregelen worden voorgesteld:

- * het schoolgeld moet gegeven worden aan kinderen tussen 7 en 14 jaar
- * het schoolgeld zal afhankelijk zijn van het bezit van de ouders en de taks zal onderverdeeld worden in vijf verschillende klassen:
 - 1ste kl.: 8 fl.
 - 2de kl.: 6 fl.
 - 3de kl.: 3, 50 fl.
 - 4de kl.: 2 fl.
 - 5de kl.: 1,50 fl.

22 februari 1819:

Er worden 160,39 fl. uitgetrokken voor vondelingen en in de steek gelaten kinderen.

29 maart 1819:

Lieven Van Vynckt, landbouwer te Hansbeke, wordt aangesteld als nieuw lid voor het bureau van weldadigheid.

19 april 1819:

Dhr. Pierre Lambert Maenhout laat in zijn testament (dat gepasseerd is bij de notaris) 300 fl. voor het armenbestuur.

2.2.4. Demografie

19 september 1819: aanstelling schepenen

Aangezien de gemeente 2559 inwoners telt, zullen er zes schepenen aangesteld worden.

HOOFDSTUK 3. DEMOGRAFIE

3.1. Bevolkingsverloop 1790-1820

Om het bevolkingsverloop tussen 1790 en 1820 te kunnen schetsen moeten we natuurlijk eerst op zoek gaan naar bevolkingscijfers uit die tijd. Regelmatige en exhaustieve bevolkingstellingen werden vanaf het einde van de 18de eeuw door de Franse bezetter ingesteld¹⁶. De eerste echte volkstelling vond plaats in het jaar IV (1796). De resultaten van deze telling zijn uitgeteld en uitgegeven in de zogenaamde ‘Werkdocumenten’¹⁷. De tellingen van 1799, 1806, 1816, 1818 en 1820 vinden we terug in het boek *De territoriale indeling van België, 1795-1963*¹⁸ (cfr. supra). In de archiefbronnen die voor dit onderzoek ontsloten werden, vond ik slechts één bevolkingscijfer terug, nl. dat voor het jaar 1819¹⁹.

Jaar	bevolkingsaantal
1796	2077
1799	2150
1806	2440
1816	2350
1818	2551
1819	2559
1820	2583

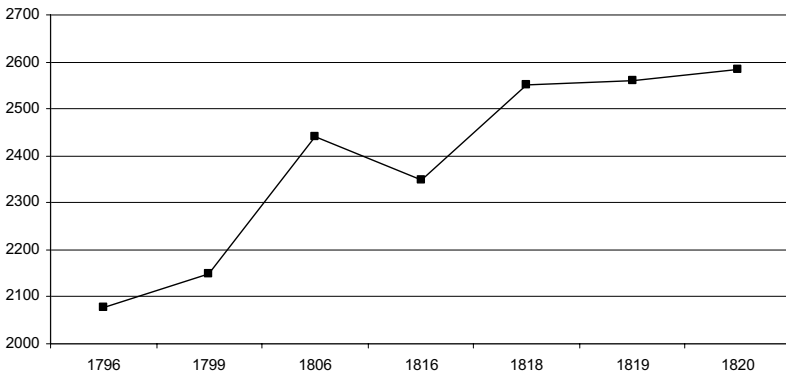
¹⁶ VANDENBROEKE, (C.), *Sociale geschiedenis van het Vlaamse volk*, Leuven, Kritak, 1982, 301 p.

¹⁷ DE BELDER (J.), JASPERS (L.), STEVENS (C.), VANDENBROEKE (C.), *Arbeid en tewerkstelling in Oost-Vlaanderen op het einde van het Ancien Régime. Een socio-professionele en demografische analyse. Werkdocumenten 1-5*, s.d.

¹⁸ VRIELINCK, (S.), *loc.cit.*

¹⁹ Dit cijfer vond ik terug in een gemeenteraadsverslag van 19 september 1819. (RAG, Hansbeke, Modern Gemeentearchief, nr. 4, Beraadslagingen van de gemeente, 1808-1823)

Bevolkingsverloop 1796-1820

Het is echter raadzaam om kritisch om te springen met deze bevolkingscijfers. Natuurlijk is het niet gemakkelijk om de betrouwbaarheid te controleren. Aangezien we steeds maar over één cijfer beschikken is vergelijken ook al niet mogelijk. Toch kunnen bepaalde zaken ons doen vermoeden dat het cijfer niet helemaal klopt. Zo zouden de ronde cijfers van 1799, 1806 en 1816 erop kunnen wijzen dat men in die jaren het cijfer afrondde. Het bevolkingscijfer uit 1819 dat ik terugvond in de archiefbron is naar alle waarschijnlijkheid wél betrouwbaar. Het cijfer is immers niet afgerond en ook een vergelijking met de cijfers van 1818 en 1819 overtuigt ons van de juistheid.

Vooraleer in te gaan op het bevolkingsverloop van 1790 tot 1820, wens ik iets meer te zeggen over de demografisch verloop in de periode die hieraan vooraf ging. Bij het bevolkingsverloop in Vlaanderen over lange termijn valt het trage groeiritme op tot en met het begin van de 18de eeuw. De bevolkingstoename moet zo goed als onbestaande geweest zijn tussen de 14de en de 18de eeuw. Een duidelijke kentering in het bevolkingsverloop tekent zich af tijdens de eerste helft van de 18de eeuw. Voor het eerst is dan sprake van een volgehouden demografische groei. Vanaf het einde van het Ancien Régime is er dan weer een lichte vertraging van de bevolkingstoename²⁰. Globaal beschouwd kunnen we vaststellen dat in de gemeente Hansbeke tussen 1790 en 1820 een lichte bevolkingsgroei plaatsvond. Tussen 1796 en 1806 neemt de bevolking toe met zo'n 400 personen. Na 1806 zien we dan

²⁰ VANDENBROEKE, *ibid.*, pp. 17 en 18.

weer een lichte daling in het bevolkingspatroon. Deze neerwaartse beweging duurt niet lang; in 1816 kunnen we opnieuw lichte groei waarnemen. Na 1818 verloopt deze bevolkingsgroei duidelijk veel trager.

3.2. Staat van de bevolking in 1796

In het jaar IV werd elke gemeente verplicht een lijst op te stellen van alle inwoners vanaf 12 jaar, met daarbij de volgende inlichtingen: adres, naam, leeftijd, beroep en intrededatum. De telling is zonder twijfel een waardevolle bron voor geografische, demografische, sociale en - tot op bepaalde hoogte - economische analyses. Zoals reeds vermeld werd de telling gepubliceerd in de *Werkdocumenten* (cfr. supra). Ook de gemeente Hansbeke is in deze publicatie opgenomen.

In de *Werkdocumenten* vinden we een tabel terug van de leeftijdsstructuur van de bevolking in het jaar IV. Een eerste vaststelling die we kunnen doen is dat er meer vrouwen (807) dan mannen (771) in de gemeente woonden. Wanneer we vervolgens de leeftijd van de inwoners bekijken, merken we op dat de leeftijdsgroep van de 0-tot 11-jarigen het grootst is (499). Ongeveer één vierde van de Hansbeekse bevolking was dus jonger dan 12 jaar. De tweede grootste leeftijdscategorie is die van 20 tot 24 jaar (192). Hier moeten we wel een min of meer systematische onderschatting van de jongens tussen 15 tot 24 jaar voor ogen houden. Uit vrees voor inlijving in de Republikeinse legers lieten zich meerdere jongeren niet registreren²¹. Het zou dus kunnen dat het grotere aantal meisjes in deze leeftijdscategorieën hieraan te wijten is. Ook interessant is om te kijken hoeveel personen tussen 20 en 24 jaar oud reeds getrouwd waren. We merken op dat slechts 20 van de 192 personen uit deze categorie gehuwd waren. Deze late huwelijksleeftijd moeten we zien in de context van het gewijzigde huwelijkspatroon. Sinds het midden van de 18de eeuw werd het namelijk gebruikelijker het huwelijk uit te stellen en dit in functie van de leefbaarheid van het platteland en de beperkte vestigingsmogelijkheden. Door later te huwen verkrijgt men een analoog effect als bij de toepassing van anticonceptie, namelijk een veroudering van de bevolking. Het verstrakken van het huwelijkspatroon zal dan ook leiden tot een verdere vernauwing van de basis van de bevolkingspiramide in de eerste helft van de 19de eeuw²². Hoe hoger we

²¹ *ibid.*, p. 53.

²² *ibid.*, p. 55.

opklimmen in de leeftijdscategorieën, hoe kleiner de groepen worden. Zo zijn er 122 personen die een leeftijd bezitten tussen 45 en 49 jaar, terwijl er al heel wat minder personen zijn tussen 55 en 59 jaar (71 personen). Tenslotte kunnen we vaststellen dat veertien personen in de gemeente ouder waren dan 85 jaar.

Verder vinden we in de *Werkdocumenten* de Bruto Geboortecoëfficiënt (B.G.C.) en de Bruto Huwelijkscoëfficiënt terug (B.H.C.). De B.G.C. bedraagt 30,33 %, terwijl de B.H.C. 6,55 % bedraagt. Deze coëfficiënten zal ik in het volgende deel, waarin ik de coëfficiënten zelf bereken, gebruiken om te vergelijken.

Tenslotte vinden we ook nog gegevens betreffende de beroepsstructuur van de gemeente. Een eerste opvallend gegeven is dat in totaal 269 personen (dit is zo'n 65 %) aangeduid zijn als werkmán/arbeider. Ongeveer 7,5 % oefende een landbouwberoep uit. De verschillende ambachten (textiel, hout en bouw, voeding en kleding) waren telkens voor ongeveer 2 à 4 %. In het dorp waren zeven personen die in de voedingssector werkten: 1 molenaar, 3 bakkers, 2 beenhouwers en 1 olieslager. Opvallend is ook dat alleen in de sectoren van de landbouw en de losse arbeid vrouwen aangeduid staan. Bij de ambachten, de handel, de administratie en de vrije beroepen wordt dus geen enkele vrouw vermeld. Bij de categorie van de vrije beroepen zien we 1 chirurgijn, 1 schoolmeester, 1 koster en 2 (onder)pastors staan. De administratie bestond slechts uit twee personen: de (ex) baljuw en de (ex) griffier. We kunnen dus vermoeden dat de veldwachter en de ontvanger woonachtig waren in een andere gemeente. Ondanks de interessante gegevens die we hier te weten komen, dient men naar mijn mening toch behoedzaam om te springen met deze bron. We kunnen bijvoorbeeld vermoeden dat sommige personen het beroep 'werkmán/arbeider' opgaven omdat ze niet precies wisten onder welke categorie ze thuishoorden. Het was in die tijd immers gebruikelijk dat men meerdere beroepen tegelijkertijd bezat; de grenzen tussen de verschillende beroepen waren veel vager. Het is dan ook belangrijk dat we dit voor ogen houden bij het gebruik van deze bron.

3.3. Nataliteit, mortaliteit, nuptialiteit

Hebben de economische crisissen van 1794-95 en van 1810-1811 een onmiddellijke invloed gehad op het demografische patroon van Hansbeke? Aan de hand van de parochieregisters en de registers van burgerlijke stand zullen we achtereenvolgens de nataliteit, mortaliteit en nuptialiteit te

Hansbeke in de periode 1790-1820 onderzoeken.

Parochieregisters zijn boeken waarin de parochiepriester(s) doopsels, huwelijken en sterftegevallen schreven.

Na de Franse Revolutie werd in Frankrijk de *Burgerlijke Stand* ingericht bij decreet van 20-25 september 1792. Vanaf 14 november 1794 dienden de gemeenten registers van de burgerlijke stand aan te leggen. De invoering van de burgerlijke stand werd naderhand bekrachtigd door het decreet van 17 juni 1796. Vanaf dan was enkel de ambtenaar van burgerlijke stand bevoegd om geboorte-, huwelijks- en overlijdensakten op te stellen. De vroegere parochieregisters moesten bij de gemeentelijke diensten verboden worden. Dit betekende echter niet dat de parochiale geestelijkheid verboden werd haar eigen parochieregisters verder bij te houden. De parochiale akten verloren echter hun bewijskracht inzake burgerlijk recht²³.

De oude parochieregisters berusten momenteel in het Rijksarchief van Beveren (cfr. supra)²⁴. Om ze van veelvuldig gebruik te vrijwaren zijn ze op microfilm gezet. Ook de registers van burgerlijke stand worden in Beveren²⁵ bewaard en men kan ze er eveneens op microfilm raadplegen.

Alvorens met de opsomming van de gegevens te beginnen, wens ik nog enkele opmerkingen te maken. Bij het tellen van de gegevens heb ik rekening moeten houden met de Republikeinse Kalender. Indien ik de gegevens voor het jaar IV, het jaar V, enz. zou geteld hebben zou dit niet overgekomen zijn met de jaren 1795, 1796, enz. Daarom diende ik bij het tellen ook steeds rekening te houden met de maanden van de kalender. Vervolgens wil ik opmerken dat men heel behoedzaam moet zijn met de cijfers die hieronder weergegeven staan. Een vergelijking tussen de telling uit de parochieregisters en die uit de registers van burgerlijke stand toonde aan dat deze bronnen niet altijd even nauwkeurig bijgehouden werden. De hoge huwelijkscijfers tussen 1796 en 1804 zijn waarschijnlijk het gevolg van dergelijke onnauwkeurigheden. De huwelijksregisters uit die periode zijn ook bijzonder slordig en moeilijk leesbaar. Ook moeten we aanstippen dat de telling van 1796 niet het volledige jaar omvat. De geboorten, huwelijken en overlijdens werden immers maar vanaf de maand *vendémiaire* (september)

²³ ROELSTRAETE (J.), *Handleiding voor Genealogisch Onderzoek in Vlaanderen*, Roeselare, 1998, p. 305.

²⁴ RAB, Parochieregisters Hansbeke, rol 130.

²⁵ RAB, Registers van burgerlijke stand Hansbeke, filmrollen 776397, 776398, 776400, 776402.

opgenomen. Om die reden heb ik voor het berekenen van de coëfficiënten een schatting uitgevoerd.

Naar mijn mening is het belangrijk om met deze opmerkingen rekening te houden bij het analyseren van de gegevens. Vermoedelijk representeren de cijfers niet altijd de toenmalige werkelijkheid...

3.3.1. Nataliteit

Geboorten 1790 -1820

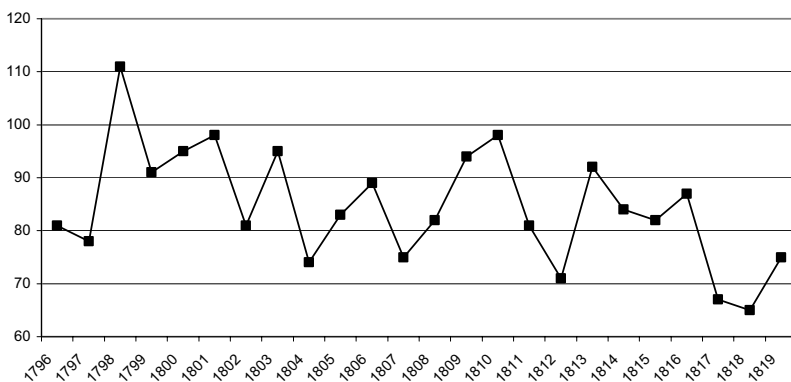
	Geboortecijfer				Bevolkingscijfer
	P.R. ²⁶		P.R.	B.S.	10-jaarlijks
	jaarlijks				
1790	61	x	70,6		2077
1791	74	x			
1792	71	x			
1793	63	x			
1794	84	x			
1795	71	x	78,4	90,2	
1796	78	81			
1797	65	78			
1798	90	111			
1799	88	91			
1800	84	95		88,6	2400
1801		98			
1802		81			
1803		95			
1804		74			
1805		83		84,6	
1806		89			
1807		75			
1808		82			
1809		94			
1810		98		85,2	2350
1811		81			
1812		71			
1813		92			
1814		84			
1815		82		75,2	
1816		87			
1817		67			
1818		65			
1819		75			

²⁶ P.R. = parochieregister/ B.S. = register van burgerlijke stand

jaar	G.C. ²⁷
1796	39
1797	37,5
1798	53,4
1799	43,8
1800	39,6
1801	40,8
1802	33,8
1803	39,6
1804	30,8
1805	34,6
1806	37,1
1807	31,6

jaar	G.C.
1808	34,2
1809	39,2
1810	41,7
1811	34,5
1812	30,2
1813	39,1
1814	35,7
1815	34,9
1816	37
1817	28,5
1818	27,7
1819	31,2

Geboorteverloop 1796-1819
(Bron: registers van burgerlijke stand)

²⁷ G.C. = Geboortecoëfficiënt

Geboorteverloop 1790-1800
(Bron: parochieregisters)

Opmerkingen bij de nataliteit

Globaal genomen kunnen we een daling herkennen in het geboorteverloop. Opmerkelijk is dat het geboortecijfer tijdens de crisisjaren 1794-1795 niet echt daalt, terwijl dit in de meeste crisisperiodes een typisch verschijnsel is. Vermoedelijk hebben foute geboortecijfers hiermee te maken. In de jaren 1816 en 1817 kunnen we wel duidelijk een lager geboortecijfer waarnemen.

3.3.2. Mortaliteit

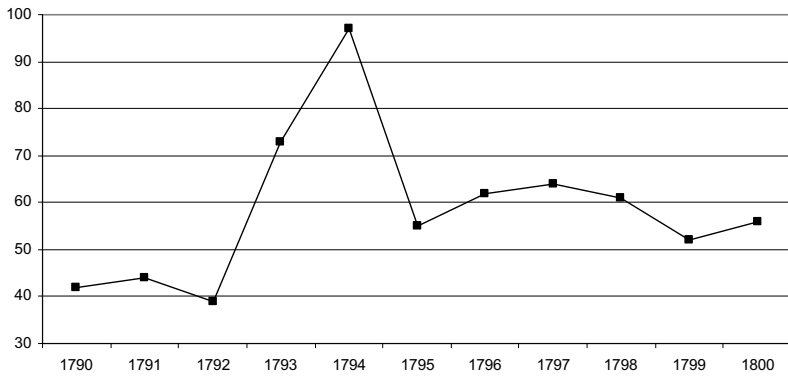
Overlijdens 1790 -1820

	Sterftcijfer				Bevolkingscijfer
	P.R.	B.S.	P.R.	B.S.	10-jaarlijks
	jaarlijks		5-jaarlijks		
1790	42	x	59		2077
1791	44	x			
1792	39	x			
1793	73	x			
1794	97	x			
1795	55	x	58,8	53	
1796	62	47			
1797	64	54			
1798	61	57			
1799	52	54			
1800	56	57		61	2400
1801	x	58			
1802	x	45			
1803	x	85			
1804	x	60			
1805	x	73		71	
1806	x	64			
1807	x	89			
1808	x	64			
1809	x	65			
1810	x	54		58	2350
1811	x	53			
1812	x	58			
1813	x	56			
1814	x	69			
1815	x	49		59,6	
1816	x	62			
1817	x	75			
1818	x	48			
1819	x	64			

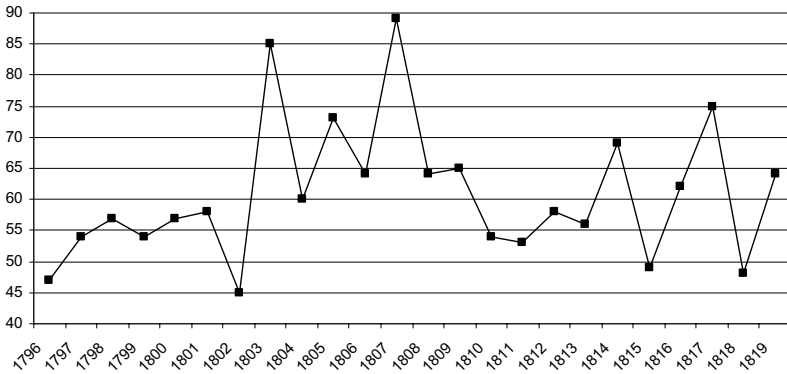
jaar	S.C.
1796	22,6
1797	26
1798	27,4
1799	26
1800	23,8
1801	24,2
1802	18,8
1803	35,4
1804	25
1805	30,4
1806	26,7
1807	37,1

jaar	S.C.
1808	26,7
1809	27,1
1810	23
1811	22,6
1812	24,7
1813	23,9
1814	29,4
1815	20,9
1816	26,4
1817	31,9
1818	20,4
1819	27,5

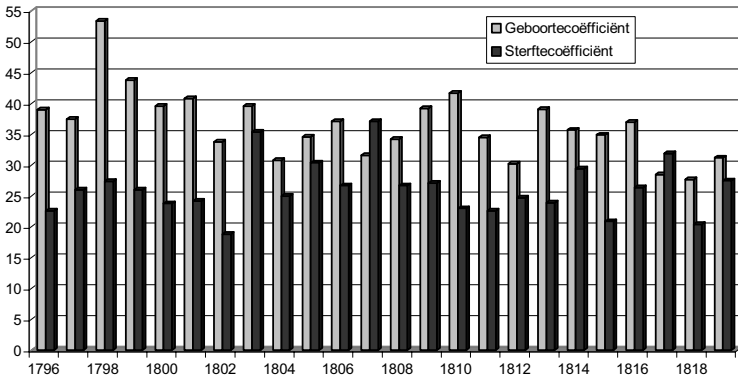
Sterfteverloop 1790-1800
(Bron: parochieregisters)

Sterfteverloop 1796-1820
(Bron: registers van burgerlijke stand)

Coëfficiënten van geboorte en sterfte in
de gemeente Hansbeke, 1796-1819

Opmerkingen bij de mortaliteit

Het sterftcijfer loopt over de gehele lijn redelijk gelijk. Toch kunnen we enkele piek jaren aanduiden. Ten eerste merken we een zeer hoog sterftcijfer voor het jaar 1794. Het is een tendens die we dat jaar in heel Vlaanderen kunnen waarnemen. Als gevolg van de vele opeisingen, de politieke onrust

én het uitbreken van een epidemie brak in dit jaar een demografische en economische crisis uit. Ook in de jaren 1817-1818 brak er vermoedelijk een demografische crisis uit. Het sterftecijfer ligt in die jaren - voornamelijk in 1817 - duidelijk hoger.

3.3.3. Nuptialiteit

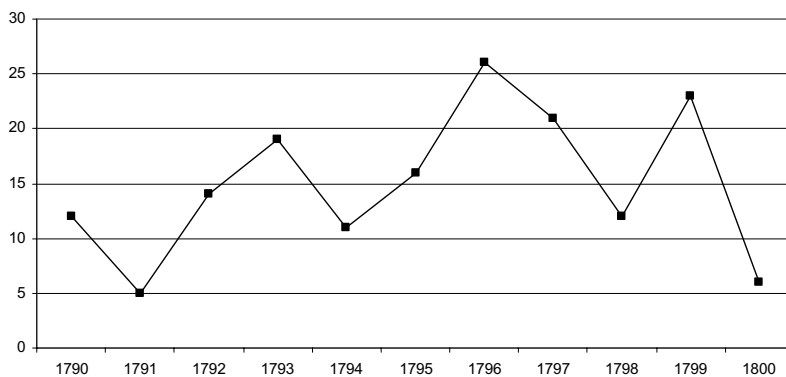
Huwelijken 1790 -1820

	Huwelijkscijfer				Bevolkingscijfer
	P.R.	B.S.	P.R.	B.S.	10-jaarlijks
	jaarlijks		5-jaarlijks		
1790	12	x	12,2		2077
1791	5	x			
1792	14	x			
1793	19	x			
1794	11	x			
1795	16	x	19,6	37	
1796	26	34			
1797	21	29			
1798	12	36			
1799	23	49			
1800	6	41		32,8	2400
1801	x	20			
1802	x	38			
1803	x	34			
1804	x	31			
1805	x	11		16,4	
1806	x	14			
1807	x	19			
1808	x	19			
1809	x	19			
1810	x	15		16,2	2350
1811	x	16			
1812	x	15			
1813	x	20			
1814	x	15			
1815	x	17		14,8	
1816	x	18			
1817	x	12			
1818	x	12			
1819	x	15			

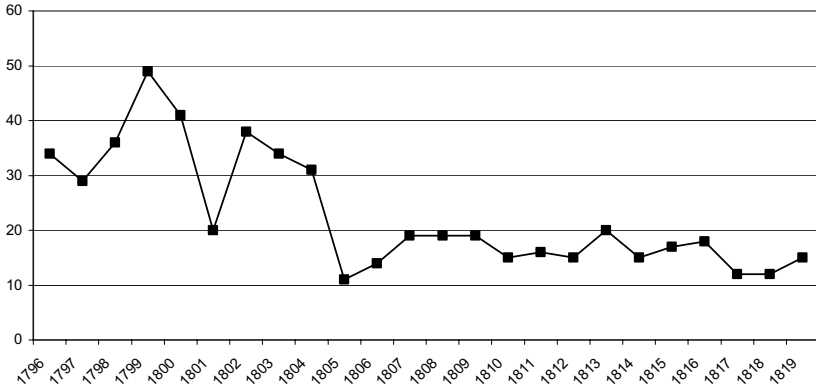
jaar	H.C.
1796	16,4
1797	14
1798	17,3
1799	23,6
1800	17,1
1801	8,3
1802	15,8
1803	14,2
1804	12,9
1805	4,6
1806	5,8
1807	7,9

jaar	H.C.
1808	7,9
1809	7,9
1810	6,4
1811	6,8
1812	6,4
1813	8,5
1814	6,4
1815	7,2
1816	7,7
1817	5,1
1818	5,1
1819	6,4

Huwelijksverloop 1790-1800
(Bron: parochieregisters)

Huwelijksverloop 1796-1819
(Bron: registers van burgerlijke stand)

Opmerkingen bij de nuptialiteit

Over het huwelijksgedrag in de periode 1790-1800 kunnen we moeilijk uitspraken doen aangezien de cijfers voor die periode vermoedelijk niet kloppen. Wel kunnen we de tendens die we bij de nataliteit en de mortaliteit reeds vaststelden, nl. een demografische crisis in de jaren 1817 en 1818, onderschrijven. In deze jaren zijn er slechts 12 huwelijken, terwijl er in 1816 nog 18 koppels trouwden.

BESLUIT: REVOLUTIONAIR HANSBEKE?!

Dit besluit wens ik opnieuw te openen met een vraag: kunnen we met zekerheid een antwoord bieden op de vragen die in de inleiding van dit werk werden geformuleerd? Mijn antwoord is: neen. De exacte realiteit van tweehonderd jaar geleden zullen we wellicht nooit kennen. Ik laat het vraag- en uitroepteken achter 'revolutionair Hansbeke' dus nog even staan...

Desondanks kunnen we ons, na het raadplegen van de archiefbronnen en de literatuur, min of meer een beeld vormen van de gemeente Hansbeke in de periode 1790-1820. De bedoeling van dit besluit is een algemeen beeld te schetsen van de toenmalige situatie. Dit zal ik doen door de vragen die in de inleiding gesteld werden te hernemen en zo goed mogelijk te beantwoorden.

Hoe reageerde het bestuur op de vele regimewisselingen? Zijn er sporen van verzet?

Vooraleer ik op deze vragen een antwoord tracht te geven wens ik even dieper in te gaan op de algemene context. De Fransen lieten aanvankelijk het plaatselijk bestuur over aan de bestaande schepensbanken. Na de definitieve aanhechting bij Frankrijk in oktober 1795 ging men echter snel over tot de totale afbraak van het Ancien Régime. De kasselrijbesturen en de heerlijkheden werden afgeschaft. Men verdeelde onze gewesten in departementen met een *prefect* als hoofd. Kantons ontstonden door samenvoeging van een aantal kleine dorpen. Elke lokaliteit met meer dan 5000 inwoners vormde een zelfstandig kanton. Een kanton werd bestuurd door een municipale raad. Ieder dorp dat deel uitmaakte van het kanton, kreeg een *Agent municipal* toegewezen bijgestaan door een *adjoint*. De definitieve start van deze organisatie situeerde zich in december 1795-januari 1796²⁸. Een wet van 1800 schafte het municipale kanton als bestuurlijke eenheid af. In de plaats kwam de gemeente als lokale bestuursvorm. De *communale raad* bestond uit een *maire*, bijgestaan door een *maire-adjoint* en een aantal raadsleden. Aangezien we over geen archiefbronnen beschikken voor de periode tussen 1795 en 1802, kunnen we ons moeilijk een beeld vormen van hoe het bestuur deze administratieve en gerechtelijke veranderingen doorstaan

²⁸ MARTENS (A.), De municipale raad van Hansbeke tijdens de Franse Overheersing (1795-1814), in: *Vlakaf* (Hansbeke), VI, 2000, 5, p. 14.

heeft. Ook de regimewisseling in 1815 zal onbelicht blijven wegens een gebrek aan bronnen. Daarom zal ik me nu toespitsen op de periodes waarvan er wel bronnen voorhanden zijn.

Wanneer we de briefwisseling uit de periode 1790-1794 bekijken, springt op bestuurlijk vlak één iets onmiddellijk in het oog. Het bestuur diende, zowel in opdracht van de Fransen als van de Oostenrijkers, ongelooflijk veel lijsten op te maken. Er moesten lijsten opgemaakt worden van het aantal weefgetouwen, het aantal herbergen, het aantal afwezigen in de gemeente enz. Aan de nauwkeurigheid waarmee de lijsten opgemaakt werden en de datum waarop de lijsten aan de overheid bezorgd werd kunnen we min of meer zien hoe ‘gehoorzaam’ het plaatselijke bestuur was. De lijsten die door het Hansbeekse bestuur opgesteld worden zien er redelijk nauwkeurig uit. Wel moeten we hierbij de opmerking maken dat deze nauwkeurigheid zeer moeilijk na te gaan is. Verzweg het bestuur bewust enkele zaken? In de briefwisseling kunnen we toch enkele zaken terugvinden die hierop wijzen. Vooral tegenover de Franse overheid blijkt het bestuur niet altijd even gewillig te zijn. Op 21 juli 1794 ontvangt het bestuur een brief²⁹ met daarin de vraag om een lijst op te maken van alle edellieden, priesters en grote eigenaars. Een antwoord op deze brief wordt er blijkbaar niet gegeven³⁰. Maar ook de Oostenrijkse overheid is niet altijd tevreden over de nauwkeurigheid van de lijsten die doorgegeven worden. In een brief van 20 september 1793 (cfr. supra) laten de Oostenrijkers aan het Hansbeekse bestuur - en ook aan andere gemeenten - weten dat de lijsten niet exact genoeg zijn. De reden voor het achterhouden van bepaalde zaken moeten we niet verzoeken. De gemeenten werden soms belast op de goederen die werden opgenomen in de lijst en natuurlijk streefde men ernaar deze belasting zo laag mogelijk te houden. Op 29 juli 1794 (cfr. supra) wordt het bestuur nog een keer op de vingers getikt. Ditmaal is het de Franse overheid die meent dat de oproepingen voor pioniers niet voldoende beantwoord worden. Het plaatselijke bestuur is hiervoor verantwoordelijk volgens de Fransen. Wat betreft deze pioniers moeten we nog iets meer zeggen. In de archiefbronnen was reeds duidelijk geworden dat een redelijk groot aantal Hansbeekse mannen opgeroepen werd door de Franse overheid. Algemeen beschouwd kunnen we stellen dat de oproeping van pioniers en vanaf 1798 de conscriptie redelijk frequent voorkomt in de geraadpleegde archiefdocumenten.

²⁹ RAG, Hansbeke, Schepengriffie, nr. 1.

³⁰ Het kan natuurlijk ook zijn dat dit document verloren is gegaan.

ten. Of de gemeente Hansbeke ook werkelijk meer mannen moest leveren in vergelijking met de overige gemeenten van het Scheldedepartement, kunnen we aflezen van de tabel opgenomen in het werk van prefect Faipoult, *Mémoire statistique du département de l'Escaut*³¹. In deze tabel worden de gegevens weergegeven van een bevolkingstelling van het jaar VIII in het Scheldedepartement. Ook het aantal *militaires sous armes* in iedere gemeente wordt vermeld. We merken op dat in het jaar 1800 zeventig mannen van de gemeente Hansbeke in Franse militaire dienst waren. Op dat moment telde - volgens de cijfers van Faipoult - de gemeente in totaal 2150 inwoners. Vervolgens kunnen we nagaan hoeveel soldaten de gemeenten met een gelijkaardig bevolkingsaantal telden. Het nabijgelegen Lotenhulle, een gemeente met 1984 inwoners, telde slechts 14 militairen. Ongeveer hetzelfde cijfer vinden we in Merelbeke, waar 20 van de in totaal 2196 inwoners bij het Franse leger in dienst waren. De gemeente Deinze, die zelfs 800 inwoners méér telde, diende in 1800 slechts 6 mannen te leveren. Voorts kunnen we in de archiefbronnen ook vaststellen dat de gemeente niet alleen mannen diende te leveren, maar ook graan, hooi, paarden en wagens. Hansbeke was dus blijkbaar meer het slachtoffer van opeisingen en oproepingen dan andere gemeenten. Wat zou de reden hiervan geweest zijn? De archiefbronnen doen vermoeden dat het bestuur op een of andere manier verzet bood tegen de Franse bezetter. Ook enkele literaire bronnen doen hiervan melding (cfr. infra). Misschien traden de Fransen omwille van dit vermoedelijke verzet repressief op tegenover de gemeente.

In de archiefbronnen uit de periode 1800-1820 vinden we heel wat minder gegevens die zouden kunnen wijzen op verzet. We krijgen eerder de indruk dat de gemeente gedwee de maatregelen opvolgt die de prefect oplegt. Dit kunnen we bijvoorbeeld vaststellen in een briefwisseling tussen de burgemeester en de prefect in het jaar 1802³². In een brief aan de prefect vraagt de burgemeester om gemeentelijke gronden te verkopen om geld op te brengen voor de armen van de gemeente. De prefect vraagt in een antwoord op deze brief of er geen dringende herstellingswerken nodig zijn in de gemeente - tussen de lijnen kunnen we dus lezen dat hij het geld liever hieraan zou besteden. In een volgende brief antwoordt de burgemeester dat er inderdaad

³¹ FAIPOULT (G.C.), *Mémoire statistique du département de l'Escaut*, Gent, 1960, 205 p. (heruitgave uit 1805, met een inleiding door P. Deprez)

³² RAG, Hansbeke, Modern gemeentearchief, nr. 19.

dringende restauraties aan de kerk en de pastorie nodig zijn, maar dat de noden van armen ook heel hoog zijn. Toch stelt de prefect in zijn volgende brief de volgende maatregelen voor: eerst en vooral moet het geld gebruikt worden voor het aflossen van de schulden, ten tweede voor de restauraties, en het geld dat daarna nog overschiet kan voor de armen besteed worden. Deze maatregelen worden door de gemeenteraad besproken en uiteindelijk goedgekeurd. Dit toont aan dat de prefect een grote invloed had op het bestuur. Maar deze documenten tonen ons ook min of meer hoe het er in die tijd op sociaal vlak aan toe ging. Het mooie uitzicht van de kerk primeerde - althans volgens de prefect - boven het leed van de armen. In de begrotingen van de periode 1808-1819³³ die opgenomen zijn in de gemeenteraadsverslagen³⁴ wordt steeds geld vrijgemaakt voor het bureau van weldadigheid. Wel moeten we opmerken dat het bedrag dat voorzien werd voor de armen soms schandalig klein was in vergelijking met het bedrag dat voor sommige andere personen werd voorzien. Zo ontving het bureau voor weldadigheid in 1809 in totaal 100 fr., terwijl de pastoor maar liefst 700 fr. toegestopt kreeg!

Op bestuurlijk vlak kunnen we verder niet veel vaststellingen doen wat betreft de periode 1802-1820. Samenvattend kunnen we stellen dat de gemeente in de eerste jaren van de bezetting vermoedelijk in min of meerdere mate verzet pleegde. In de archiefbronnen uit de periode 1802-1820 vinden we praktisch geen sporen van verzet; we kunnen vaststellen dat in die periode ook al veel minder opeisingen werden gedaan.

Hoe reageerde de clerus op de regimewisselingen? In de archiefbronnen die geraadpleegd werden vond ik weinig of geen gegevens terug die een antwoord op deze vraag zouden kunnen bieden. In de literatuur vond ik daarentegen wel enkele interessante informatie. In het boek van Frans De Potter en Jan Broeckaert waarin³⁵ de geschiedenis van Hansbeke wordt beschreven, wordt iets meer verteld over de clerus in de Franse Tijd: *Het laatste historische feit, waarvan Hansbeke getuige was, viel acht jaar later voor, toen België onder het schrikwekkend beheer der Fransche Republiek*

³³ Zoals reeds vermeld ontbreken hier wel de jaren 1812-1817.

³⁴ RAG, Hansbeke, Modern gemeentearchief, nr. 4.

³⁵ DE POTTER (F.) en BROECKAERT (J.), *Geschiedenis van de gemeenten der provincie Oost-Vlaanderen*, deel 6, Gent, Annoot-Braeckman, 1867.

lag te zuchten, en 't met onze vrijheid en onafhankelijkheid gedaan was. De pastoor, een zeventigjarige grijsaard, en daarbij zwak en krank, was, om geweigerd te hebben den bekenden eed af te leggen, tot de verbanning veroordeeld. Reeds was hij door de gendarmen aangehouden; maar de dorpeelingen, in allerijl van huns herders gevangneming door den koster verwittigd, vergaderen en nemen tot wapen al wat in hunne handen valt. Zij werpen zich op de agenten van het gehate gezag, rukken den weerlozen priester uit hunne handen, en leiden hem in zegepraal naar de pastorie terug³⁶. De schrijvers vermelden echter geen bron dus behoedzaam omspringen met deze bron is zeker en vast aan te raden. In een bewerking van het boek van De Potter en Broeckaert door Leon Van Driessche³⁷ komen we nog meer te weten. Ik citeer: *menigmaal hoorde ik vertellen van mijne moeder of tante, en zij hadden het ook vernomen van hunnen ouders, hoe onder het Fransche Schrikbewind (1792-1795) de kerken gesloten waren, de priesters vervolgd, verbod kerkelijke oefeningen te celebreren, en dat op de hoogkamer der hoeve bewoond door de Familie Van Driessche in Rho, en nu bewoond door de kinderen van wijlen Ch. Van de Vennet, de Heilige Mis in het verdoken werd opgedragen, en waartoe alle parochianen in 't geniep verwittigd, met eerbied aan deel namen. Dit geschiedde ook nog op andere plaatsen der gemeente, gedurende die vrede tijden*³⁸. Of deze gegevens ook allemaal kloppen, is zeer onwaarschijnlijk. Toch kunnen we vermoeden dat er wel iets van waar geweest zal zijn. De parochieregisters tonen immers dat de pastoor, Jan Van Baeten, het doopsel de laatste maal toediende op 10 februari 1798. De registers werden na deze datum uitsluitend getekend door de onderpastoor. Vermoedelijk werd de pastoor dus uiteindelijk toch opgepakt omdat hij de eed weigerde af te leggen. Deze eed diende vanaf augustus 1797 verplicht voor de clerus in de geannexeerde departementen³⁹. De pastoor werd naar alle waarschijnlijkheid terug vrijgelaten na de staatsgreep in november 1799. Vanaf 10 maart 1800 zegende hij opnieuw de huwelijken in⁴⁰. Op 30 december 1802 legde hij, overeenkomstig de wet van 8 april

³⁶ *ibid.*, p. 23-24.

³⁷ VAN DRIESSCHE (L.), *Geschiedenis der gemeente Hansbeke volgens F. De Potter en J. Broeckaert*, 1952, 70 p.

³⁸ *ibid.*, p. 25.

³⁹ FRANCOIS (L.), *ibid.*, p. 181.

⁴⁰ MARTENS (A.), *De St-Petrus-en Pauluskerk te Hansbeke (1793-1993)*, Nevele, Het Land van Nevele, p. 29.

1802, in de Sint-Baafskathedraal de eed van gehoorzaamheid af in handen van de prefect Faipoult van het Schelvedepartement⁴¹. Meer concrete gegevens zouden we nog kunnen vinden in ondermeer de bisschoppelijke archieven, maar de tijdsspanne waarin dit onderzoek moest gebeuren liet dergelijk archiefwerk niet toe. We kunnen concluderend stellen dat de celerus mogelijk negatief reageerde op de komst van de Fransen. Er zijn duidelijk sporen van verzet. Net zoals op bestuurlijk vlak nam dit verzet tijdens de periode van het Consulaat en van het Keizerrijk langzamerhand af.

Waren er repercussies op vlak van de economie? Was de algemene economische crisis van 1794-1795 ook voelbaar in Hansbeke? Waren er ook demografische crisissen tussen 1790 en 1820? In het gemeentearchief vinden we relatief weinig gegevens wat betreft de economische situatie. Wel kunnen we vermoeden dat de vele opeisingen tussen 1790 en 1794 (en misschien nog daarna⁴²) zwaar gewogen hebben op de Hansbeekse bevolking. Uit het demografische patroon (cfr. hoofdstuk 3) kunnen we afleiden dat de gemeente in 1794-1795 een zware economische crisis heeft doorgemaakt. Vooral het hoge aantal sterftegevallen springt in het oog. Vermoedelijk was het de rode loop die een heleboel slachtoffers gemaakt heeft. De epidemie brak uit in de maand augustus en duurde tot eind oktober. Er stierven in die maanden een 60-tal Hansbekenaren, anderhalf meer dan in de overige maanden van 1794. In alle leeftijdsklassen telde men doden, meer dan de helft ervan waren kinderen onder de leeftijd van 10 jaar⁴³. De crisis van het jaar 1810 in Vlaanderen, door de opheffing van de Continentale Blokkade tegen Engeland, moet in Hansbeke niet echt zwaar doorgewogen hebben. Dit doen de demografische gegevens althans vermoeden. Wél merken we op dat in de jaren 1817 en 1818 een demografische crisis heeft plaatsgevonden. In dit jaar ligt het aantal geboorten en huwelijken duidelijk veel lager, en het aantal overlijdens hoger. Of deze demografische crisis ook samenhang met een economische crisis - hetgeen vermoedelijk wel zo was - heb ik niet kunnen achterhalen.

⁴¹ MARTENS (A.), *ibid.*, p. 30.

⁴² Door een gebrek aan bronnen voor deze periode kunnen we dit moeilijk achterhalen.

⁴³ MARTENS (A.), *Mengelingen uit de oude parochieregisters van Hansbeke (1624-1796)*, Hansbeke, Oud-Hansbeke, 2002, p.61.

Een laatste vraag die ik me wil stellen maar waarop een antwoord waarschijnlijk zeer moeilijk te vinden is, is de volgende: hoe heeft het ‘gewone volk’ de periode 1790-1820 beleefd? Het is echter zeer moeilijk om hiervan een werkelijkheidsgetrouw beeld te geven. Het doen en laten van het gewone volk kunnen we enkel op verre afstand gadeslaan; we zien immers ook alles door de ogen van slechts enkele personen (de gemeentesecretaris, de prefect,...). Bij verder onderzoek zouden we nog andere archieven (gerechtelijke archieven, staten van goed,...) kunnen raadplegen om meer gedetailleerde gegevens te bekomen over de gewone man. Toch kunnen we in het wazige beeld dat we momenteel over deze periode hebben, enkele algemene tendensen onderscheiden.

De bewoners van Hansbeke hebben vermoedelijk de bezetters niet met open armen ontvangen. De vele opeisingen, de conscriptie, enz. moeten ongetwijfeld zwaar doorgewogen hebben op de plattelandsbevolking. Ook tijdens de economische crisis van 1794-1795 moeten de Hansbekenaren ongetwijfeld een ellendige periode meegemaakt hebben. Voornamelijk het laatste decennium van de 18de eeuw was vermoedelijk één van de woeligste perioden in de geschiedenis van Hansbeke. Nadat men deze periode doorworsteld had zal het er vermoedelijk iets rustiger aan toe gegaan zijn in de gemeente, maar daarom was men nog niet verlost vanonder het juk van de ‘vreemde’ bezetter.

De precieze leefomstandigheden tijdens en na de periode 1790-1820 zullen misschien wel eeuwig een grote onbekende blijven, maar ik hoop toch min of meer geslaagd te zijn in de opzet om een beeld te schetsen van Hansbeke in deze woelige periode.

Hilde LANGERAERT, Hansbeke

Mensen van Toen

LOTENHULLE 24 MEI 1940 Beschiëting in de Aalterstraat

De Aalterstraat met aan de rechterzijde het huis van notaris R. Verstraete als tweede huis voorbij café Den IJzer. Het huis van meester J. Van Gele rechts ernaast. (Prentkaart archief A. Strobbe)

Al sinds de vroege ochtend was het vaalgele licht van de kelderlamp aan het verzwakken. Ze begon nu voortdurend te knippen.

“Zo kan het niet verder,” zei papa, “ik ga boven de stroom uitschakelen en een paar kaarsen halen.”

Langzaam ging hij de trap op en liet de kelderdeur achter zich open. Het schrale morgenlicht viel meteen het schuiloord binnen, bleekte angst en spanning op in ieders gezicht en met starende blikken keken we in de richting van de trap tegen de witte kalkmuur aan. Het leek of er nog iets te verwachten viel, maar alles bleef hetzelfde, niets veranderde. Het verre gedonder van inslaande granaten in de richting van Vinkt bleef aanhouden. Onze

huishoudster, Elodie Corne, was in de vooravond niet naar huis gegaan. Ze zat nu met ons in de kelder en had alles een beetje in gereedheid gebracht om er de nacht door te brengen. Vier keukenstoelen stonden tegen de muur en twee matrassen lagen op de vloer met een paar dekens bovenop. Samen met zusje Denise hadden we getracht de ganse nacht te slapen, maar de grote onrust en het hevige oorlogslawaai hadden het onmogelijk gemaakt. Tegen de ochtend kwam buurmeisje, H  l  ne De Meyer, bij ons. Vader Oscar wist immers dat onze kelder heel wat veiliger was dan deze van hun huis in het Achterstraatje. Eigenlijk waren wij blij dat ze er was, want zij was tot veel in staat om met ons iets te doen, te spelen en ons tot rust te brengen.

Daar was papa ineens terug. Met twee koperen kandelaars en brandende kaarsen daalde hij de trap af en ik herkende alles onmiddellijk. De kandelaars kwamen uit de keuken waar ze op het schouwblad troonden boven de Leuvense stoof rond een Heilig-Hartbeeld. Hier in de kelder plaatste hij ze op het garde-mangerkastje tegen de witgrijze muur en meteen verschenen vreemde, spookachtige schaduwen van ons allen op de andere muren.

“Het is halftien op de keukenklok,” zei papa, “ik heb daarnet aan de buitendeur wat staan luisteren en het is precies of de beschieting dichterbij gekomen is.”

“Het is mij ook al opgevallen,” zei Elodie met knipperende ogen, “het zou mij niet verwonderen dat we er vandaag nog middenin zullen zitten.”

Er volgde een stilte; niemand antwoordde. Spanning en angst namen toe en we zagen het duidelijk in ieders ogen.

Vanop mijn matrasje staarde ik naar de dansende kaarsenvlammetjes. Ze deden me denken aan het brandend kaarsje en het kruisbeeldje op het kleine tafeltje naast het bed toen mama stierf in het Refugeziekenhuis te Gent. Verdriet en angst overvielen me weer en iedereen keek naar mijn licht betraande oogjes en het stil krampachtig huilen. Toen kwam Elodie naast mij zitten op het matrasje, legde haar arm over mijn schouder en trok me zachtjes tegen zich aan. Zij wist wel aan wie ik dacht, al eerder had ze me op dergelijke wijze weten te troosten. Met haar lieve stem sprak ze ineens over mama. Ze zou nu vanuit de hemel op ons neerkijken en ze zou zorgen dat mijzelf en de anderen niets zou overkomen.

“Maar ’t is toch waar,” onderbrak haar plots H  l  ne, “dat lawaai buiten komt hier zo overluid de kelder binnen dat het voor de oortjes van Jacky niet te verdragen is. We moeten hiervoor een oplossing vinden.”

Papa reageerde hierop geruststellend vanop zijn stoel, dat we weldra met

z'n allen naar een boerderij in de Malsem zouden gaan van zodra het gedonder en de granaatinslagen zouden afnemen.

Elodie stond naast mij op. Ze ging zitten op een stoeltje achteraan tegen de muur, naast de luchtkoker van het tuinterras, waarlangs de buitengeluiden zo hevig binnenkwamen. Met een intens luisterend oor zat ze daar te wachten tot het moment zou aanbreken waarop het beschietingslawaai zou afnemen.

Met gestrekt rechterbeen zat papa ondertussen in zijn rechterbroekzak te tasten en haalde zijn paternoster te voorschijn. Doodernstig en met stille stem stelde hij voor samen te bidden. Iedereen knikte instemmend. Hij bad voor: "Onze Vader en Weesgegroeten." En wij antwoordden telkens met: "Geef ons heden ons dagelijks brood" en "Maria, moeder Gods, bid voor ons."

Al meebiddend bleef H  l  ne inmiddels werken aan een gevonden oplossing om mijn oortjes te beveiligen. Ik moest op de dikke matras van zusje Denise gaan liggen en daarna dekte ze me toe met m'n eigen kinderbedmatrasje. Dan ging ze zitten naast mij op een deel van de grote matras. Ze stak vervolgens haar linkerarm onder het dekmatrasje en met "Vergeef ons onze schulden, gelijk ook wij vergeven aan onze schuldenaren", nam ze m'n hand in haar grote, warme hand. Ze keek nu af en toe glimlachend naar mij en ik vond het fijn, voelde me heel wat rustiger en veiliger en eigenaardig het donderlawaai uit de verte was nu ook voor een groot stuk gedempt. De moeheid van de voorbije nacht overmande me en weldra was ik aan het wegdoezelen...

Opeens een hevige bons! Ik schoot wakker. Het ganse huis, boven en onder, was aan het trillen. Ik hoorde losse stenen vallen en boven veel rinkelend vensterglas. Iedereen had zich teruggetrokken onder in de ruimte van de stenen keldertrap. Een hoop lege flessen en bokalen die op houten leggers lagen in de kelder vielen in duizenden stukjes op de grond en onder hevig gedreun juist boven m'n hoofd en de matras vielen vele stukken kalkbepleistering naar beneden. Ik kroop diep onder de matras en voelde meteen dat iemand aan m'n benen trok. Men sleepte mij in de richting van de trapruimte en voor ik het goed besepte, lag ik ineens in de armen van papa. H  l  ne en Elodie bogen zich ook naar mij toe en verwijderden met papa het vuile kalkstof uit mijn gezicht en haren.

"We gaan nu vlug naar buiten," zei papa, "volg mij." En terwijl hij de trap opging met mij aan de hand, volgden H  l  ne, Elodie en zusje Denise. Boven gekomen zagen wij in de hall en in het stofferig daglicht voor de open deur van het salonnetje hoe talrijke gebroken vloertegels zich opgehoogd hadden. Twee stoelen en een tafel lagen omver. Papa's bureeltje

stond schuin op verschoven en gebroken tegels. Inktpotten lagen op de grond, blauwe en rode inktvlekken waren op muren en meubels te bespeuren. Glas van gebroken ramen en stenen van buitenmuren lagen verspreid naast het bureau. Ik wees er papa op, maar hij riep me toe: “Naar buiten, onmiddellijk!”

Met enige moeite opende hij de voordeur, liet ons buitengaan en sloot ze onmiddellijk weer achter zich. Ineens stonden we nu op straat, voor Kamiel Verschaevens cafeetje ‘In Transvaal’. Wat een vreemde aanblik gaf ons de Aalterstraat! Een licht bewolkte hemel met een sterke brandgeur en overall waren diepe putten, losgeslagen kasseistenen en neergevallen dakpannen van huizen in het rond. In het dak van Triphoon De Blocks huis waren talrijke gaten geslagen. Het huis stond nog overeind, maar ik dacht opeens aan hun dochter Suzanne en mijn speelkameraadje Raoul. Misschien zaten ze nu ook in één of ander huiskeldertje angstig en verdrietig zoals wij daarstraks. “Gelukkig,” zei papa, “is er geen grote schade aan ons huis te bespeuren en evenmin aan dat van de buurman, notaris Verstraete.” Niemand ging hierop in en Elodie stelde dadelijk voor de richting van de Veldhoek in te gaan. Het was nu weer wat rustiger geworden: geen kanongedonder meer en de inslagen leken voorbij. Haastig verlieten we nu de omgeving van het “Hooghuis” en liepen achter elkaar verder langs de huizen aan de rechterkant van Byttebijs macadam. We zagen dat ook de woningen van Fiel De Vreeze en Maurice De Kepper niet waren beschadigd. Daar was niemand te zien. Ze zaten wellicht ook in de kelder. Even verderop, voorbij Kamiel Lossy’s huisje, vlak tegenover burgemeester Hulins kapelletje volgden we het landweggetje dat ons naar de Malsem toe leidde.

We waren nog geen honderd meter ver of terug hoorden we dat gierend gefluit in de lucht. “Daar zijn de obussen terug,” zei papa. En meteen zagen we rechts van ons hoe een vlugge donkere schaduw laag over de stallingen heen van De Keppers hof scheerde. Met een luide knal ontplofte hij verderop in het bomenpark van Hulin. De angst deed ons stilstaan en papa maande ons aan de gracht naast het weggetje in te stappen. Dit zou ons beschermen tegen rondslingerende brokstukken van puin en projectielen bij ontploffing. Er was gelukkig geen water in de gracht en ik ging liggen tussen papa en Héléne met mijn buik strak tegen de zijwand aangedrukt en mijn hoofd nog eventjes boven de berm uit. Allen keken we nu in de richting van Keppers stallingen en zagen de projectielen overkomen en neerploffen. Plots sloegen twee obussen in op de stallingen een honderdtal meter voor ons uit. Dakpannen en muurstenen vlogen in het rond en over

ons heen, maar gelukkig, niemand werd geraakt. Hierna werd het even stil. Nu werd ik het toch een beetje beu dat oorlogsgedoe te moeten aanschouwen aan de stallingen. Tegen de grachtberm aan draaide ik me om en wat zag ik... een verrassend mooie, blauwe hemel die de hele grachtengang overkoepelde en veel malsgroen lentegras dat zich boven en rondom ons uitspreidde met tal van mooie lentebloemen. Dat vond ik heerlijk om naar te kijken en zonder enig besef was ik zomaar aan het bloemen plukken. Vlug had ik een boeketje van heerlijke madeliefjes omkroond met volgele paardebloemen in de hand.

“Dat ga ik straks op mama’s graf leggen,” zei ik aan H  l  ne.

“Maar we komen er niet langs, we gaan juist de andere kant van de kerk uit.”

Even teleurgesteld bleef ik ze toch maar vasthouden in de hand. En toen we later onze weg vervolgden, nam H  l  ne me bij de andere hand. En toen we de gracht uitklauterden, voelde ik dat er iemand vanuit de hemel aan het boekettenhandje meetrok. We vervolgden onze weg langs de achterkant van De Scheppers hofstede en we bereikten dadelijk ‘Het Fonteintje’. De Malsemstraat in stonden we weldra voor het landelijk cafeetje ‘De Graaf van halfvasten’. Het was nu tegen de middag, het oorlogsgeweld was hier veel minder hoorbaar. We keken allen in het rond, zegden niets en ontdekten hier de weldoende rust en de stilte van de natuur. Aan het vierlandwegenkruispunt stonden we stil. De lentezon aan een blauwe hemel overgoot de velden en weiden met een gouden licht en heerlijke warmte. Voor het eerst sinds lange tijd hoorde ik hier plots weer vogeltjes fluiten. In boer Coopmans weide was er een leeuwerik aan het klimfluiten en dicht bij ons aan de rand van de weg werden we verwelkomd door een geelgors vanuit een weelderige takkenbos boven een knotwilg.

“Geld, geld, geld, geld, van mijn bier!” klonk het bekende wijsje. Niemand bleek er oor voor te hebben. Zelfs papa niet die mij het wijsje ooit geleerd had. Hij bleef ernstig voor zich uitkijken en zag er niet al te gelukkig uit.

“Is een hemelawerke en een zevezaaër!” riep ik iedereen toe, maar niemand reageerde. Alleen H  l  ne keek me in de ogen en lachte me toe.

Even verder gingen we langs de Schuurveldstraat; na een paar honderd meter hielden we halt aan het hek van boer Mielke Van Loockes hof.

“’t Is hier dat we moeten zijn,” zei papa. “Ik heb het in de week met Mielke nog afgesproken toen we van onze vlucht naar de Barelhoek teruggekeerd waren.”

Zoontje Victor kwam naar ons toe en opende het hek.

De omgeving van ker en pastorie die met paardenkadavers lag bezaaid tijdens de bevrijding van Lotenhulle in september 1994.
(Prentkaart archief A. Strobbe)

“Kom maar binnen, meester!” zei hij en we volgden hem allen naar het woonhuis. Hij was een oud-leerling van papa en zat nu in het vijfde leerjaar bij meester Jan De Schrijver uit Poeke.

Toen we het huis binnentraden, zagen we dat Mielke met vrouw en kinderen nog aan de middagtafel zaten. En onmiddellijk nodigde moeder Van Loocke ons uit om met hen nog een ‘talluere toatjespap’ mee te eten met een boerenboterham.

Omdat ik niet wist of die ‘toatjespap’ me al of niet bevallen zou, ging ik schoorvoetend naar Elodie toe en fluisterde zacht in haar oor dat ik alleen een boterham wou. Ze gaf het door met een glimlach aan moeder Van Loocke en toen deze naar me toekwam, vroeg ze of ik niet liever een kop verse melk wou en een boterham met ‘huefdvlakke’.

“Zeg het moar, boaske,” voegde ze eraan toe, “ge meugt hier kiezen.”

“Dank u, madame,” was mijn antwoord en met vriendelijke ogen stapte ze naar het achterhuis.

Aan Victor vroeg ik of mijn boeketje bloemen even opzij mocht leggen. Hij toonde me een veilig plaatsje in een hoekje op de vensterbank. Daar bleef ik even staan, keek neer op het hof aan de voorkant van het huis en zag toen plots iemand aan het hek staan die het probeerde open te maken. Het was een vreemd iemand. Zijn gezicht en kledij was wit bestoven. Ik riep meteen papa en boer Mielke aan het venster, maar geen van beiden wist wie het was. Hij stapte naar de voordeur toe, klopte aan en moeder Van Loocke deed open.

“Goeiedag, mevrouw Van Loocke, is meester Van Gele met zijn kinderen en Hélène De Meyer hier soms?” vroeg hij met een Ruiseledes accent. De vrouw knikte en liet hem onmiddellijk binnenkomen.

“Goeiemiddag allemaal, ik ben blij da’k ulder gevonden heb, meester en Hélène,” zei hij en meteen herkenden papa en Hélène de stem.

Het was buurman notaris Verstraete. Met vrouw en dochter waren ze ook na de beschieting en granaatinslagen het huis uitgevlucht de Malsem in naar een boerderij hier even verderop. Daar had hij vernomen dat wij bij Mielke Van Loocke zaten. En na overleg met vrouw en dochter besloot hij onmiddellijk naar ons toe te komen om verdere gezamenlijke afspraken te maken. Dat ook zij angstige momenten hadden doorgemaakt was nog te horen aan zijn manier van spreken. Onmiddellijk begon hij zijn verhaal. Net als wij voelden ze zich in de vooravond genoodzaakt de kelder klaar te maken om er de nacht door te brengen.

“Toen het vandaag tegen het middaguur even rustiger werd,” zei hij tegen papa, “zijn er nog twee obussen op onze huizen gevallen.”

Papa keek hem verwonderd aan, maar de notaris reageerde niet en hij vervolgde onmiddellijk zijn verhaal.

“De eerste obus was op onze omheiningsmuur terechtgekomen. Deze lag volledig plat, maar er was geen ontploffing en ik zag dat doorheen een open keldervenster naast mijn garage. Ik bekeek uw huis, meester Georges, en zag meteen een heel groot gat onderaan de zuidelijke gevel tussen twee ramen in.”

Het verwonderde papa zeer en hij antwoordde onmiddellijk dat hij die kant van het huis niet bekeken had toen we weggevlucht waren. Hij voegde eraan toe: “Mogelijk is het dat wat we meegemaakt hebben op het moment dat we het ganse huis hoorden beven, de stenen hoorden neerkomen en de kalkbepleistering van het plafond neerviel op het matrasje en het hoofd van Jacky.” De notaris ging hier niet op in en vertelde nerveus verder hoe een tweede obus met grote hevigheid ontplofte aan de rechterkant van zijn huis en hoe hij vele stenen brokstukken had horen neervallen op dat ogenblik. Door angst bevangen konden zij niets meer ondernemen om de kelder te ontvluchten. Ze bleven er nog een uur wachten en toen ze niets meer hoorden, probeerde hij toch de kelderdeur te openen, maar voelde dat ze geblokkeerd zat tussen de hengsels en de muur. Langs enkele stukgeslagen keldervensters poogde hij tenslotte een vluchtweg vrij te maken. Hij wroette door vele hopen puin en kalkstof heen. Het ging nog vrij makkelijk en voor hij het besepte, stond hij onverwacht plots aan de straatkant van het huis. Met verbijsterde ogen aanschouwde hij de opengeslagen slaapkamer van dochtertje Thérèse en de badkamer. Hij zag hoe binnen- en buitenmuren, vensters, meubels, steen en glas overal verspreid neerlagen in de voortuin. Toch bleef hij niet stilstaan, maar zocht dadelijk een uitweg voor vrouw en dochtertje. Hij slaagde erin. En meteen trokken ze weg via het poortje in de achtertuin naar de Kouter- en Malsemstraat. Op dit moment van zijn verhaal ging moeder Van Loocke voor hem staan en nodigde hem vriendelijk uit ook bij ons aan tafel plaats te nemen en een ‘talluere toatjespap’ mee te eten en een boterham met ‘huefdvlakke’. De notaris stemde toe en dankte haar hiervoor.

Tijdens het eten begon papa op zijn beurt ook wat te vertellen over de laatste dagen. Hoe ikzelf met zusje Denise erin slaagde om aan de straatkant voor ons huis water te bedelen aan de vele passerende, Belgische vluchtelingen. We hielpen bij het vullen van hun drinkflessen. Ook vertelde hij hoe de dag voordien een peloton Ardeense jagers even halt hadden gehouden in de voortuin van de notaris waar ze eten klaarmaakten op een veldkeuken-

wagen, hun wapens in gereedheid brachten en hoe papa zelf er kennis maakte met de vriendelijke 'lieutenant Masson'. Nog dezelfde dag trokken ze langs de Heirstraat verder in de richting van Vinkt.

Na het eten stelde de notaris voor vandaag nog naar huis terug te keren om plundering te voorkomen.

"Inderdaad," antwoordde papa, "nu de beschieting gedaan is, lijkt me dat ook het beste. We zijn immers in de eerste dagen door eigen landgenoten al eens bestolen toen we gevlucht waren naar de Barelhoek bij Mielke Verbrugge."

En terwijl iedereen hierover nog doorpraatte, kwam zoontje Victor naar mij toe en nodigde me uit even naar de huisfietsen te komen kijken. Met bewondering zag ik hoe vlot hij reeds op de grote fietsen rijden kon, zelfs langs smalle wegeltjes en graskanten rond de akkers van de hofstede. We bezochten nadien de grote schuur en de stallen van koeien en varkens.

Het was tegen zes uur aan toen we met z'n allen weer huiswaarts keerden. De notaris was iets eerder op de andere boerderij vrouw en dochter gaan ophalen en vertrok vandaar. Wij volgden nu de Malsemstraat om vlug de Aalterstraat weer te bereiken. Vlak voor ons scheen een dalende avondzon over ons uit. Dit gaf ons hoop en moed bij het stappen. Ik keek af en toe achterom en zag hoe ieder van ons zijn lange, vreemde sliertschaduw achter zich aan meesleepte onder het avondgefluit van de lentevogels in de bomen en weiden rondom ons. Aan het schieten en het gedonder van de ontploffende granaten dachten we nu helemaal niet meer. Het was ook beëindigd. Vrij vlug bereikten we de Kouter. Voor het huis van de familie Leman stond de moeder met enkele kinderen. Ze kwam naar ons toe en wist te vertellen dat de eerste Duitse soldaten in het dorp waren aangekomen. We passeerden even later de molen van Kardemeyer en zagen toen voor het eerst een tweetal Duitse legervrachtwagens staan naast de Meuleberg. Iemand van de soldaten kwam naar papa en vroeg hem in het Duits waar de burgemeester woonde. Hij werd verplicht in de stuurcabine van de wagen plaats te nemen en met de andere Duitsers reden ze de Kouterstraat uit en de Achterstraat in om het huis van de burgemeester Hulin de Loo onmiddellijk te kunnen bereiken. Even kwam de angst weer opzetten bij mijn zus en mijzelf. "Papa komt toch wel terug, eh Elodie?" vroeg Denise met angstige blik.

"Jazeker," antwoordde Elodie heel geruststellend, "hij moest hem maar eventjes de weg tonen. Dadelijk brengen ze hem wel terug."

Voor ons bleef het laatste stukje Kouter nog over, en weldra stapten we verder langs Guustje Galles huis en langs de betonnen platenmuur van de nota-

ristuin. We bereikten het lage voortuinmuurtje, keken met ons vieren tegelijk naar links en zagen terug die grote puinhoop van “Den Tap”, het verwoeste patronaatsgebouw naast het winkeltje “De welvaart”, tegenover café “Den IJzer”.

“Wat is dat toch jammer,” zei H  l  ne, “zo’n prachtig gebouw met kerktoren en dubbele toneelzaal helemaal in puin. Een ramp voor de toneelkring ‘Vlaanderens zonen’.”

Het was inderdaad de eerste verwoesting in het dorp tijdens de beschieting van de eerste dagen.

Daar zagen we eindelijk onze Aalterstraat terug. We volgden de kromming van het muurtje naar rechts en aanschouwden toen voor het eerst met verbijstering de opengereten slaap- en badkamer in de voorgevel van de notariswoning. In de voortuin was tuinier Triphoon De Block druk bezig met schop en kruiwagen met het opruimen van neergevallen puin en meubilair. Hij bracht het telkens naar de achtertuin. Zoontje Raoul, mijn speelkameraadje, stak vader een handje toe bij het laden van de kruiwagen. Op een teken van vader Triphoon keek hij achterom, zag ons en kwam dadelijk naar ons toe.

“Jacky,” riep hij, “ik heb al twee volle schoendozen shrapnells kunnen oprapen van de straat en rond de huizen hier.”

“Ja, Raoul, dat doe ik morgen ook!” was mijn antwoord.

Op dit ogenblik stopte voor ons huis de Duitse legervrachtwagen van daarstraks. Papa stapte uit en kwam dadelijk naar ons toe. Mijn zus en ik omarmden hem en beiden gaf hij ons een knuffel. We gingen samen onmiddellijk naar het huis toe en onderzochten dat mysterieuze grote gat in de westelijke gevel. Hij wist ons nog te vertellen dat de Duitse ontminningsdienst   n van de volgende dagen langs zou komen om de niet ontplofte obus uit het huis te verwijderen. Toen Elodie ondertussen al die losse stenen, het kalkstof en de vele glasscherven bekeek in het huis, begon ze dadelijk op te ruimen en schoon te maken.

“Het interieur moet toch een beetje aangenaam zijn als ge er weer ingaat,” zei ze.

Geen enkel glasraam van het huis was heel gebleven ondanks de versteviging die papa vooraf had aangebracht. De grote vensterramen had hij beplakt met banden bruin papier, maar het hevige explosiegeweld had talrijke shrapnells door de neergelaten rolluiken heengeslagen. Zo waren alle vensters toch gebroken. H  l  ne nam hierna afscheid van ons, ze wou haar vader en moeder zo vlug mogelijk terugzien, ook haar zus Maria, die in verwachting was, en bij de tantes verbleef in het bakkerijwinkeltje aan de kerk.

Papa bedankte haar nogmaals om de hulp en het bijstaan van mijn zusje Denise en mijzelf tijdens die hachelijke keldermomenten.

Eénmaal vertrokken doorzocht papa gans het huis om na te gaan of er tijdens onze afwezigheid niet was ingebroken. Vlug was hij daar terug en vertelde met een tevreden glimlach aan Elodie dat er niets verdwenen was. Na de vlugge opknapbeurt ging ook Elodie naar huis terug bij broer René, de hoefsmid van het cafeetje 'De Korenbloem'.

In de volgende dagen herstelde zich het leven van de dorpsbewoners. Nu wachtten ze met ongeduld op de nieuwe richtlijnen die de bezetter uitvaardigen zou. Enige dagen later, vroeg in de morgen, stopte voor ons huis een legervoertuig met een vijftal Duitse soldaten. Het was de Duitse ontmijningsdienst. Ze belden aan en Elodie deed open. Ze verschoot even en riep dadelijk papa. De Duitse Feldwebel vroeg hem het huis te verlaten tijdens de werkzaamheden en beschutting te zoeken in de molen van Kardemeyer. We volgden die raad op en in de molen wachtte H  l  ne ons op. De ganse operatie duurde een tweetal uren en onmiddellijk daarna kwam de Duitse Feldwebel ons verwittigen dat we konden terugkomen en dat alles naar wens verlopen was. H  l  ne ging met ons mee kijken naar de obus, naar het vreselijke projectiel dat zoveel angst en onrust had veroorzaakt die voormiddag bij de beschieting. De Duitse soldaten hadden hem neergelegd op het grasperkje in het voortuin van ons huis.

"Het is een kanjer van 30 cm lang en een doorsnede van 15 cm," zei papa. Ze hadden hem dadelijk gevonden bij het openbreken van de vloertegels in het salonnetje. De Feldwebel wist papa te vertellen dat het een granaat was van Belgische makelij. De burens kwamen nu allen een kijkje nemen: Triphoon De Block, Miel Lampaart, Kamiel Verschaeve en zoon Nest, Oscar De Meyer, C  sar Van De Weghe en notaris Verstraete.

Ook zigzagrijdende fietsers op straat, inslagputten en losse stenen vermijgend, hielden even halt en de ogen van iedereen richtten zich verwonderd naar dat neerliggend Belgisch projectiel in het gras met de Duitse soldaten er rond.

Ik nam H  l  ne haar hand. Ze keek mij aan en ik bekende haar stilltjes dat het zo spijtig was, vorige week, dat boeketje bloemen vergeten te zijn bij Mielke Van Loocke.

En ik voegde eraan toe: "Als ge morgenvroeg brood haalt bij de tantes aan de kerk, zouden we daarna niet samen bloemekes gaan leggen op mama's graf?"

Ze keek me aan, glimlachte en wachtte met een antwoord omdat op dat

moment de Duitse soldaten de obus op de wagen aan het leggen waren.
Toen zei ze: “Ik kom je morgenvroeg wel halen, Jacky.”

Jacques VAN GELE, Koersel

Jacques Van Gele

ZOEKERTJE

De heer Roland Hapers, Kantstraat 15, 2480 Dessel, tel. 014 37 12 19 is op zoek naar:

- een foto van Rosalie Elodie Mortier
 - °Hansbeke 25.12.1860
 - x Hansbeke 04.05.1883
 - Gustaaf Onderbeke
 - °Hansbeke 19.03.1851 - †Hansbeke 17.01.1918

Indien geen foto van Rosalie alleen, bestaat er misschien een foto als koppel?

- een foto van Alphonsius Ally
 - °Drongen 15.06.1860 - †Aalter 29.10.1918 (als burgerlijk oorlogsslachtoffer)
 - x Drongen 15.02.1893
 - Amelia Lootens
 - °Drongen 22.12.1861 - †Landegem 03.08.1948

Indien geen foto van Alphonsius alleen, bestaat er misschien een foto als koppel?

**Bibliotheek van de heemkundige kring
"Het Land van Nevele"
Hansbekedorp 33, 9850 Hansbeke**

De bibliotheek is voor iedereen toegankelijk elke eerste zondag van de maand van 10 uur tot 12 uur (niet in juli) en na telefonische afspraak met Jan Luyssaert (09/371.60.53). De catalogus op onze tijdschriften *Het Land van Nevele* en *Mensen van Toen* kan ook geraadpleegd worden in de Gemeentelijke Bibliotheek van Nevele, Stationsstraat 20, Landegem

Bibliothecaris

Julien Scherpereel, Hammeken 21, 9850 Merendree

Bestuur

André Bollaert (secretaris dagelijkse werking)
Irène Buysse
Wim De Clercq
Stefaan De Grootte
Lieven De Ruyck (secretaris tijdschriftadministratie)
Yvonne De Keere
Daniël D'Hooge
Jan Luyssaert (voorzitter)
Hugo Schaeck
Julien Scherpereel (bibliothecaris)
Arnold Strobbe (ondervoorzitter)
Patrick Tuytschaever
Eddy Verstraete (penningmeester)

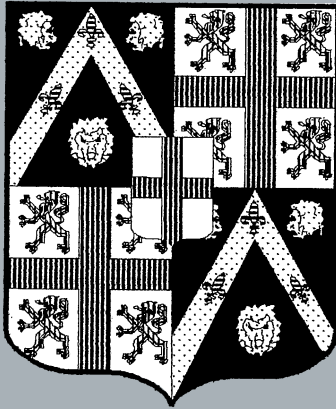
Website

<http://www.landvannevele.com>

E-mail

info@landvannevele.com

HEEMKUNDIGE KRING

“HET LAND VAN NEVELE”